

**ROVANIEMEN HOVIOIKEUSPIIRIN
TUOMIOISTUINTEN LAATUHANK-
KEEN TYÖRYHMÄRAPORTTEJA IV**
esipuheineen

Rovaniemen hovioikeuspiirin laatuhanke

Toimituskunta:

Harri Mäkinen, Juha Tervo ja Antti Savela

Kannen suunnittelu ja toteutus Studio Ilpo Okkonen Oy

ISBN 951-53-2498-X (nid.)

ISBN 951-53-2499-8 (PDF)

ISBN 951-53-2500-5 (HTML)

ISSN 1458-9702

Gummerus Kirjapaino Oy

Saarijärvi 2003

SISÄLTÖ

Lukijalle	7
------------------	----------

TYÖRYHMÄRAPORTIT:

1. TUOMARIN MATERIAALINEN PROSESSIN- JOHTO RIKOSASIOISSA (seuranta)	9
--	----------

1.1 Seurannan suorittaminen ja raportin sisältö	11
---	----

1.2 Haastehakemuksen täydennyttäminen	11
---------------------------------------	----

1.2.1 Vuoden 2001 havainnot	11
-----------------------------	----

1.2.2 Vuoden 2002 kysely	12
--------------------------	----

1.2.3 Työryhmän johtopäätökset	12
--------------------------------	----

1.3 Esitutinnan täydennyttäminen	12
----------------------------------	----

1.3.1 Vuoden 2001 havainnot	12
-----------------------------	----

1.3.2 Vuoden 2002 kysely	13
--------------------------	----

1.3.3 Työryhmän johtopäätökset	14
--------------------------------	----

1.4 Oikeudenkäynnin materiaallinen johtaminen	14
---	----

1.4.1 Vuoden 2001 havainnot	14
-----------------------------	----

1.4.2 Vuoden 2002 kysely	15
--------------------------	----

1.4.3 Työryhmän johtopäätökset	17
--------------------------------	----

1.5 Todisteiden määrääminen hankittavaksi tuomiois- tuinaloitteisesti	17
--	----

1.5.1 Vuoden 2001 havainnot	17
-----------------------------	----

1.5.2 Vuoden 2002 kysely	18
--------------------------	----

1.5.3 Työryhmän johtopäätökset	18
--------------------------------	----

1.6 Tiivistelmä	18
-----------------	----

2. JUTTujen HALLINNOINTI (CASE MANAGE- MENT) LAAJOISSA RIITA-ASIOISSA (seuranta)	19
---	-----------

2.1 Seurannan suorittaminen ja raportin sisältö	21
---	----

2.2 Kirjallinen valmistelu	21
----------------------------	----

2.2.1 Haastehakemuksen sisällön paraneminen	21
---	----

2.2.2 Haastehakemuksen täydennyttäminen	21
---	----

2.2.3 Käsittelijöiden ilmoittaminen	22
-------------------------------------	----

2.2.4 Aikataulutaminen	23
------------------------	----

2.2.5 Normaalista poikkeavan haasteen käyttäminen	23
---	----

2.2.6 Yhteenvedon laatiminen haasteen antamisen yhteydessä	24
---	----

2.3 Vastaus	24
2.3.1 Vastausajan pidennyksen myöntämisestä ilmoittaminen	24
2.3.2 Lisälausuman pyytäminen	25
2.4 Yhteenvedon laatiminen	25
2.5 Valmisteluistunto	27
2.6 Pääkäsittely	28
2.7 Tuomio	28
2.8 Sovinto	29
2.9 Käsittelyn eroavaisuudet riita- ja hakemusasioissa	30
2.10 Työryhmän loppuyhteenveto	30
2.11 Tiivistelmä	31
3. JUTTujen HALLINNOINTI (CASE MANAGEMENT) VELKAJÄRJESTELYASIOISSA	33
3.1 Tehtävän rajaaminen	35
3.2 Johdanto	35
3.3 Yleistä hallinnoinnista	36
3.3.1 Tavoitteena tehokkuus	36
3.3.2 Varmistus	37
3.3.3 Yhteys sidosryhmiin	37
3.3.4 Tuomareiden yhteistyö	38
3.4 Yksittäisen asian hallinnointi	38
3.4.1 Yleistä	38
3.4.2 Hakemuksen tarkastus	39
3.4.3 Väliaikaiset kiellot	40
3.4.4 Velkojien kuuleminen	41
3.4.5 Muut selvitykset	42
3.4.6 Velkajärjestelyn aloittaminen	43
3.4.7 Selvittäjän määrääminen	43
3.4.8 Istuntokäsittelystä	44
3.4.9 Hakemuksen hylkäämisestä	45
3.4.10 Maksuohjelmaehdotuksen käsittelystä	46
3.4.11 Päätös maksuohjelman vahvistamisesta	47
3.4.12 Menettely ilman selvittäjää	48

3.5 Velkajärjestelylain muuttamisesta	50
3.6 Johtopäätöksiä	50
3.7 Tiivistelmä	51
Velkajärjestelyasian tavallinen käsittelytapa kaaviona	53
Velkajärjestelyasian ilman lausumapyyntöä tapahtuva käsittelytapa kaaviona	54
Velkajärjestelyasian nopeutettu käsittelytapa kaaviona	55
4. TUOMARIN MATERIAALINEN PROSESSIN- JOHTO RIITA-ASIOISSA	57
4.1 Materiaalisesta prosessinjohtosta	59
4.2 Yleistä otsikkoasian käsittelystä	60
4.3 Kirjallinen valmistelu	61
4.3.1 Haastehakemus ja vastaus	61
4.3.2 Haastehakemuksen täydennyttäminen	61
4.3.3 Kirjallinen lausuma	62
4.3.4 Yhteenveto	64
4.3.5 Asian siirtäminen kirjallisesta valmistelusta suoraan pääkäsittelyyn	65
4.3.6 Riitaisen asian ratkaiseminen kirjallisessa valmistelussa	66
4.4 Valmisteluistunto	67
4.4.1 Tuomioistuimen selostamisvelvollisuus	67
4.4.2 Oikeustosisekkaan vetoaminen, kyselyvelvollisuuden käyttäminen sekä rajoittava prosessinjohto	68
4.4.3 Tuomioistuimen määrättävissä olevat todistelukeinot	71
4.4.4 Asianosaisten toimimisvelvollisuus	73
4.4.5 Asianosaiselle annettu kehoitus täyttää velvollisuutensa	74
4.4.6 Yhteenveto	75
4.4.7 Asianosaisen totuudessapysymisvelvollisuus	76
4.4.8 Valmisteluistunnon päättäminen	76
4.5 Pääkäsittely	77
4.5.1 Pääkäsittelyn toimittamista koskeva prosessinjohto	77

4.5.2 Selvittämis- ja kyselyvelvollisuus	79
4.5.3 Asianosaisten totuudessapysymisvelvollisuus	79
4.5.4 Asianosaisten toimimisvelvollisuus	79
4.5.5 Todistelun rajoittaminen	80
4.5.6 Prosessinjohto todistelun vastaanottamisessa	81
4.5.7 Asian palauttaminen pääkäsitteystä takaisin valmisteluun	81
4.6 Sovintoon tähtäävät toimet prosessinjohtossa	81
4.7 Tiivistelmä	84
Summary	86

Liitteet

Liite 1: Lyhennelmä Hollannin Oikeusneuvoston tuottamasta Hollannin oikeuslaitoksen laadunmittausjärjestelmän kehittämistä koskevasta selvityksestä	90
Liite 2: Stora Enso Oyj:n Oulun tehtaan laatujohtaja Petri Niemisen lautupäivillä Oulussa 31.10.2002 pitämään alustukseen liittyvien kalvojen keskeisin sisältö	114
Liite 3: Rattijuopumusrikosten seuraamussuositus-taulukon päivitetty versio	124

Lukijalle

Käsillä oleva julkaisu sisältää Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomioistuinten neljänsillä laatupäivillä Oulussa 31.10.-1.11.2002 esitellyt neljän vuonna 2002 toimineen laaturyhmän loppuraportit. Raportit perustuvat tuomareiden työryhmissä ja laatupäivillä kustakin teemasta käymiin keskusteluihin. Siten kysymyksessä ei ole oikeustieteellinen tutkimus. Tuomioistuinten sidosryhmien eli syyttäjien, asianajajien ja julkisten oikeusavustajien edustajilla on ollut tilaisuus lausua laatupäivillä mielipiteensä raporttien teemoista ja osallistua muutoinkin keskusteluun.

Lisäksi julkaisussa on lyhennelmä Hollannin Oikeusneuvoston tuottamasta Hollannin oikeuslaitoksen laadunmittausjärjestelmän kehittämistä koskevasta selvityksestä. Sen liitteenä olevaa luetteloja oikeuslaitoksen ammatillista laatua mittaavista tehokkuusindikaattoreista ei ole ollut mahdollista ottaa mukaan julkaisuun. Laadunmittausjärjestelmää esitteli laatupäivillä projektipäällikkö F.C. (Frits) Lauwaars Hollannista.

Julkaisussa on myös laatuajattelusta Stora Enso Oyj:n Oulun tehtaalla laatupäivillä alustaneen laatujohtaja Petri Niemisen esitykseen liittyvien kalvojen keskeisin sisältö. Oulun tehdas voitti Suomen Lautupalkinto 2001- kilpailun.

Julkaisuun on otettu myös rattijuopumusrikosten seuraamus-suositustaulukon päivitetty versio, jossa on otettu huomioon 1.2.2003 voimaan tulleet rikoslain 23 luvun 3 ja 4 §:ien muutokset (1198/2002).

Toimituskunnan puolesta kiitän kaikkia vuonna 2002 työryhmien puheenjohtajina ja jäseninä toimineita tuomareita sekä F.C. (Frits) Lauwaars'ia ja Petri Niemistä luvasta käyttää julkaisussa heidän esityksiinsä liittyvää materiaalia.

Käräjätuomari, laatukoordinaattori Juha Tervo

1. TUOMARIN MATERIAALINEN PROSESSINJOHTO RIKOSASIOISSA (SEURANTA)

Työryhmän 1/2002 raportti

Työryhmän jäsenet:

Käräjätuomari Kari Ylönen, puheenjohtaja
Käräjätuomari Jyrki Kiviniemi
Käräjätuomari Kauko Kontio
Ma. käräjätuomari Reetta Löjja
Käräjätuomari Risto Orispää
Viskaali Virve Puro
Käräjätuomari Maija-Liisa Riepula
Käräjätuomari Sirkka Ristiluoma
Käräjäviskaali Aimo Räbinä
Hovioikeudenlaamanni Heikki Supponen
Käräjätuomari Irma Vähätalo
Käräjätuomari Pirjo Ylikokkila

1.1 Seurannan suorittaminen ja raportin sisältö

Työryhmä suoritti touko-kesäkuussa 2002 seurantakyselyn liittyen tuomarin materiaaliseen prosessinjohtoon rikosasioissa. Kysely lähetettiin Rovaniemen hovioikeuspiirin käräjäoikeuksien laamanneille toimitettavaksi käräjätuomareille ja -viskaaleille eli kaikkiaan 39 henkilölle. Kyselyllä pyrittiin selvittämään, oliko vuoden 2001 tuomarin materiaalista prosessinjohtoa rikosasioissa selvitelleen työryhmän 3/2001 raportin jälkeen tuomareiden työskentelytavoissa tapahtunut muutoksia.

Kyselyyn vastasi 10 henkilöä. Kyselyä ei saatu toimitetuksi kaikille 39 henkilölle, mikä osaltaan selittää vastausten vähäistä määrää.

Nyt käsillä olevassa raportissa on haastehakemuksen ja esitutkinnan täydennyttämisen, oikeudenkäynnin materiaalsen johtamisen sekä tuomioistuinaloitteisen todisteiden hankkimisen osalta selostettu ensiksi vuoden 2001 työryhmän tekemät havainnot, sen jälkeen vuoden 2002 kyselyn tulokset ja lopuksi työryhmän johtopäätökset.

1.2 Haastehakemuksen täydennyttäminen

1.2.1 Vuoden 2001 havainnot

* Puolet tuomareista oli silloin tällöin täydennyttänyt haastehakemusta ja lähes aina syynä olivat olleet puutteet tai epäselvyydet teonkuvauksessa tai todisteluun liittyvät asiat.

* Haastehakemuksen täydennyttäminen oli tapahtunut yleensä puhelimitse.

* Tuomarit olivat yleisesti ottaen olleet tyytyväisiä haastehakemusten tasoon eikä täydennyttämistarvetta ollut koettu suureksi tai ongelmalliseksi.

* Puutteet, jotka saattaisivat vaikeuttaa syytetyn valmistautumista vastaamaan syytteeseen, oli pyritty korjaamaan ennakolta täydennyttämällä haastehakemusta. Täydennyttäminen oli ollut joskus tarpeen myös rönsyilevän teonkuvauksen rajoittamiseksi.

1.2.2 Vuoden 2002 kysely

a. Oletteko joutuneet täydennyttämään syyttäjän haastehakemusta, ja jos olette, kuinka usein ja mikä on ollut täydennyttämisen syy

Miten täydennyttäminen on tapahtunut

Haastehakemusta oli täydennetty harvoin (2 tuomaria). Syynä oli ollut esimerkiksi se, että tekoaika oli ollut virheellinen tai oli puuttunut kokonaan. Täydennyttäminen oli tapahtunut joko puhelimitse tai pääkäsittelyssä.

b. Oletteko olleet tyytyväisiä haastehakemusten tasoon yleensä vai onko jokin asia koettu ongelmaksi

Kaikki olivat olleet tyytyväisiä haastehakemusten tasoon.

c. Onko SAKARIN (syyttäjien ja käräjäoikeuksien rikosasiain asianhallintajärjestelmä) käyttöönotosta aiheutunut muutoksia

SAKARI ei ollut vastaushetkellä vielä kaikilla käytössä. Ongelmaksi koettiin haastehakemusten vaikeampilukuisuus, joka johtuu erilaisesta fonttikoosta ja tekstinasettelusta.

d. Muut havainnot ja mahdolliset parannusesitykset

SAKARIN asennuttamista toivottiin myös kannettavaan tietokoneeseen, jota käytetään matkakäräjillä.

1.2.3 Työryhmän johtopäätökset

* Haastehakemusten taso on edellisen kyselyn jälkeen selvästi parantunut ja täydennyttämistarve on vähentynyt.

* SAKARIN osalta tilapäiset ongelmat liittyvät järjestelmän käyttöönottoon.

1.3 Esitutinnan täydennyttäminen

1.3.1 Vuoden 2001 havainnot

* Noin puolet tuomareista oli silloin tällöin täydennyttänyt esitutkintaa ennen pääkäsittelyä vastaajan ilmoittaman uuden henkilötodistelun johdosta.

* Täydennyttäminen oli aina tapahtunut vapaamuotoisella ilmoituksella syyttäjälle.

* Lähes kaikki tuomarit olivat tutustuneet etukäteen esitutkinta-aineistoon ainakin suuremmissa jutuissa muun muassa istuntokäsittelyn ajan sekä valmisteluistunnon tarpeen arvioimiseksi. Etukäteistutustuminen oli ROL:n (Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 689/1997) voimaantulon jälkeen selvästi vähentynyt ilmeisesti tuomarin passiivisen roolin lisääntyessä. Etukäteistutustuminen koettiin kuitenkin välttämättömäksi silloin kun asia oli mahdollista ratkaista vastaajan poissaolosta huolimatta.

1.3.2 Vuoden 2002 kysely

a. Tutustutteko ennen pääkäsittelyä esitutkintamateriaaliin ja missä laajuudessa

Oletteko kokeneet etukäteistutustumisen tarpeelliseksi erillisen valmisteluistunnon tarpeen selvittämiseksi

Enemmistö tuomareista oli ilmoittanut tutustuvansa esitutkintamateriaaliin ennen pääkäsittelyä vain vähäistä suuremmissa jutuissa siten, että olivat lukeneet asianosaisten kertomuksia ja kirjallisia todisteita valmisteluistunnon tarpeen selvittämiseksi (7 tuomaria). Yksi tuomari oli tutustunut esitutkintamateriaaliin istunnon keston arvioimiseksi. Yksi tuomari oli tutustunut esitutkintamateriaaliin aika hyvin lukemalla kertomukset pääpiirteissään läpi helpottaakseen jutun valmistelua ja aikatauluttamista, arvioidakseen etukäteen näyttöä sekä tutustuakseen mahdollisiin väitteisiin. Vain yksi tuomari oli ilmoittanut, ettei hän ollut tutustunut ollenkaan esitutkintamateriaaliin ennen pääkäsittelyä.

b. Oletteko joutuneet täydennyttämään esitutkintaa ennen pääkäsittelyä, ja jos, mistä syystä (esimerkiksi vastaaja on pyytänyt Keskusrikospoliisin laboratoriotutkimuksia)

Miten täydennyttäminen on tapahtunut

Asianomistajan tai vastaajan kirjallisessa vastauksessaan nimeämän todistajan tai kirjallisen todisteen vuoksi neljä tuomaria oli joutunut täydennyttämään esitutkintaa ilmoittamalla asiasta syyttäjälle puhelimitse, sähköpostitse tai kirjallisesti.

Täydennyttämistarvetta oli ilmennyt lähes aina asianomistajan itsensä ajamissa rikosasioissa (1 tuomari).

1.3.3 Työryhmän johtopäätökset

* Enemmistö tuomareista tutustuu esitutkintamateriaaliin ennen pääkäsittelyä vain vähäistä suuremmissa jutuissa valmisteluistunnon tarpeen selvittämiseksi.

* Tarve täydennyttää esitutkintaa ennen pääkäsittelyä ei ole muuttunut. Myöskään täydennyttämismenettelyn suhteen ei ole tapahtunut muutoksia.

1.4 Oikeudenkäynnin materiaallinen johtaminen

1.4.1 Vuoden 2001 havainnot

* Tuomareista 2/3 oli käyttänyt kyselyoikeutta aktiivisesti ja yleensä kaikkien kyselyaktiivisuus oli lisääntynyt ROL:n voimaantumisen alkuaikojen jälkeen. Aktiivisinta se oli ollut prosessin kohteen selvittelyssä ja passiivisinta henkilötodistelussa, erityisesti kuultaessa vastaajaa todistelutarkoituksessa.

* Kyselytarve oli aiheutunut useimmiten asianomistajan vaatimusten selvittämisestä, vastaajan vastauksesta syytteeseen tai asianomistajan vaatimuksiin taikka lausumien ja syytteen teonkuvauksen epäselvyyksistä. Erityistä kyselytarvetta oli ilmennyt syyttäjän istunnossa esittämän vaihtoehdoisen syytteen tunnusmerkistön yksilöimisessä samoin kuin syyttäjän “muiden vaatimusten” perustelemisessä.

* Tuomarin oli katsottu voivan kiinnittää syyttäjän huomiota teonkuvauksesta poisjääneeseen tunnusmerkistötekijään. Syyttäjän huomion kiinnittämiseen uuteen vaihtoehdoiseen rangaistusvaatimukseen oli suhtauduttu sen sijaan vaihtelevasti. Ankarammin rangaistavaan tekoon johtavan tosiseikan esille ottamiseen oli suhtauduttu yksimielisen kielteisesti.

* Kyselyaktiivisuus oli lisääntynyt asianosaisen ollessa istunnossa ilman avustajaa, jolloin tuomioistuimen selvittämisvelvollisuus oli korostunut.

* Yli puolet tuomareista oli ollut sitä mieltä, ettei kyselyoikeutta saanut käyttää syytetyn vahingoksi puolustuksen

suosimisen periaatteen ja tuomioistuimen puolueettomuuden vaarantumatta. Kyselyoikeuden käyttöön myönteisesti suhtautuneet olivat korostaneet tuomioistuimen selvittämismvelvollisuutta ja käsittelyn perusteellisuutta. Tuomioistuin ei kuitenkaan ollut saanut aktiivisesti pyrkiä syytteen toteen näyttämiseen. Tuomarin oli katsottu voivan käyttää kyselyoikeuttaan syytetyn vahingoksi, mikäli kysymyksen teema oli ollut jo otettu esille asianosaisten toimesta.

* Lähes kaikki tuomarit olivat käyttäneet kyselyoikeuttaan aktiivisesti jo virankin puolesta tuomarille kuuluvaan rangais- tuksen määräämiseen vaikuttavien seikkojen selvittämiseen.

1.4.2 Vuoden 2002 kysely

a. Onko kyselyaktiivisuutenne lisääntynyt, pysynyt ennallaan vai vähentynyt

Missä tilanteissa kyselyaktiivisuutenne on erityisesti lisääntynyt

Kyselyaktiivisuus oli pysynyt lähes ennallaan (7 tuomaria). Kyselyaktiivisuus oli lisääntynyt kahden tuomarin kohdalla. Yhden tuomarin kohdalla kyselyaktiivisuus oli runsaasti vähentynyt.

Kyselyaktiivisuus oli lisääntynyt erityisesti tapahtumainkulun selvittämisessä asianosaisten ollessa ilman avustajaa, vahingonkorvausvaatimusten selvittämisessä, nuorten jutuis- sa, tilanteissa, joissa vastapuolella on avustaja, sekä syyttäjän istunnossa esittämän vaihtoehdoisen syytteen tunnusmerkistön yksilöimisessä. Kyselyoikeutta oli yleensä käytetty mahdollisimman viime vaiheessa esittämällä selventäviä ja tarkentavia kysymyksiä.

b. Minkälaisissa tilanteissa yleensä olette käyttäneet kyselyoikeuttanne ja miten olette kysymyksenne muotoilleet

Voiko tuomari käyttää kyselyoikeuttaan syytetyn vahingoksi
Perustelut

Voiko tuomari kiinnittää syyttäjän huomiota sellaiseen tunnusmerkistökijään, joka on jäänyt pois syytteen teonkuva- uksesta, tai muuhun selvään syyttäjän erehdykseen

Oletteko joutuneet ottamaan esille vaihtoehdoisen rangaistusvaatimuksen, jota syyttäjä ei ole esittänyt, jos teonkuvaus sisältää teon, josta vastaaja myös voitaisiin tuomita

Voiko tuomari kiinnittää syyttäjän huomiota uuden, vaihtoehdoisen rangaistusvaatimuksen esittämiseen ja missä tapauksissa, tai saman rikoksen eri törkeysasteisiin

Voiko tuomari informoida asianomistajaa oikeudesta lainmukaiseen viivästyskorkoon, jos ilman avustajaa oleva asianomistaja ei ole vaatinut saatavalleen viivästyskorkoa

Käytättekö kyselyoikeutta aktiivisesti rangaistuksen määräämiseen vaikuttavien seikkojen selvittämiseen

Vaikuttaako kyselyaktiivisuuteenne se, onko asianosaisella avustajaa

Enemmistö oli suhtautunut myönteisesti siihen, että tuomari voi kiinnittää syyttäjän huomiota sellaiseen tunnusmerkistötekijään, joka on jäänyt pois syytteen teonkuvauksesta, tai muuhun selvään syyttäjän erehdykseen (8 tuomaria). Tämän tulisi mieluiten tapahtua jo kirjallisessa valmistelussa.

Kaikkien mielestä tuomari voi ottaa esille vain lievemmän tai samantasoisen rangaistusvaatimuksen, jota syyttäjä ei ole esittänyt, jos teonkuvaus sisältää sitä koskevan tunnusmerkistön. Näitä tilanteita ei ollut kuitenkaan esiintynyt.

Enemmistön mielestä tuomari voi kiinnittää syyttäjän huomiota vaihtoehdoisen rangaistusvaatimuksen esittämiseen tai saman rikoksen eri törkeysasteisiin. Vähemmistön mielestä näin voidaan menetellä vain lievempään suuntaan. Kaksi tuomaria oli täysin kielteisellä kannalla.

Enemmistön mielestä kyselyoikeutta ei tule ainakaan tarkoituksella käyttää syytetyin vahingoksi (9 tuomaria). Yhtä lukuun ottamatta kaikki katsoivat, että ilman avustajaa olevaa asianomistajaa voi kuitenkin informoida oikeudesta lailliseen viivästyskorkoon, jos tämä ei ole sitä huomannut vaatia.

Kaikki ilmoittivat käyttäneensä kyselyoikeutta rangaistuksen ja muiden rikosoikeudellisten seuraamusten, kuten esimerkiksi ajokiellon määräämiseen vaikuttavien seikkojen selvittämiseen. Näin oli menetelty erityisesti silloin, kun vastaajalla

ei ollut ollut avustajaa. Yksi tuomari ilmoitti, ettei hän ollut kysellyt lainkaan, jos vastaajalla on avustaja.

Kaikkien kyselyaktiivisuuteen oli vaikuttanut se, oliko asianosaisella avustaja.

1.4.3 Työryhmän johtopäätökset

* Enemmistöllä tuomareista kyselyaktiivisuus on pysynyt ennallaan ja kyselyoikeutta käytetään oikeudenkäynnin kohteena olevien kysymysten selventämiseen.

* Suhtautumisessa tuomarin mahdollisuuteen kiinnittää syyttäjän huomiota teonkuvauksesta pois jääneeseen tunnusmerkistökäytäntöön tai muuhun selvään erehdykseen on tapahtunut muutos jonkin verran kielteisempään suuntaan.

* Suhtautuminen vaihtoehdoisen rangaistusvaatimuksen esille ottamiseen on pysynyt vaihtelevana.

* Kyselyaktiivisuuteen vaikuttaa edelleen se, onko asianosaisella avustaja.

* Kielteinen suhtautuminen kyselyoikeuden käyttämiseen syytetyn vahingoksi on lisääntynyt.

* Työryhmän mielestä tuomari voinee informoida ilman avustajaa olevaa asianomistajaa lainmukaisesta viivästyskorosta. Kaikki tuomarit eivät kuitenkaan näin menettele, koska katsovat tuomioistuimen puolueettomuuden muutoin vaarantuvan.

* Kyselyaktiivisuus rangaistuksen ja muiden rikosoikeudellisten seuraamusten määrittämiseen vaikuttavien seikkojen selvittämisen osalta näyttää lisääntyneen. Avustajan mukanaolo vaikuttaa aktiivisuuteen. Työryhmän mielestä avustajan mukanaololla ei saa olla merkitystä.

1.5 Todisteiden määrääminen hankittavaksi tuomioistuinaloitteisesti

1.5.1 Vuoden 2001 havainnot

* Yhtä tuomaria lukuun ottamatta kukaan ei ollut omaaloitteisesti määrännyt varsinaisesti uutta henkilö- tai kirjallista todistelua hankittavaksi. Yksi tuomari oli määrännyt oikeuden-

käyntiaineistoon kuuluneen lääkärinlausunnon antaneen lääkärin kuultavaksi todistajana. Jotkut tuomarit olivat omaaloitteisesti määränneet katselmuksia toimitettavaksi. Myös mielentilatutkimuksia ja muita lausuntoja oli pyydetty omaaloitteisesti.

* Tuomioistuinaloitteiseen näytön hankkimiseen syytetyn vahingoksi oli suhtauduttu erittäin kielteisesti. Sen oli katsottu voivan tulla kysymykseen vain syytetyn eduksi.

1.5.2 Vuoden 2002 kysely

a. Oletteko määränneet oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 8 §:n nojalla näyttöä hankittavaksi tuomioistuinaloitteisesti, kuinka usein ja minkälaisissa tilanteissa

Miten suhtaudutte tuomioistuimen aloitteellisuuteen näytön hankinnassa ja voiko tuomioistuin määrätä hankittavaksi näyttöä myös syytetyn vahingoksi

Kukaan ei ollut määrännyt näyttöä hankittavaksi tuomioistuinaloitteisesti. Siihen oli suhtauduttu varauksellisesti ja täysin kielteisesti, jos kysymyksessä oli ollut näytön hankkiminen syytetyn vahingoksi.

1.5.3 Työryhmän johtopäätökset

* Näytön hankkiminen tuomioistuinaloitteisesti on vähentynyt. Suhtautuminen siihen on täysin kielteistä, mikäli se tapahtuu syytetyn vahingoksi.

1.6 Tiivistelmä

Vuodelle 2002 asetettujen laatutavoitteiden toteutuminen

-Haastehakemusten taso on parantunut sikäli, että tarve niiden täydennyttämiseen on vähentynyt

-Esitutinnan täydennyttämisen tarve on edellisen vuoden tasolla eli selvää tarpeen vähentymistä ei ole tapahtunut

-Tuomarin kyselyaktiivisuus ei ole lisääntynyt, joskaan ei oleellisesti vähentynytkään

-Tuomioistuinaloitteinen näytön hankkiminen on vähäistä

2. JUTTujen HALLINNOINTI (CASE MANAGEMENT) LAAJOISSA RIITA-ASIOISSA (SEURANTA)

Työryhmän 2/2002 raportti

Työryhmän jäsenet:

Laamanni Lars Lindh, puheenjohtaja

Laamanni Ilpo Aapola

Käräjätuomari Kari Aho

Viskaali Janne Anttila

Käräjätuomari Kaisa Helevä-Vuoti

Käräjätuomari Jorma Korvuo

Laamanni Ilkka Lindström

Käräjätuomari Ritva Mäkinen

Käräjätuomari Keijo Siljander

Käräjäviskaali Teija Simula-Moberg

Käräjätuomari Paula Ramstedt

Hovioikeudenlaamanni Eero Yrttiaho

2.1 Seurannan suorittaminen ja raportin sisältö

Työryhmä teki kyselyn juttujen hallinnoinnin toteutumisesta. Kysely lähetettiin laamaneille toimitettavaksi edelleen tuomareille ja kärjäviskaaleille eli kaikkiaan 39 henkilölle. Kyselyyn vastasi 22 henkilöä.

Kyselyllä pyrittiin saamaan vastaus siihen, onko tuomareiden työtavoissa tapahtunut muutoksia työryhmän 4/2001 raportissa annettujen suositusten jälkeen.

Kysely käsitti kahdeksan pääotsaketta ja kunkin otsakkeen alla oli useampia kysymyksiä, jotka on nyt esillä olevassa raportissa käsitelty niin, että yhteenveto vastauksista on kunkin kysymyksen perässä ja sen lisäksi työryhmän kommentti kysymyksestä, jos se on katsottu tarpeelliseksi.

2.2 Kirjallinen valmistelu

2.2.1 Haastehakemuksen sisällön paraneminen

Onko haastehakemuksen sisällössä/rakenteessa tapahtunut muutoksia

Ovatko haastehakemukset parantuneet/huonontuneet

Valtaosa vastanneista oli sitä mieltä, että haastehakemusten sisältö ei ollut olennaisesti parantunut. Muutama oli sitä mieltä, että paranemista oli tapahtunut jonkin verran. Huonoja haastehakemuksia oli tullut lähinnä maallikoilta, jotka olivat laatineet ne itse.

* Työryhmän näkemys:

Haastehakemusten suhteen on vielä kehitettävää, vaikka työryhmän 4/2001 raportin jälkeen osa kärjäoikeuksista on pitänyt neuvottelutilaisuuksia asianajajien ja tuomareiden kesken, joissa Oulun mallihaastehakemusta on esitelty.

2.2.2 Haastehakemuksen täydennyttäminen

Oletko täydennyttänyt haastehakemusta

Miten ja miksi

Enemmistö vastanneista ei ollut täydennyttänyt haastehakemuksia. Täydennyttämistä oli pyydetty lähinnä maallikoiden laatimien haastehakemusten johdosta. Jonkin verran täydennyttämistä oli pyydetty myös liitteiden tai todisteiden puuttumisen vuoksi.

2.2.3 Käsittelijöiden ilmoittaminen

Asian käsittelijän (tuomarin/sihteerin) ilmoittaminen kantajalle haastehakemuksen saavuttua kärjäoikeuteen

Työryhmän 4/2001 suositus oli ollut, että TUOMAKSEN (tuomioistuinten asiankäsittelyjärjestelmä) diaarilehdestä lähetetään kopio kantajalle. Siitä ilmenee, milloin haastehakemus on saapunut kärjäoikeuteen ja kenelle asia on jaettu käsiteltäväksi.

Vastanneiden mukaan käytäntö oli vaihdellut. Joissakin kärjäoikeuksissa haasteen jäljennös oli toimitettu kantajalle, jolloin asian käsittelijä oli näkynyt siitä. Toisissa kärjäoikeuksissa käsittelijä oli ilmoitettu kantajalle puhelimitse joko tuomarin tai sihteerin toimesta. Joissakin kärjäoikeuksissa oli ollut tarkoituksena, että yleiskanslia tai sihteeri ilmoittaa kantajalle asian käsittelijän lähettämällä hänelle kopion TUOMAKSEN diaarilehdestä. Tämä ei ollut aina käytännössä toiminut. Toisissa kärjäoikeuksissa käsittelijä oli ilmoitettu kantajalle vain, jos sitä oli tiedusteltu. Joissakin kärjäoikeuksissa käsittelijä oli ilmoitettu vasta sen jälkeen, kun vastaus oli saapunut kärjäoikeuteen, tai siinä vaiheessa, kun vastaukselle asetettua määräaikaa oli pidennetty.

* Työryhmän näkemys:

Käytäntö on vielä kirjavaa. Työryhmän mielestä tuomari/sihteeri pitää ilmoittaa kantajalle heti, kun juttu on jaettu käsittelijälle.

Oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta annetun lain (768/2002) 5 luvun 18 §:n 1 momentissa on säädetty tuomioistuimen velvollisuudesta ilmoittaa asianosaisille asian valmistelusta vastaava tuomari ja muut tarvittavat tiedot asian käsittelyn edistymisestä. Kantajalle on ilmoitettava asian vireilletulosta, haasteen antamisesta ja vastaukselle asetetusta

määräajasta ja sen mahdollisesta pidennyksestä. Asianosaiselle on ilmoitettava myös kirjallisen lausuman pyytämisestä vastapuolelta ja mahdollisesta määräajan pidennyksestä. Oikeudenkäymiskaaren muutos tulee voimaan 1.1.2003.

2.2.4 Aikataulutaminen

Aikataulutatko jutun haasteen antamisvaiheessa

Työryhmä 4/2001 oli suositellut jutun aikatauluttamista ja yhteydenottoa kantajaan haasteen antamisen yhteydessä.

Vastanneista viisi oli aikatauluttanut juttuja tai oli kokeillut aikatauluttamista. Yksi vastanneista oli aikatauluttanut juttuja vain oman työnsä suunnittelun vuoksi ja loput vastanneista eivät olleet vielä aikatauluttaneet juttuja.

* Työryhmän näkemys:

Työryhmän enemmistön mielestä aikataulutaminen ei ole tarpeellista vielä haasteen antamisvaiheessa, vaan vasta vastauksen saavuttua.

Oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta annetun lain 5 luvun 18 §:n 2 momentin mukaan tuomioistuimen on viipymättä vastauksen saapumisen jälkeen annettava asianosaisille arvio käsittelyn tulevasta aikataulusta.

2.2.5 Normaalista poikkeavan haasteen käyttäminen

Käytätkö normaalista haastepohjasta poikkeavaa haastetta, eli pyydätkö vastaajalta vastausta täsmennettyihin kysymyksiin

Työryhmä 4/2001 oli suositellut täsmennettyjen kysymysten esittämistä jo haasteen yhteydessä.

Vastanneista 4-6 oli käyttänyt aina tai joskus normaalista poikkeavaa haastepohjaa. Muut olivat käyttäneet normaalia haastepohjaa.

* Työryhmän näkemys

Työryhmän 4/2001 suositus ei näyttäisi saavuttaneen tuomareiden kannatusta.

2.2.6 Yhteenvedon laatiminen haasteen antamisen yhteydessä

Teetkö yhteenvedon heti haasteen antamisen jälkeen

Työryhmä 4/2001 oli suositellut yhteenvedon laatimisen aloittamista jo heti haasteen antamisen yhteydessä.

Vastanneista vain yksi oli tehnyt yhteenvedon heti haasteen antamisen jälkeen. Suurin osa oli tehnyt yhteenvedon vastauksen saapumisen jälkeen tai viimeistään “vähän” ennen valmisteluistuntoa. Yksi oli ilmoittanut, ettei hän tee yhteenvedoa lainkaan. Yksi taas oli ilmoittanut tekevänsä yhteenvedon vain poikkeuksellisesti kirjallisesti ja yleensä vasta valmistelutunnon lopussa suullisesti.

* Työryhmän näkemys

Työryhmän mielestä yhteenvedo tulee tehdä siten, että se on asianosaisten käytössä hyvissä ajoin ennen valmisteluistuntoa. Työryhmän enemmistö katsoo yhteenvedon laatimisen pelkän haastehakemuksen pohjalta tapahtuvan liian aikaisessa vaiheessa.

Oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta annetun lain 5 luvun 24 §:n 1 momentin mukaan tuomioistuimen on valmistelun kuluessa tehtävä kirjallinen yhteenvedo asianosaisten vaatimuksista, niiden perusteista sekä tarvittaessa todisteista ja siitä mitä kullakin todisteella aiotaan näyttää toteen. Yhteenvedo on pääsääntöisesti tehtävä kirjallisena ja se voidaan ainoastaan poikkeuksellisesti jättää laatimatta tai tehdä suullisesti.

2.3 Vastaus

2.3.1 Vastausajan pidennyksen myöntämisestä ilmoittaminen

Ilmoitatko kantajalle vastausajan pidennyksen myöntämisestä

Jos ilmoitat, miten

Käytäntö oli ollut erilaista. Joku ei ollut ilmoittanut pidennyksestä lainkaan tai oli ilmoittanut siitä vain, jos suunniteltu aikataulu oli muuttunut. Ne, jotka olivat ilmoittaneet piden-

nyksestä, olivat käyttäneet tilanteesta riippuen puhelinta, telekopiota tai sähköpostia.

* Työryhmän näkemys

Riita-asian vastaajan tulee ilmoittaa kantajalle, että hän tekee vastausajan pidennyspyynnön. Tällöin pidennyspyyntö tulee kantajan tietoon. Työryhmän keskusteluissa tuli esille mahdollisuus menetellä myös niin, että sihteeri tiedustelee vastaajalta, onko tämä ollut yhteydessä kantajaan. Jos ilmenee, että vastaaja ei ole ollut yhteydessä kantajaan, sihteeri kehottaa vastaajaa tiedustelemaan ensin kantajan mielipidettä pidennyksestä.

2.3.2 Lisälausuman pyytäminen

Oletko pyytänyt vastauksen saapumisen jälkeen lisälausumaa

Jos olet, mistä asioista ja monessako jutussa

Työryhmä 4/2001 suositteli, ettei kirjallista valmistelua jatkettaisi lisälausumilla.

Vastanneista kolme ei ollut pyytänyt koskaan lisälausumaa. Valtaosa oli pyytänyt lisälausuman muutamassa tapauksessa. Muutama vastanneista oli pyytänyt lisälausuman lähes aina.

* Työryhmän näkemys

Lisälausumien pyytäminen on vähentynyt ja tilanne on siten parantunut. Aikaisemmin lisälausumia pyydettiin melko usein. Lisälausuman pyytäminen voi tosin jossakin tapauksessa edistää sovinnon syntymistä.

Oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta annetun lain 5 luvun 15 a §:ssä on säädetty, että asianosaista ei kuitenkaan saa kehottaa toimittamaan kirjallista lausumaa useammin kuin kerran, ellei siihen ole erityistä syytä.

2.4 Yhteenvedon laatiminen

Missä vaiheessa teet yhteenvedon

Työryhmän 4/2001 suositus oli, että yhteenvetoa ryhdyttäisiin tekemään jo heti haasteen antamisen yhteydessä ja lopullinen versio tehtäisiin riittävän ajoissa ennen valmisteluistuntoa.

Vastaukset ilmenevät edeltä kohdasta 2.2.6.

Pyydätkö yhteenvedosta kannanottoja ennen valmisteluistuntoa

Vastanneista seitsemän oli pyytänyt yhteenvedosta kannanottoja ennen valmisteluistuntoa, yksitoista ei ollut pyytänyt ja neljä oli pyytänyt kannanottoja joissakin tapauksissa. Pari tuomaria oli jo tässä vaiheessa selvittänyt mahdollisuutta aikaansaada sovinto.

Jos pyydät kannanottoja, käytätkö puhelinta, sähköpostia vai telefaxia

Ne, jotka olivat pyytäneet kannanottoja, olivat käyttäneet kaikkia edellä mainittuja tapoja.

Miten menettelet riitakysymysten/riidattomien seikkojen erittelyssä

Vastanneista kolmetoista oli eriteltyt aina ennen valmisteluistuntoa laaditussa yhteenvedossa riitakysymykset ja riidattomat seikat. Vastanneista seitsemän oli selvittänyt mainitut seikat yleensä vasta valmisteluistunnossa keskustelemalla asianosaisten kanssa.

Missä vaiheessa tiedustelet asianosaisten kantaa tuomioistuimen kokoonpanon suhteen

Valtaosa vastanneista oli kysynyt asianosaisten kantaa tuomioistuimen kokoonpanon suhteen valmisteluistunnon lopussa. Yksi vastanneista oli tiedustellut kokoonpanosta jo kirjallisen valmistelun yhteydessä ja kaksi valmisteluistunnossa. Muutama vastanneista ei ollut tiedustellut kokoonpanosta lainkaan.

* Työryhmän näkemys

Työryhmän mielestä riidattomien seikkojen tulee näkyä yhteenvedossa. Riitakysymykset on syytä eritellä yhteenvedossa ja myös tuomiossa. Asianosaisten kantaa tuomioistuimen kokoonpanon suhteen on syytä tiedustella jo ennen valmisteluistuntoa.

2.5 Valmisteluistunto

Miten varmistat, että asian käsittely istunnossa pysyy puheenjohtajan hallinnassa

Työryhmä 4/2001 korosti yhteenvedon läpikäymistä suullisesti valmisteluistunnossa ja puheenjohtajan aktiivista roolia siinä.

Asian käsittelyn pysyminen puheenjohtajan hallinnassa oli yleensä varmistettu etukäteen laaditun yhteenvedon avulla sekä puheenjohtajan aktiivisella toiminnalla istunnossa. Muutamat puheenjohtajat eivät olleet käyneet yhteenvedoa istunnossa suullisesti läpi, jos asianosaiset olivat jo etukäteen tutustuneet yhteenvetoon ja hyväksyneet sen. Puheenjohtaja oli yleensä pyrkinyt jäsentämään riitakysymykset.

* Työryhmän näkemys

Työryhmä viittaa työryhmän 4/2001 esittämään.

Miten käyt todisteet läpi

Työryhmä 4/2001 korosti kirjallisten todisteiden tarkkaa läpikäyntiä ja tarpeettomien todisteiden karsimista.

Todisteet ja teemat oli puheenjohtajan toimesta yleensä käyty läpi yksityiskohdittain ja tarpeettomat todisteet oli karsittu. Muutamat vastanneista eivät olleet puuttuneet todisteiden tarpeellisuuteen.

* Työryhmän näkemys

Työryhmän mielestä tässä suhteessa on vielä parannettavaa.

Kuka kutsuu todistajat pääkäsittelyyn

Yleinen käytäntö oli ollut, että asianosaiset olivat kutsuneet todistajat itse. Käräjäoikeus oli kutsunut vain pyydettyessä joko kaikki todistajat tai osan heistä. Menettelystä oli sovittu valmisteluistunnon päättyessä.

* Työryhmän näkemys

Työryhmä pitää noudatettua käytäntöä hyvänä.

2.6 Pääkäsitely

Tehdäänkö välittömässä pääkäsitelyssä asiaesittely

Vastanneista neljä oli ilmoittanut tekevänsä asiaesittelyn. Kaksitoista oli ilmoittanut, ettei tee asiaesittelyä. Kuusi oli ilmoittanut tekevänsä asiaesittelyn tilanteen mukaan.

* Työryhmän näkemys

Asiaesittely tulee tehdä, joten käytännön siinä suhteessa täytyy muuttua.

Oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta annetun lain 6 luvun 2 §:n 1 momentin mukaan asiaesittely tulee tehdä.

Miten todistelu käydään läpi

Vastanneista kaksitoista oli ilmoittanut, että kirjallinen todistelu käydään läpi. Neljä oli ilmoittanut, ettei kirjallista todisteluä käydä läpi. Vastanneista kuuden osalta menettelytapa ei käynyt selvästi ilmi.

* Työryhmän näkemys

Kirjallisten todisteiden esittelyssä ja tilaisuuden varaamisessa vastapuolelle niiden kommentoimiseen, on parantamiseen varaa.

2.7 Tuomio

Julistatko tuomion istunnossa vai annatko sen kansliassa

Työryhmä 4/2001 suositteli tuomion julistamista selvissä jutuissa heti istunnossa. Kun oikeudenkäymiskaarta vuonna 1993 muutettiin, tarkoitus ei ollut, että käytäntöä istunnossa julistettavan tuomion osalta muutettaisiin.

Vastanneista seitsemän oli ilmoittanut antavansa tuomion aina kansliassa ja yksitoista yleensä kansliassa. Kolme oli ilmoittanut julistavansa tuomion yleensä istunnossa.

* Työryhmän näkemys

Kansliatuomio näyttää olevan käytössä valtaosassa asioista.

Oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta annetun lain 24 luvun 8 §:ssä on säädetty, että tuomiosta on sitä julistettaessa ilmoitettava sen perustelut ja tuomiolauselman, jollei tuomion julistaminen kokonaisuudessaan ole tarpeen. Asianosaisten siihen suostuessa perustelut voidaan tällöin ilmoittaa ainoastaan pääpiirteittäin. Pyrkimyksenä on lisätä tuomioiden julistamista istunnossa.

2.8 Sovinto

Aihetta on osittain käsitelty jo aikaisemmissa kohdissa.

Millä tavalla sovintoon pyritään

Menettelytavat sovintoon pyrkimisessä olivat vaihdelleet. Osa vastanneista oli yrittänyt aikaansaada sovinnon puhelimitse jo kirjallisessa valmistelussa. Osa oli pyrkinyt sovintoon valmistelun joka vaiheessa ja osa myös pääkäsittelyn kuluessa. Osa vastanneista oli esittänyt itse sovintoa kaikkien asianosaisten läsnäollessa. Osa taas oli varannut asianosaisille mahdollisuuden tai oli kehottanut heitä neuvottelemaan sovinnosta keskenään. Osa vastanneista ei ollut itse ollut aktiivisesti mukana vaikuttamassa sovinnon tekemiseen. Vastanneista vain harvat olivat ilmoittaneet tehneensä sovintoesityksen.

Kuinka aktiivinen olet sovintoon pyrkimisessä

Yli puolet vastanneista oli ilmoittanut olevansa aktiivinen sovintoon pyrkimisessä. Viisi vastanneista oli puolestaan ilmoittanut olevansa vähemmän aktiivinen sovintoon pyrkimisessä.

Missä vaiheessa pyrit sovintoon

Työryhmä 4/2001 korosti sovintoon pyrkimistä käsittelyn joka vaiheessa ja viimeistään valmisteluistunnon lopussa. Mainittu työryhmä korosti myös puheenjohtajan aktiivista roolia.

Vastanneista yhdeksän oli pyrkinyt sovintoon jo kirjallisessa valmistelussa. Yleensä sovintoon oli pyritty vasta valmisteluistunnossa. Osa vastanneista oli pyrkinyt sovintoon valmisteluistunnon alussa. Vastanneista seitsemän oli pyrkinyt sovintoon sopivassa vaiheessa valmisteluistunnon kuluessa.

Osa vastanneista taas oli pyrkinyt sovintoon vasta valmisteluistunnon lopussa.

Vastanneista kahdeksan oli ilmoittanut pyrkivänsä sovintoon vielä pääkäsittelyssäkin. Vastanneista kahdeksan ei ollut yrittänyt aikaansaada sovintoa enää pääkäsittelyssä. Yksi vastanneista oli ilmoittanut pyrkivänsä aikaansaamaan sovinnon vain erityisestä syystä.

* Työryhmän näkemys

Työryhmä viittaa työryhmän 4/2001 esittämään.

2.9 Käsittelyn eroavaisuudet riita- ja hakemusasioissa

Onko käsittelyssä eroavaisuuksia riita- ja hakemusasioiden välillä

Vastanneista seitsemän oli ilmoittanut, ettei menettelyssä ollut eroa. Vastanneista yksitoista oli ilmoittanut, että eroa oli lähinnä siinä suhteessa, että hakemusasiassa valmistelu ja pääkäsittely olivat usein yhtä ja samaa suullista käsittelyä. Osa vastanneista oli ilmoittanut, että menettelyssä oli eroja. Usean vastanneen mielestä sovintoon pyrkiminen oli korostunut lastenhuoltoasioissa.

Kaikki vastanneet eivät olleet käsitelleet hakemusasioita.

* Työryhmän näkemys

Oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta annetun lain 8 luvun 4 §:n mukaan riitainen hakemusasia voidaan käsitellä riita-asian käsittelystä säädetyssä järjestyksessä.

2.10 Työryhmän loppuyhteenveto

Työryhmän seurantakyselyllä pyrittiin selvittämään työryhmän 4/2001 raportin suositusten toteutumista. Kyselyn tulosten mukaan suositukset on pyritty ottamaan toiminnassa huomioon. Eräiden asioiden osalta on vielä parantamisen varaa. Oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta annetun lain säännökset yhdenmukaistanevat menettelytapoja.

Työryhmä suosittaa nyt tehtyä kyselyä vastaavan kyselyn suorittamista uudelleen parin vuoden kuluttua.

2.11 Tiivistelmä

Vuodelle 2002 asetettujen laatutavoitteiden toteutuminen

-Haastehakemusten sisältö ei ole olennaisesti parantunut

-Käytännöt asianosaisten informoimiseksi ovat edelleen vaihtelevia

-Vain vähemmistö tuomareista on joko pysyvästi tai edes kokeiluluonteisesti laatinut asian käsittelemisen aikataulun mahdollisimman aikaisessa vaiheessa, seurannut sen toteutumista ja sitä noudattanut

-Käytännöt yhteenvedon laatimisen ajankohdasta, yhteenvedon sisällöstä (esimerkiksi riidattomien ja riitaisten seikkojen erittelemisen) ja asianosaisten kuulemisesta yhteenvedon johdosta ovat edelleen vaihtelevia

-Todisteiden kartoittaminen (nimeäminen ja karsiminen) valmisteluistunnossa on edelleen riittämätöntä

-Käytännöt kirjallisten todisteiden esittelemisessä pääkäsitelyssä ovat edelleen vaihtelevia

-Käytännöt siinä, missä asian käsittelyvaiheessa sovintoon pyritään ja kuinka aktiivisesti tuomari pyrkii sovintoa edistämään, ovat edelleen vaihtelevia

3. JUTTUIJEN HALLINNOINTI (CASE MANAGEMENT) VELKAJÄRJESTELYASIOISSA

Työryhmän 3/2002 raportti

Työryhmän jäsenet:

Kärjäjätuomari Ilkka Ylönen, puheenjohtaja
Kärjäjätuomari Tuula Hiukka-Poikela
Kärjäjätuomari Jukka Jama
Kärjäjätuomari Hannu Kauppala
Kärjäjätuomari Kauko Kemppainen
Kärjäjäviskaali Minna Leikas
Kärjäjäviskaali Markku Lindqvist
Maoikeusinsinööri Tapio Mikkola
Hovioikeudenneuvos Erkki Nenonen
Viskaali Anne Niemi
Kärjäjätuomari Markku Stenfors
Laamanni Eero Takkunen
Kärjäjätuomari Ritva E. Väisänen

3.1 Tehtävän rajaaminen

Työryhmä on raportissaan käsitellyt pelkästään uusien velkajärjestelyhakemusten hallinnointia. Ne ovat hallinnon kannalta kaikkein monivivahteisempia ja suuritöisimpiä. Muut velkajärjestelyasiat, eli lähinnä maksuohjelman muutos- ja raukeamisasiat, on jätetty tarkastelun ulkopuolelle.

3.2 Johdanto

Laki yksityishenkilön velkajärjestelystä (velkajärjestelylaki) tuli voimaan 8.2.1993. Siten laki on ollut voimassa lähes kymmenen vuotta. Velkajärjestelylailla ja samaan aikaan voimaan tulleella lailla yrityksen saneerauksesta tuomioistuimiin luotiin kokonaan uudenlainen asiatyyppi, joka vieläkin on osalle vanhemmasta lakimieskunnasta outo. Laki valmisteltiin laman seurauksena kiireellisesti ja se tuli voimaan pika-aikataululla ilman, että sen toteuttamiseen olisi ehditty järjestää riittävästi resursseja. Lain voimaantulon jälkeen kriittinen suhtautuminen lakiin oli yleistä, mutta nykyisin velkajärjestelyasiat hyväksytään jo yleisesti tuomioistuinasioiksi.

Lain voimaantulon jälkeen oli maan tuomioistuinikäytännöissä melkoisia eroja¹ ja näitä eroja on oikeuskäytännön osittaisesta vakiintumisesta huolimatta vieläkin.

Tähänastisissa korkeimman oikeuden ratkaisuisissa on ollut pääasiassa kysymys velkajärjestelylain aineellisesta sisällöstä, ei niinkään menettelytavoista. Menettelytapoja ovat eniten ohjanneet hovioikeuksien antamat ratkaisut.²

Velkajärjestelylain voimaantulon jälkeen alioikeuksiin suoraan tulvi hakemuksia, mikä yllätti lainvalmistelijat. Jo vuonna 1994 useissa isoimmissa kärjäoikeuksissa oli kertynyt

¹ Tampereen kärjäoikeuden kärjätuomari Petteri Paloniemi on vuonna 1996 julkaisemassaan artikkelissa todennut havainneensa huomattavia eroja ratkaisukäytännöissä erityisesti hylkäämisteen osalta. Paloniemi, LM 8/1996 s.1204-1216

² Esimerkiksi istunnon järjestämisvelvollisuuden osalta Rovaniemen hovioikeus on jo useita vuosia sitten ohjannut käytännön tiukemmaksi kuin eräät Etelä-Suomen hovioikeudet

ruuhkia ja ruuhkat pahenivat edelleen vuonna 1995. Epäilemättä asioiden ruuhkautuminen onkin muovannut menettelytapoja useissa käräjäoikeuksissa, ei aina niinkään hyvään suuntaan. Tällä hetkellä ruuhkia ei juurikaan ole, joten resurssit riittävät velkajärjestelyasioiden käsittelyyn. Kun käräjäoikeuksiin saapui huippuvuonna 1995 yhteensä 18 382 velkajärjestelyasiaa, vuonna 2001 saapuneiden asioiden määrä oli enää yhteensä 5 009.³ Rovaniemen hovioikeuspiirissä vastaavat luvut olivat 2 334 asiaa vuonna 1995 ja 702 asiaa vuonna 2001.

3.3 Yleistä hallinnoinnista

3.3.1 Tavoitteena tehokkuus

Oikeusministeriön oikeushallinto-osaston ylijohdaja Kari Kiesiläisen⁴ mukaan eräänä syynä tuomioistuinten eroihin tehokkuudessa juttujen määrien ja vaikeusasteen sijasta on muun muassa tuomioistuimen johtaminen, joka vaikuttaa ratkaisevasti työntekijöiden asennoitumiseen työhönsä. Tasainen työnjako henkilökunnan kesken ja päätösvallan delegointi luovat tehokkuutta. Tuomarin toimenkuva tulee puhdistaa tehtävistä, jotka joku toinen tuomioistuimessa voi tehdä. Tuomareille tulee taata työrauha ja heillä tulee olla apunaan tehokkaat kansliatoiminnot, kunnolliset laitteet ja koulutettu henkilökunta.

Edellä mainitut periaatteet sopivat myös velkajärjestelyasioiden käsittelyyn. Hallinnon tehtävänä on varmistaa, että asioiden käsittelyä pidetään mielekkäänä eikä kukaan nujerru työtaakkansa alle.

Tehokkuutta luova tekijä on vielä Kiesiläisen mainitsematta jättämä, tuomioistuimen organisointiin kuuluva asioiden keskittäminen sopivalle määrälle käsittelijöitä. Tuomarin työn kannalta on järkevää, että kohtuullinen määrä tiettytyyppisiä asioita tulee hänen käsiteltäväkseen tasaisesti sen sijaan, että

³ Käräjäoikeuksien työtilastoja vuosilta 1995 ja 2001.

⁴ Kiesiläinen, LM 7-8/2000 s. 1325-1335

kyseisiä asioita tulee käsiteltäväksi vain silloin tällöin. Kes-
kittäminen yhdenmukaistaa ja tehostaa asioiden käsittelyä.⁵
Pienissä tuomioistuimissa keskittämisen mahdollisuudet tosin
ovat hyvin rajalliset.

3.3.2 Varmistus

Kiesiläinen on ehdottanut siviiliasioden käsittelyaikojen
toteuttamiseksi käräjäoikeuksiin varmistusjärjestelmää, joka
mahdollistaa asian käsittelyn esteestä huolimatta.

Käräjäoikeuden hallinnon tulee järjestää toiminta siten, että
kiireellinen velkajärjestelyasia voidaan käsitellä saman päivän
aikana. Suuremmissa käräjäoikeuksissa, kuten Oulun käräjä-
oikeudessa, tämä onkin varmistettu tuomaripäivystyksellä.
Pienissä käräjäoikeuksissa varmistuksen järjestäminen voi olla
ongelmallista.

3.3.3 Yhteys sidosryhmiin

Asioiden käsittelyn sujuvuutta parantavat käräjäoikeuden
henkilökunnan (tuomareiden ja kansliahenkilökunnan) ja
velkajärjestelyasioita käsittelevien sidosryhmien henkilöiden
(selvittäjät, velkaneuvojat, pankkien edustajat) keskinäiset
palaverit. Niissä voidaan keskustella ja sopia menet-
telytavoista. Palavereita tulisikin järjestää aina tarpeen
vaatiessa, kuten velkajärjestelylain muuttuessa tai asioiden
käsittelijöiden vaihtuessa.

Oulun käräjäoikeudessa kokemukset tällaisista sidosryhmien
kanssa käydyistä keskusteluista ovat olleet myönteisiä. Sidos-
ryhmille on ilmoitettu käräjäoikeuden käsitys siitä, millaisia
hakemusten ja maksuohjelmaehdotusten sisältöjen tulisi olla.
Myös menettelytavoista on voitu sopia. Käräjäoikeuden
henkilökunta ja velkajärjestelyasioita käsittelevien sidos-
ryhmien henkilöt ovat tulleet toisilleen tutuiksi. Nykyisin
esimerkiksi vähäisemmät täydennyspyynnöt voidaan esittää

⁵ Erikoistumisesta on ollut selvästi havaittavaa hyötyä Oulun käräjäoikeuden
velkajärjestelyasioiden ruuhkien purkamisessa viime vuosikymmenen lop-
pupuolella.

usein puhelimitse. Säännönmukainen yhteydenpito käräjäoikeuden ja sidosryhmien välillä on helpottanut velkajärjestelymenettelyä.

Pienen käräjäoikeuden saattaa olla vaikeaa järjestää kokouksia, koska sidosryhmään kuuluvat henkilöt eivät aina ole sen alueella. Pienet käräjäoikeudet voisivat tehdä yhteistyötä palaverien järjestämiseksi.

3.3.4 Tuomareiden yhteistyö

Vaikka hakemusasioiden käsittelystä yleisessä alioikeudessa annetun lain (307/1986) säännökset sinänsä mahdollistavat vaikean ja riitaisen velkajärjestelyasian käsittelemisen kolmen tuomarin kokoonpanossa, tätä mahdollisuutta ei ole juurikaan käytetty. Harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta siihen ei ole tarvettakaan. Velkajärjestelyasioissa esille nousevat kysymykset eivät yleensä ole niin laajoja ja vaikeaselkoisia, että muu kuin yhden tuomarin kokoonpano on tarpeen.

Huomattava osa velkajärjestelyasioista on riidattomia. Siten myös notaarit voivat käsitellä niitä. Notaareille on kuitenkin annettava tarvittavaa opastusta ja neuvontaa. Jos notaarin käsittelemä asia riitautuu ja hakemus voi tulla hylätyksi, asia siirretään virkatuomarin käsiteltäväksi notaarin toimiessa asian valmistelijana.

Kun kukin tuomari käsittelee asioita yksin, on olemassa vaara, että menettelytavat samassakin käräjäoikeudessa poikkeavat toisistaan. Tämä tulisi estää keskustelemalla menettelytavoista tuomarikokouksissa. Yhdessä sovituista menettelytavoista olisi syytä laatia muistio, joka tiedotetaan tarvittavilta osin myös muille näitä asioita käsitteleville henkilöille. Yhdenmukaisiin menettelytapoihin pyrkiminen ei ole loukkaus tuomarin riippumattomuutta kohtaan.

3.4 Yksittäisen asian hallinnointi

3.4.1 Yleistä

Riita-asian hallinnointiin on katsottu kuuluvan tuomioistuimen tiukka ja jatkuva kontrolli heti asian vireilletulosta lähtien, tiukka aikataulutus, asiamiesten myötävaikutus ja odotus

aikataulussa pysymisestä.⁶ Tämä sopii pääpiirteittäin myös velkajärjestelyasian käsittelyyn, kuitenkin aikataulutusta koskevin täsmennyksin.

Velkajärjestelyasian aikataulutusta hallitsee pääsääntö, jonka mukaan velkajärjestelyasia on käsiteltävä joutuisasti ja kukin vaihe on toteutettava ilman aiheetonta viivytystä. Velkajärjestelyasian kiireellisen luonteen vuoksi ratkaisun antamista ei voida lykätä. Hakemuksen saapumisvaiheessa asian aikataulu on harvoin vielä määrättävissä, koska silloin ei ole tiedossa, onko asia riitainen. Aikataulu onkin mahdollista laatia vasta myöhemmin, yleensä velkajärjestelyn aloituspäätöksen yhteydessä. Velkajärjestelyasioita käsittelevällä tuomarilla tulee tarvittaessa olla mahdollisuus käsitellä kiireellinen kysymys muiden tehtävien estämättä.

Menettelytapaa koskevat ratkaisut ovat tärkeitä asian onnistuneen käsittelyn kannalta. Käräjätuomari Pekka Palomäki on katsonut, että velkajärjestelyasian käsittelyn nopeuteen ja perusteellisuuteen vaikuttavat menettelytaparatkaisut koskevat a) selvittäjän määräämistä, b) istuntojen määräämistä, c) sitä, millä perusteilla ja intensiteetillä tuomioistuin hankkii selvitystä oma-aloitteisesti sekä d) sitä, missä määrin asian käsitteleminen kohdistuu asianosaisten väitteisiin.⁷ Palomäen käsitykseen voidaan yhtyä. Velkajärjestelyasian hallinnointi sisältää kuitenkin muutakin.

3.4.2 Hakemuksen tarkastus

Hakemus on nykyisin jo lähes poikkeuksetta tehty velkajärjestelylain 50 §:ssä tarkoitetun vahvistetun kaavan mukaisesti ja useimmiten siinä on myös mukana velkajärjestelyasetuksen 2 §:ssä mainitut liitteet. Suurimman osan hakemuksista ovat tehneet velkaneuvojat, jotka osaavat yleensä tehdä hakemuksen.

⁶ Näin mm. Kiesiläinen, LM 7-8/2000 sekä Rovaniemen hovioikeuden laaturyhmä 3/2001 loppuraportissaan.

⁷ Palomäki, LM 8/1996 s. 1207.

Puutteelliset hakemukset tulee täydennyttää. Jos hakemus on velkaneuvojan tekemä, täydennyksen voi pyytää puhelimitse. Vähäisiä puutteita, jotka eivät koske velkajärjestelyn myöntämisperusteita, vaan esimerkiksi asumiskustannuksia, voi jättää myöhemmin täydennettäväksi selvittäjän toimesta. Itse hakemuksessa olevia puutteita ei kuitenkaan voi hyväksyä. Hakemuksesta tulee ilmetä esimerkiksi velkojen perusteet ja myöntämispäivät. Samoin niiden selvitysten, jotka vaikuttavat suoraan velkajärjestelyn myöntämiseen, kuten selvitys elinkeinoiminnasta tai sen päättymisestä tai sovintomahdollisuudesta, täytyy olla aloitusratkaisua tehtäessä käsillä. Perusteiden osalta puutteellisesta hakemuksesta aiheutuu usein tarpeettomasti väitteitä velkojen taholta.

Velkaneuvojan laatiman velkajärjestelyhakemuksen tarkastus tapahtuu yleensä nopeasti. Alkuvaiheessa näet riittää, että hakemuksen perusteet ovat selvitettyt. Hakemuksen tietojen vertailua liitteisiin ei ole tarpeen tehdä ilman erityistä syytä. Tämä alkutarkastus voidaankin järjestää kansliahenkilökunnan tai notaarin tehtäväksi. Virkatuomarin tehtäväksi jää lähinnä vain hakemuksen sisällön mahdollinen aineellinen arviointi.

3.4.3 Väliaikaiset kiellot

Osaan hakemuksista sisältyy pyyntö väliaikaisen kiellon määräämisestä. Tällainen hakemus tulee jakaa paikalla olevalle tuomarille (tai notaarille) ja saattaa pyyntö saman päivän aikana asian käsittelijän tietoon.

Kun väliaikaista kieltoa koskeva pyyntö on kiireellinen, tuomarin on aina syytä heti tarkastaa, minkälaista väliaikaista kieltoa hakemuksen yhteydessä pyydetään. Jos väliaikaisen kiellon pyyntö koskee mahdollisesti jopa samana päivänä pidettävän pakkohuutokaupan peruuttamista, pyyntö tulee tutkia ja antaa siihen ratkaisu välittömästi. Jos pyyntö koskee muuta väliaikaista kieltoa, esimerkiksi palkanmaksukiellon keskeyttämistä, ratkaisu tulee antaa muutaman päivän, viimeistään viikon kuluessa.

Väliaikaista kieltoa koskevasta pyynnöstä ei yleensä kuulla velkojia, mistä poikkeuksen muodostaa lähinnä vain pakkohuutokaupan keskeyttämistä koskeva pyyntö. Muissa kuin

pakkohuutokaupan keskeyttämistä koskevissa pyynnöissä velkojien kuulemisesta saa harvoin sellaista informaatiota, joka olisi merkittävää kieltoa koskevan pyynnön ratkaisemisen kannalta.

3.4.4 Velkojien kuuleminen

Velkajärjestelylain 52 §:n mukaan tuomioistuin voi ennen velkajärjestelyn aloittamista varata yhdelle tai useammalle velkojalle tilaisuuden lausua kirjallisesti hakemuksesta.⁸ Velkojien kuuleminen on siis tuomioistuimen harkinnassa.

Edellä mainitun säännöksen harkinnanvaraisuuden vuoksi eri käräjäoikeuksiin on syntynyt kahdenlaista käytäntöä: toisissa kuullaan säännönmukaisesti velkojia ja toisissa velkajärjestely aloitetaan (tai hakemus hylätään) usein velkojia kuulematta.

Velkojien kuulemista ennen velkajärjestelyn aloittamispäätöksen tekemistä puoltaa tuomioistuimissa sovellettavan kontradiktorisen periaatteen noudattaminen ja asian dispositiivisuuden korostaminen. Oikeudenkäyntiaineiston hankkimista dispositiivisessa asiassa pidetään asianosaisten tehtävänä ja tuomioistuin on sidottu niissä asianosaisten väitteisiin. Velkajärjestelyasioissa tämä koskee erityisesti esteperusteita, mutta myös rajatapauksia velkajärjestelyn edellytyksissä.⁹ Tätä menettelytapaa noudatettaessa velkojien kuulematta jättäminen voisi tulla kysymykseen vain silloin, kun hakemusta ei suoraan voida hyväksyä velkajärjestelylain 9 §:n tai 9 a §:n perusteella¹⁰ tai kun voidaan pitää käytännössä varmana, että velkojat eivät tule vastustamaan velkajärjestelyn myöntämistä ja että velkajärjestely tullaan myöntämään. Tällöin siis kyse on oltava ilmeisen selvästä tilanteesta.

⁸ Ko. lainkohdan mukaan velkoja voidaan myös kutsua istuntoon kuultavaksi, mutta käytännössä niin ei juurikaan menetellä.

⁹ Palomäki on katsonut kuulemisen olevan tarpeen myös edellytysten osalta muutenkin. Palomäki, LM 8/1996 s. 1204 - 1216.

¹⁰ Näin myös velkajärjestelyä koskevassa ”perusteoksessa” Koskelo-Lehtimäki: Yksityishenkilön velkajärjestely s.128.

Osa tuomareista haluaa kuitenkin jättää tässä vaiheessa velkojat kuulematta, koska siten päästään lyhyeen käsittelyaikaan. Menettelytapa perustuu tuomarin kokemukseen siitä, millaisissa tapauksissa kuuleminen on tarpeetonta. Hakemus tutkitaan tällöin alussa tarkemmin ja pyritään tekemään aloitus päätös heti, koska käytännössä suurin osa hakemuksista on velkajärjestelyn edellytysten ja esteperusteiden osalta hyväksyttävissä ja koska velkojia tullaan joka tapauksessa kuulemaan myöhemmin selvittäjän toimesta. Kuuleminen ennen aloituspäätöksen tekemistä tulisi kysymykseen vain silloin, kun tuomari hakemuksen sisällöstä havaitsee, että velkajärjestelyn esteperuste saattaa tulla kysymykseen.¹¹ Näin meneteltäessä halutaan riitakysymysten käsittely keskittää tapahtuvaksi varsinaisessa oikeudenkäynnissä samalla kertaa ja mahdollisimman myöhäisessä vaiheessa.

Velkojien kuuleminen on syytä rajoittaa suurimpien velkojen velkojiin eli yleensä pankkeihin ja verottajaan. Pienten velkojen velkojien kuulemisesta aiheutuu yleensä turhaa työtä, kun he harvemmin vastaavat lausumapyyntöön. Myös ulosottomieheltä pyydetään yleensä lausuma hakemuksesta.¹²

3.4.5 Muut selvitykset

Muiden selvitysten kuin lausumapyyntöjen hankkiminen, esimerkiksi esteperusteesta, on velkajärjestelylain 53 §:n mukaan mahdollista tuomioistuimen omasta aloitteestakin. Tähän tulee kuitenkin suhtautua pidättyvästi. Oikeudenkäyntiaineiston hankkiminen on, ainakin dispositiivisista kysymyksistä, asianosaisten asia. Esimerkiksi ulosottoselvityksen hankkiminen tulee siten kysymykseen vain velkojan vaatimuksesta. Velkajärjestelyn edellytyksiä koskevat selvitykset on taas syytä jättää hakijan esitettäväksi.

¹¹ Tässä tavassa ongelmallista voi olla se, että velkojat lausumapyyntöön perusteella tulkitsevat tuomarín havainneen asiassa mahdollisen esteperusteen, mikä saattaa provosoida vastustamaan hakemusta.

¹² Ulosottomiehen lausuma on sovittu Oulun käräjäoikeuden alueella toimivien velkaneuvojien kanssa hankittavaksi jo velkaneuvojien toimesta.

3.4.6 Velkajärjestelyn aloittaminen

Velkajärjestelyn aloittamista koskevan päätöksen sisältö vaikuttaa paitsi asian etenemiseen myös asiasta käräjäoikeudelle aiheutuvaan työmäärään. Velkajärjestelyn aloittamista koskevan päätöksen yhteydessä asetetaan määräpäivät saatavien ilmoittamiselle ja yleensä maksuohjelmaehdotuksen toimittamiselle. Tällöin asian aikatauluttaminen on usein jo mahdollista.

Olennaista aikataulun ja käräjäoikeudelle aiheutuvan työmäärän kannalta on, määrätäänkö asiassa selvittäjä vai ei.

3.4.7 Selvittäjän määrääminen

Selvittäjän määräämisellä asian aikataulu ja asian käsittely saadaan parhaiten pidettyä hallinnassa. Selvittäjän määräämistä on edelleen pidettävä suosituksena, vaikka velallinen joutuukin vuoden 1997 lainmuutoksen (63/1997) jälkeen osallistumaan selvittäjän palkkion maksamiseen. Selvittäjä voidaan jättää määräämättä lähinnä vain, jos hakijalla on avustaja, joka on jo laatinut asiallisen maksuohjelmaehdotuksen tai ilmoittaa sellaisen laativansa, eikä asia ole riitainen. Yleensä tämä tulee kysymykseen jäljempänä selostetussa niin sanotussa *nopeututussa menettelyssä*.

Käytettäessä ammattitaitoista selvittäjää tuomioistuin saa todennäköisimmin käsiteltäväkseen vahvistamiskelpoisen maksuohjelmaehdotuksen. Tämän vuoksi selvittäjä tulee valita osaavista henkilöistä. Parhaat selvittäjät ovat yleensä lakimiehiä. Käräjäoikeudessa on hyvä pitää listaa ilmoittautuneista selvittäjistä. Selvittäjäksi tulee määrätä sellainen henkilö, jonka työn jälki tiedetään hyväksi.

Selvittäjä huolehtii useimmista aloituksen jälkeisistä tiedoksiannoista, mikä helpottaa ja nopeuttaa menettelyä. Selvittäjää tulee lisäksi ohjeistaa sovittelemaan esille tulevia riitaisuuksia. Selvittäjän onnistuessa riitaisuuksien sovittelussa riitaisuuksia tulee vähemmän käräjäoikeuden ratkaistavaksi.¹³ Selvittäjä ei

¹³ Oulun käräjäoikeudessa pidetyissä palaverissa selvittäjille on annettu ohje käydä riitaisista seikoista sovintoneuvotteluja. Tästä aiheutuvaa työmäärää voidaan käyttää yhtenä perusteena harkittaessa palkkion korottamista.

ole onnistunut tehtävässään, jos maksuohjelman sisällöstä, esimerkiksi vakuuden arvosta, käräjäoikeus joutuu pyytämään useampia lausumia.

Selvittäjä toimii tuomioistuimeen nähden asian esittelijään verrattavassa asemassa¹⁴, joten yhteydenpidon selvittäjään tulee olla tiivis. Selvittäjälle tulee antaa aina pyydettyä neuvoja ja muuta tukea, jota tämä tarvitsee asian eteenpäin viemiseksi. Yhteydenpito selvittäjään hoidetaan puhelimitse tai sähköpostitse, jotta se olisi mahdollisimman joutuisaa.

3.4.8 Istuntokäsittelystä

Riitainen hakemusasia on nykyisin voimassa olevan hakemusasioiden käsittelystä yleisessä alioikeudessa annetun lain 5 §:n mukaan käsiteltävä istunnossa. 1.1.2003 voimaan tulevan oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta annetun lain (768/2002) 8 luvun 3 §:n mukaan riitainen hakemusasia on käsiteltävä hakemusasian istunnossa, jos asiaan osallinen sitä vaatii tai käräjäoikeus asian tai sen osan selvittämiseksi pitää asian käsittelyä hakemusasian istunnossa tarpeellisena. Rovaniemen hovioikeuspiirissä menetellään jo pitkälti uuden lain mukaisesti.

Istunnon järjestäminen viivästyttää asian käsittelyä ja lisää kustannuksia, minkä vuoksi se on syytä järjestää vain silloin, kun se on tarpeen.

Välttämätöntä istunnon järjestäminen on silloin, kun kysymys on velkajärjestelyn edellytyksistä tai esteistä niin, että hakemus saattaa tulla hylätyksi. Kyse on siis siitä, voidaanko velalliselle lainkaan myöntää velkajärjestelyä. Jos velkoja on lausumassaan esittänyt perustellun väitteen velkajärjestelyn edellytyksistä tai velkajärjestelylain 9 a §:n mukaisesta väliaikaisesta estymisestä taikka velkajärjestelylain 10 §:ssä tarkoitetusta esteestä, istunto on välttämätöntä järjestää velallisen kuulemiseksi. Asian merkityksellisyyden vuoksi asianosaisille voi olla myös syytä varata tilaisuus esittää lisäselvitystä.

¹⁴ Korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 1995:191 rinnastanut selvittäjän aseman tuomioistuimen esittelijään.

Maksuohjelmaehdotuksen sisältöä koskevan erimielisyyden vuoksi istuntoa ei ole syytä järjestää, ellei joku asianosainen nimeä henkilötodistajaa riitaisen seikan todistamiseksi. Nämä maksuohjelmaehdotuksen sisältöä koskevat riitaisuudet tulee yleensä hoitaa selvittäjän kanssa yhteistyössä siten, että selvittäjää ohjeistetaan, miten asiaa viedään eteenpäin (maksuohjelmaehdotusta tarvittaessa korjaten).

Istunnon luonteesta on kahdenlaista käsitystä. Toiset tuomarit pitävät yleensä erillisen valmisteluistunnon ja pääkäsittelyn, toiset yleensä niin sanotun hakemusasian istunnon eli suoraan pääkäsittelyn. Hakemusasian istunnon alussa voidaan myös pitää valmistava vaihe, jos se on tarpeen. Usein asiassa oleva riitakysymys on kirjallisissa lausumissa kartoitettu siinä määrin perusteellisesti, että istunnon tarkoitus on pääasiassa vain todistelun vastaanottaminen, minkä vuoksi hakemusasian istuntoa on pidettävä suositeltavampana tapana. Hakemusasian istunnosta asia voidaan myös siirtää, mahdollisesti hankittavien lisäselvityksien jälkeen, joko uuteen istuntoon tai kansliakäsittelyyn. Hakemusasioiden käsittelystä yleisessä alioikeudessa nykyisin voimassa olevan lain ja 1.1.2003 jälkeen oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta annetun lain 8 luvun säännökset antavat tähän mahdollisuuden.

3.4.9 Hakemuksen hylkäämisestä

Hakemuksen hylkäävä ratkaisu tulee tehdä mahdollisimman pian hakemuksen saapumisesta. Asianosaisten kannalta ei ole kohtuullista, että oikeudellinen epävarmuuden tila, joka usein jatkuu vielä muutoksenhaun johdosta, vallitsee kovin pitkään. Tämä puoltaa velkajärjestelyn edellytysten ja esteitä koskevan selvityksen hankkimista (lausumapyyntöjä) asian alkuvaiheessa. On myös huomattava, että jos asiassa on annettu väliaikainen määräys ja hakijan vakuusvelan suoritukset ovat pahoin rästyntyneet, vakuusvelkojankin kannalta asian viivästyminen saattaa aiheuttaa vahinkoa.

Velkajärjestelyhakemus voidaan velkajärjestelyn edellytysten puuttuessa hylätä viran puolesta suoraan ilman, että velkojilta pyydetään lausumia, koska velkajärjestelyn edellytyksiä ei pidetä esteiden tavoin dispositiivisinä seikkoina. Tällöin tulee

kuitenkin olla kysymys ilmeisen selvistä puutteista edellytyksissä, joihin lukeutuu myös velkajärjestelylain 9 a §:n mukainen velkajärjestelyn estyminen väliaikaisesta syystä. Viran puolesta hylkäämisen täytyy olla kuitenkin poikkeuksellista. Vähänkin epäselvemmissä tapauksissa velkojilta on pyydettävä lausumat ja mahdollinen hylkäävä ratkaisu on tehtävä vasta velkojan väitteen johdosta, johon velallinen on vastannut ja esittänyt mahdollisesti lisäselvitystä.

Esteperusteen nojalla tapahtuva hakemuksen hylkääminen edellyttää yleensä velkojan estettä koskevaa lausumaa, johon velalliselle on varattava tilaisuus vastata ja esittää mahdollisia erityisiä vastasyitä.¹⁵ Jos velallinen ei myönnä velkojan lausumassa esitettyjä seikkoja oikeiksi, asiassa on syytä järjestää istunto, jossa molemmille osapuolille varataan tilaisuus esittää lisäselvitystä. Jos velallinen vetoaa erityisiin vastasyihin ja ne eivät ole ilmeisiä, niiden selvittämiseksi on usein syytä järjestää istunto.

3.4.10 Maksuohjelmaehdotuksen käsittelystä

Selvittäjän laatiman maksuohjelmaehdotuksen saavuttua käräjäoikeuteen asian käsittely on yleensä jo loppuvaiheessa. Ehdotuksen saavuttua tuomarin on syytä käydä se heti läpi. Erityisesti tulee kiinnittää huomiota ehdotettuun maksuohjelman aloituspäivään asian jatkokäsittelyä silmälläpitäen.

Maksuohjelmaehdotuksen käsittelyssä on tarkoituksenmukaista keskittyä riitaisiin asioihin. Maksuohjelman sisältö on asia, jossa sovinto on sallittu. Sen vuoksi tuomarilla ei ole velvollisuutta tutkia ohjelman sisältöä enemmän kuin ehdotuksesta annetuissa lausumissa vaaditaan. Kuitenkin on tarkistettava, että maksuohjelma on täytäntöönpanokelpoinen.

Jos selvittäjän tiivistelmästä ilmenee, että asia on riidaton, vahvistamispäätöksen kirjoittamiseen voidaan ryhtyä heti

¹⁵ Yleensä velkajärjestelyn esteiksi voidaan viran puolesta katsoa lähinnä vain menettelyyn liittyvät laiminlyönnit. Muiden esteperusteiden soveltaminen viran puolesta edellyttää yleensä hakemuksen tarkkaa tutkimista, mitä käsittelyn alkuvaiheessa ennen velkojien kuulemista ei ole yleensä syytä tehdä.

yhteistyössä kärjäsihteerin kanssa. Kokenut kärjäsihtööri kykenee kirjoittamaan päätösluonnoksen, jonka tuomari tarkastaa ja muokkaa lopullisen version.

Jos asia on riitainen, riitakysymykset tulee tutkia ennen maksuohjelman alkamista. Viivästyminen saattaa mutkistaa asioita. Riitaisten kysymysten tutkimisessa selvittäjän rooli on tärkeä. Häneltä voidaan vaatia perusteellinen analyysi riitakysymyksistä ja perusteltu ehdotus riitakysymysten ratkaisemiseksi. Selvittäjän ratkaisuehdotuksen perustelut kannattaa kirjoittaa tarvittavilta osin päätöksen selostusosaan, jolloin tuomioistuimen ratkaisun perusteluissa voidaan viitata niihin.

3.4.11 Päätös maksuohjelman vahvistamisesta

Päätös maksuohjelman vahvistamisesta tehdään yleensä kansliassa. Sitä ennen asianosaisille on toimitettava ilmoitus maksuohjelman vahvistamista koskevan päätöksen antamisesta. Kansliapäätös voidaan antaa usein jo hyvinkin nopeasti sen jälkeen, kun hakemus on saapunut tuomioistuimeen.

Velkajärjestelylain 38 §:n mukaan myös velkajärjestelylain säännöksistä poikkeava maksuohjelmaehdotus voidaan vahvistaa, ellei ehdotuksesta annetussa lausumassa vaadita velkajärjestelylain mukaista maksuohjelmaa. Tästä maksuohjelman sisällön dispositiivisuudesta seuraa, että tuomioistuin perustelee maksuohjelman vahvistamista koskevassa päätöksessään ratkaisuaan ainoastaan siltä osin, kuin maksuohjelmaehdotuksesta on asianosaisten taholta tehty väitteitä.¹⁶

Maksuohjelman vahvistamista koskevan päätöksen selostusosaan on syytä merkitä velkajärjestelyn aloittamisajankohta, koska siitä alkavat velkajärjestelyn oikeusvaikutukset, sekä kirjata asian vaiheita tarvittavilta osin muutenkin. Aikaisempien päätösten perusteluja ei tarvitse kirjoittaa näkyviin, koska ne on toimitettu asiaan osallisille tiedoksi. Sen sijaan velallisen ja velkojien lausumat maksuohjelmaehdotuksesta on syytä

¹⁶ Hallituksen esityksessä HE 250/1994 s. 9 on todettu maksuohjelman sisällön dispositiivisuus ja se, että tuomioistuin tutkii maksuohjelmaehdotuksen lainmukaisuuden velkojien väitteiden pohjalta.

kirjoittaa selostusosaan näkyviin vain siltä osin, kuin niissä esitetään perusteltuja väitteitä velkajärjestelyn tai maksuohjelmaehdotuksen sisällöstä. Samoin selostusosaan on syytä kirjoittaa näkyviin selvittäjän tiivistelmästä ilmenevät riidanalaisia kohtia koskevat selvittäjän ehdotuksen perustelut, joihin voidaan myöhemmin tuomioistuimen ratkaisun perusteluissa viitata, jos ne hyväksytään.

Usein käytetty tapa on ottaa selvittäjän tiivistelmä käräjäoikeuden päätöksen liitteeksi ja viitata siihen. Tämä helpottaa päätöksen tekemistä, mutta edellyttää sitä, että tiivistelmä on laadittu perusteellisesti. Toisaalta laadukas tuomioistuimen ratkaisu on kaikilta osin tuomioistuimen kirjoittama. Liitepäätöksen käyttö riitaisissa velkajärjestelyasioissa ei ole useinkaan paras mahdollinen tapa ratkaisun selkeyden kannalta. Riidattomissa asioissa liitepäätöksen edut taas jäävät muutenkin vähäisiksi. Selvittäjän tiivistelmän selkeysikään ei aina vastaa tuomioistuimen ratkaisulle asetettavia vaatimuksia. Tuomioistuimen omat kannanotot eivät käy selkeästi liitepäätöksestä ilmi. Velkajärjestelyasioiden merkittävyuden vuoksi ratkaisujen perusteluihin tulee kiinnittää erityistä huomiota.

3.4.12 Menettely ilman selvittäjää

Oulun käräjäoikeuden alueella ovat viime aikoina lisääntyneet sellaiset velkajärjestelyhakemukset, joihin on liitetty mukaan hakijan avustajan laatima maksuohjelmaehdotus. Kyse on niin sanotusta *nopeutetusta menettelystä*, josta on sovittu käräjäoikeuden ja sidosryhmien välisissä palaverissa.¹⁷ Nopeutettua menettelyä on Oulun käräjäoikeuden antamien ohjeiden mukaan pidetty mahdollisena velkajärjestelyasiassa, jossa velkojien määrä on pieni (yleensä alle kymmenen velkojaa) ja joka on ainakin velkajärjestelyn edellytysten osalta riidaton.

Pyrkiessään vapaaehtoiseen sovintoon hakijan avustaja pyytää nopeutetussa menettelyssä jo ennen velkajärjestelyn hakemista velkojilta lausuman hakemuksesta ja maksuohjelma-

¹⁷ Helsingin käräjäoikeuden alueella nopeutettuja menettelyjä on ollut jopa kolmasosa hakemuksista. Kiesiläinen, OHOI 4/1997, s. 35.

ehdotuksesta. Jos kaikki velkojat eivät suostu vapaaehtoiseen velkajärjestelyyn, velkajärjestelyhakemus toimitetaan käräjäoikeudelle. Siihen liitetään maksuohjelmaehdotus ja velkojien aiemmat lausumat. Näin käräjäoikeuden tietoon on tullut velkojien suhtautuminen velkajärjestelyn edellytyksiin ja maksuohjelmaehdotukseen. Jos velkojat eivät ole huomauttaneet edellytyksistä tai esteistä, käräjäoikeus voi aloittaa velkajärjestelyn heti hakemuksen tarkastuksen jälkeen.

Aloituspäätös ja maksuohjelmaehdotus toimitetaan velkojille. Velkojia pyydetään ilmoittamaan velkojen määrät sekä lausumaan velkajärjestelyn edellytyksistä ja maksuohjelmaehdotuksesta. Samalla velkojia pyydetään ilmoittamaan, haluavatko he tulla kuulluiksi lopullisesta maksuohjelmaehdotuksesta, mikäli se muuttuu vain velkojen määrien osalta.

Koska nopeutettu menettely koskee riidattomia hakemuksia, velkojat eivät useinkaan halua tulla kuulluiksi lopullisesta maksuohjelmaehdotuksesta. Tästä on seurannut, että hakijan avustaja on heti lausumalle annetun määräpäivän jälkeen tarkistanut maksuohjelmaehdotuksen velkasaldot, minkä jälkeen ehdotus on ollut vahvistettavissa. Toisinaan on muutettu myös maksuohjelmaehdotuksen sisältöä velkojan vaatimalla tavalla. Tällaista muutosta ei ole annettu enää velkojille tiedoksi. Asian käsittely pitkittyy vain silloin, kun useampi velkoja haluaa tulla kuulluiksi lopullisesta ehdotuksesta ja antaa siitä lausuman.

Käytetty menettely on nopea. Se teettää käräjäoikeudessa enemmän työtä kuin käytettäessä selvittäjää. Toisaalta menettely tulee avustajalle valtion varoista maksettavien korvausten vuoksi jonkin verran kalliimmaksi kuin käytettäessä selvittäjää.

Saattaa olla, että velkajärjestelyhakemus ja maksuohjelmaehdotus ovat avustajan laatimia, mutta tämä ei ole muutoin toiminut nopeutetun menettelyn mukaisesti. Tällöinkin velkojille toimitetaan tavanomainen lausumapyyntö ennen aloittamispäätöksen tekemistä. Jos velkojat eivät riitauta hakemusta ja maksuohjelmaehdotusta, voidaan aloituspäätöksen tekemisessä ja sen jälkeisissä toimissa menetellä kuten edellä on selostettu nopeutetusta menettelystä.

3.5 Velkajärjestelylain muuttamisesta

Velkajärjestelylakia on tarkoitus piakkoin muuttaa. Muutokset koskevat lähinnä aineellisoikeudellisia säännöksiä, joten uusien velkajärjestelyhakemusten käsittelyyn ei ole tulossa muutoksia.

Uudistuksen tavoitteena on helpottaa velkajärjestelyyn pääsyä ja tarkistaa maksuohjelman muutostilanteita koskevaa sääntelyä. Uudistus voi lisätä hakemusten määrää jonkin verran ja saattaa aiheuttaa tarvetta lisäresursseihin.

3.6 Johtopäätöksiä

Oikeudenkäyntimenettelyltä edellytetään perinteisesti varmuutta, nopeutta ja edullisuutta. Tämä koskee myös velkajärjestelyjä. Varmuusvaatimuksesta seuraa, että asioiden hallinnoinnissa tulee pyrkiä yhdenmukaisiin menettelytapoihin.

Menettelytapojen sisältö ja perusteet on saatettava asianosaisten tietoon. Asianosaisten on tiedettävä, että oikeudenkäyntiaineiston hankkiminen sekä esteperusteita koskevien väitteiden tekeminen on heidän velvollisuutensa. Mahdollisten velkajärjestelyn myöntämisen perusteita koskevien väitteiden tutkiminen on nopeinta ja halvinta silloin, kun hakemuksen käsittely on alkuvaiheessa.

Selvittäjän käyttö vähentää riitaisuuksia. Sen vuoksi selvittäjää käytettäessä asiaan liittyvät ratkaisut on tehtävissä käräjäoikeudessa nopeasti ja varmasti. Riitaisen asian käsittely vie moninkertaisen työajan verrattuna riidattoman asian käsittelyyn.

Käräjäoikeuden lainkäyttö tulee organisoida siten, että kiireelliset velkajärjestelyasiat voidaan ratkaista nopeasti. Jos tuomarille jaetaan muu iso juttu, joka vaatii viikkojen tai kuukausien yhtäjaksoisen työn, kyseinen tuomari tulee vapauttaa siltä ajalta velkajärjestelyasioiden käsittelystä. Tuomarin tulee työnsuunnittelussaan varata riittävästi aikaa velkajärjestelyasioiden vaatimien ratkaisujen tekemiseen.

Käräjäoikeuden henkilökunnan ja sidosryhmien välisen yhteistyön ja yhteydenpidon tulee olla kitkatonta. Yhteydenpidon nopeuttamiseksi välineinä voidaan käyttää puhelinta, sähköpostia ja faxia.

Keskimääräinen käsittelyaika kaikissa velkajärjestelyasioissa koko maassa, kuten Rovaniemen hovioikeuspiirissäkin, oli vuonna 2001 noin 5,8 kuukautta. Suuntana on käsittelyaikojen lyheneminen, mikä asianosaisten kannalta on myönteistä. Tuomioistuimet ovat tehostaneet velkajärjestelyasioiden käsittelyn seurantaan. Käsittelyaika voidaan lyhentää jopa alle viiden kuukauden. Tärkeää on huolehtia siitä, että tulevat velkajärjestelylain muutokset eivät pidennä käsittelyaikoja.

3.7 Tiivistelmä

Vuodelle 2003 asetettavat laatutavoitteet

- Virastojen on varattava riittävät tuomariresurssit velkajärjestelyasioiden käsittelyyn ottaen huomioon myös niihin liittyvät erityispiirteet (esim. kiireellisyys)*
- Velkajärjestelyasioiden hallinnointitavan tulee olla yhdenmukaista eri käräjäoikeuksissa ja kunkin käräjäoikeuden sisällä*
- Menettelytapojen sisältö ja perusteet on saatettava asianosaisten tietoon*
- Käräjäoikeuden ja sidosryhmien välinen kitkaton yhteydenpito on turvattava yleisellä tasolla ja yksittäisessä asiassa*
- Velkajärjestelyhakemus on tarkastettava ja tarpeellisista toimenpiteistä on päätettävä mahdollisimman pian, viimeistään viikon kuluttua hakemuksen vireille tulemisesta*
- Velkojia on syytä kuulla jo velkajärjestelyn aloittamisvaiheessa, joskin kuuleminen voidaan joissakin tilanteissa jättää tässä vaiheessa tekemättä; kuuleminen on syytä rajoittaa tärkeimpiin velkoihin; myös ulosottomieheltä tulee yleensä pyytää lausunto hakemuksesta*
- Muiden selvitysten hankkimiseen tulee suhtautua pidättyvästi*
- Asiaan on syytä määrätä ammattitaitoinen selvittäjä; selvittäjä voidaan jättää määräämättä vain, jos hakijalla on velkajärjestelyasioihin perehtynyt avustaja eikä asia ole riitainen*
- Istuntokäsittely on järjestettävä vain silloin, kun se on välttämätöntä*

-Hakemuksen hylkäävä ratkaisu on pyrittävä tekemään mahdollisimman pian

-Maksuohjelmanehdotuksen käsittelyssä selvittäjän asiantuntemusta tulee hyödyntää myös siten, että tämä laatii riittävästä kysymyksistä perustellun oikeudellisen analyysin ja ratkaisuehdotuksen

-Maksuohjelman vahvistamispäätöksen osalta on - lähinnä liitepäätöksen käyttökelpoisuutta harkittaessa - varmistettava, että päätös täyttää tuomioistuimen ratkaisulle asetetut vaatimukset (muun muassa rakenne sekä perustelujen ja lopputuloksen selkeys)

-Niin sanotun nopeutetun menettelyn käyttöä tulee harkita, jos hakijalla on maksuohjelmaehdotuksen laatinut avustaja, velkojien määrä on pieni (yleensä alle kymmenen) ja asia on ainakin velkajärjestelyn edellytysten osalta riidaton

Lähteet

Kyllikki Torssonen: Käräjäoikeuksien työtilastoja vuodelta 1995

Raimo Ahola-Kyllikki Torssonen: Käräjäoikeuksien työtilastoja vuodelta 2001

Hallituksen esitys 250/1994 vp.

Pauliine Koskelo-Liisa Lehtimäki: Yksityishenkilön velkajärjestely, 2. painos, v. 1997

Kari Kiesiläinen: Jutun hallinnointi - menetelmä käsittelyaikojen lyhentämiseksi tuomioistuimissa, Lakimies 7-8/2000 s. 1325-1335

Kari Kiesiläinen: Velkajärjestelymenettelyn nopeuttamisesta, OHOI 4/1997 s. 35

Petteri Palomäki: Velkajärjestelyasian dispositiivisuudesta, Lakimies 8/1996 s. 1204-1216

Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomioistuinten laatuhankeeseen työryhmän 4/2001 raportti: Juttujen hallinnointi (case management) laajoissa riita-asioissa

Asian käsittely kaaviona

(suluissa käsittelyaika edellisestä vaiheesta)

1. TAVALLINEN TAPA:

HAKEMUKSEN KIRJAUS (heti)

ALKUTARKASTUS (1 - 7 päivää)

VÄLIAIKAINEN KIELTO (heti edellisestä)

TÄYDENNYSKEHOITUS (3 viikkoa)

LAUSUMAPYYNNÖT (2 viikkoa)

ISTUNTO (1 kuukausi)

VELKAJÄRJESTELYN ALOITUSPÄÄTÖS (1-7 PÄIVÄÄ)

- saatavien ilmoittaminen (3 viikkoa)
- maksuohjelmaehdotus (8 viikkoa)

MAKSUOHJELMAN VAHVISTAMINEN (1-3 viikkoa)

- päätösilmoitus (7 päivää)

Käsittelyaika yhteensä n. 3 - 5 kuukautta

2. ILMAN LAUSUMAPYYNTÖJÄ:

HAKEMUKSEN KIRJAUS (heti)

ALKUTARKASTUS (7 päivää)

VÄLIAIKAINEN KIELTO (heti edellisestä)

TÄYDENNYSKEHOITUS (3 viikkoa)

VELKAJÄRJESTELYN ALOITTAMINEN (1-7 päivää)

- saatavien ilmoittaminen (3 viikkoa)
- maksuohjelmaehdotus (8 viikkoa)

ISTUNTO (1 kuukausi)

MAKSUOHJELMAN VAHVISTAMINEN (1-3 viikkoa)

- päätösilmoitus (7 päivää)

Käsittelyaika n. 2,5 - 4,5 kk

3. NOPEUTETTU MENETTELY

HAKEMUKSEN KIRJAUS (heti)

HAKEMUKSEN ALKUTARKASTUS (7 päivää)

VELKAJÄRJESTELYN ALOITTAMINEN (heti edellisestä)

- saatavien ilmoittaminen ja lausumien antaminen (3 viikkoa)

MAKSUOHJELMAEHDOTUKSEN TÄSMENTÄMINEN
(1- 2 viikkoa)

MAKSUOHJELMAN VAHVISTAMINEN (1 - 3 viikkoa)

- päätösilmoitus (7 päivää)

Käsittelyaika n. 1,5 - 2,5 kk

4. TUOMARIN MATERIAALINEN PROSESSINJOHTO RIITA-ASIOISSA

Työryhmän 4/2002 raportti

Työryhmän jäsenet:

Kärjäjätuomari Eila Väistö, puheenjohtaja
Laamanni Ville Konsén
Kärjäjätuomari Keijo Ala-Kojola
Asessori Esko Arponen
Kärjäjätuomari Seppo Kankkunen
Kärjäjätuomari Kirsti Leino
Kärjäjätuomari Pekka Louhelainen
Kärjäjätuomari Tapani Luomaranta
Maaoykeusinsinööri Markku Markkola
Hovioikeudenneuvos Maija Liisa Pariola
Kärjäjätuomari Juha Tervo
Kärjäjätuomari Ritva Toivola
Kärjäjätuomari Matti Ylianunti

4.1 Materiaalisesta prosessinjohtosta

Materiaalinen prosessinjohto tarkoittaa tuomioistuimen/tuomarin toimintaa asian selvittämiseksi. Se tähtää itse riidan kohteena olevan asian materiaaliseen selvittämiseen. Materiaalinen prosessinjohto kohdentuu siten oikeudenkäyntiaineistoon eli vaatimukseen, perusteisiin, todistusaineistoon ja normimateriaaliin. Sen tarkoituksena on asian käsittelyn aikana asianosaisten esittämän aineiston selventäminen, aineiston muuntaminen eli korjaaminen, aineiston täydentäminen eli rikastaminen ja aineiston rajoittaminen tai yksistään asianosaisten informoiminen prosessimateriaaliin liittyvistä kysymyksistä.

Materiaalisen prosessinjohtoon liittyvät läheisesti siviiliprosessin yleiset periaatteet määräämisperiaate ja käsittelymenetelmä. Materiaalisen prosessinjohtoon on oltava sopu-
soinnussa näiden kanssa.

Määräämisperiaatteen mukaisesti asianosaisten asiana on saat-
taa juttu tuomioistuimen käsiteltäväksi, esittää vaatimuksensa ja niiden perusteet sekä todisteet. Näin asianosaiset määräävät, mistä oikeutta käydään sekä määrittävät samalla tuomioistuimen tutkimisvallan rajat. Tuomioistuimen päätehtävä on riidan ratkaiseminen. Tuomioistuin ei saa tuomita muuta tai enempää kuin mitä asiassa on vaadittu eikä pääsääntöisesti myöskään perustaa ratkaisua sellaisiin oikeustositseikkoihin, joihin asianosaiset eivät ole vedonneet. Myös tuomion oikeusvoimavaikutuksen ja asian vireilläolovaikutuksen ulottuvuudet määräytyvät asianosaisten määräämisperiaatteen kautta. Tuomioistuimen prosessinjohtorooli on luonteeltaan asianosaisten prosessitoimia täydentävää. Asianosaisten aktiviteetti on keskeinen tekijä vietäessä juttua eteenpäin.

Tuomioistuimen ja asianosaisten välisen työnjaon lähtökoh-
tana on käsittelymenetelmä. Se kuvaa tuomioistuimen ja asianosaisten välistä työnjakoa oikeudenkäynnissä. Sen mukaan päävastuu asian eteenpäinviemisestä ja erityisesti oikeudenkäyntiaineiston hankinnasta on asianosaisilla. Kun riita koskee yksityisoikeudellisia etuja, jutun selvittämisen intressi on asianosaisilla. Heillä on myös parempi tieto siitä, mitä todistusaineistoa asiaan on saatavilla.

4.2 Yleistä otsikkoasian käsittelystä

Riita-asiain oikeudenkäyntimenettelyn uudistus tuli voimaan joulukuun alussa 1993. Sen jälkeen on tehty joitakin pienempiä muutoksia oikeudenkäymiskaareen. Uudistuksen seuraaminen on johtanut vuoden 2003 alussa voimaan tulevaan muutokseen (768/2002) riita-asioiden valmistelua ja pääkäsittelyä sekä hakemusasioiden käsittelyä koskevissa oikeudenkäymiskaaren säännöksissä (jäljempänä uusi OK). Muutos on tähdännyt siihen, että riita-asiain oikeudenkäynnistä tulisi nykyistä tehokkaampi, valmistelu ja pääkäsittely vaiheistuisivat paremmin ja oikeudenkäynnit halpenisivat. Lisäksi muutos korostaa kansalaisnäkökulmaa tuomioistuimissa. Oikeudenkäyntien tulisi muodostua nykyistä joutuisammiksi ja tarkoituksenmukaisemmiksi asianosaisten oikeusturvasta tinkimättä. Menettelyvaihtoehdot ovat monipuolistuneet, säännökset mahdollistavat valmistelun jouduttamisen ja keventämisen ja asianosaisten oikeudenkäyntiä koskevaa tiedonsaantia on parannettu. Menettelyn tarkoituksenmukaisempaa vaiheistusta ja jäntevöittämistä on edistetty karsimalla käsittelyvaiheiden tarpeetonta päällekkäisyyttä. Lisäksi on korostettu tuomioistuimen velvollisuutta prosessinjohtotoimenpitein selvittää asia.

Raportissa on huomioitu vuoden 2003 alussa voimaan tulevat uudet säännökset. Monien uudistettujen säännösten osalta voidaan todeta, että niiden mukaista menettelyä on käytännössä jo noudatettu, ei kuitenkaan ilmeisesti valtakunnallisesti niin laajasti ja kattavasti, ettei muutoksen tarvetta säädöstä soilla voitaisi katsoa olleen olemassa.

Aihetta tarkastellaan pääasiassa laajojen riita-asioiden käsittelyä käräjäoikeudessa silmällä pitäen.

Seuraavassa otsikkoasiaa käsitellään pääpiirteissään prosessin etenemisjärjestyksessä. Sovintoon tähtäävät toimet on käsitelty erillisenä esityksen lopussa, koska ne liittyvät kaikkiin prosessin vaiheisiin.

4.3 Kirjallinen valmistelu

4.3.1 Haastehakemus ja vastaus

Uuden OK 5:2 §:n mukaan haastehakemuksessa on ilmoitettava seikat, joihin vaatimus perustuu. Perustelujen yksityiskohtaisuutta ei enää erityisesti korosteta. Uuden OK 5:10 §:n mukaan vastauksessa on esitettävä ainoastaan ne perusteet vastustamiselle, joilla on merkitystä asian ratkaisemisen kannalta. Pyrkimyksenä on siten haastehakemuksen ja vastauksen keventäminen. Uuden OK 5:10 §:n mukaan vastaus voidaan pyytää myös jostakin erityisestä kysymyksestä.

4.3.2 Haastehakemuksen täydennyttäminen

Uuden OK 5:5 §:n mukaan kantajaa on kehotettava määräajassa korjaamaan haastehakemuksessa oleva puutteellisuus, jos korjaaminen on oikeudenkäynnin jatkamiseksi tai vastauksen antamista varten välttämätöntä. Haastehakemuksen täydennyttämiskynnys on aikaisemmin voimassa olleeseen säännökseen verrattuna hieman korkeampi. Täydennyttämis-edellytysten tiukennus ei ole kovin suuri, koska jo aikaisemminkin täydennyttäminen on ollut tarpeen vain silloin, kun se on ollut oikeudenkäynnin jatkamiseksi perusteltua. Nyt haastehakemusta on täydennytettävä, jos se on oikeudenkäynnin jatkamiseksi tai vastauksen antamista varten välttämätöntä. Haastehakemusten täydennyttämiseen tulee siis suhtautua entistä pidättyvimmin. Haastehakemusta ei tule täydennyttää pelkästään sellaisten puutteiden osalta, joiden korjaaminen käy haitatta ja valmistelua viivyttämättä päinsä valmisteluistunnossa. Jos vastaaja pystyy vastaamaan kan-teeseen, haastehakemusta ei tule täydennyttää.

Täydennyttämiskeinoihin uusi säännös tuo lisää vaihtoehtoja. Täydennyttämistä voidaan pyytää puhelinta tai muuta sovel-tuvaa tiedonvälitystapaa käyttäen.

Minkälaisia puutteita voidaan ja pitää korjauttaa? Kysymyk-sessä voi olla muodollinen tai sisällöllinen puute. Muodollisia puutteita voivat olla muun muassa: prosessiosoitetta ei ole ilmoitettu, tuomioistuimen toimivallan peruste ei ilmene, alle-kirjoitus puuttuu tai ilmoitettu kirjallisia todisteita ei ole

liitetty mukaan. Sisällölliset puutteet saattavat olla sellaisia, että kantajan vaatimuksia tai niiden perusteita ei ole esitetty niin selkeästi, että vastaaja voisi antaa yksilöidyn ja perustellun vastauksen. Myös todistuskeinojen ja -teemojen ilmoittamatta jättäminen voi olla puute, mutta ei sitä välttämättä ole, jos ne voidaan ilmoittaa valmistelussa myöhemmin.

Yhteenvetona voidaan todeta, että haastehakemusten sisältöä koskevien vaatimusten keventymisestä johtuu se, että haastehakemusten täydennyttämistarve vähenee. Haastehakemusta on täydennytettävä vain, jos se on välttämätöntä. Täydennyttäminen puhelimitse on tarkoituksenmukaista varsinkin vähäisten puutteiden osalta silloin, kun täydennyttämiskynnys ylittyy. Puhelimitse annettu täydennyttämiskehoitus voidaan vahvistaa kirjallisesti.

Työryhmä kiinnittää huomiota siihen, että kantajien tulisi tehdä haastehakemuksensa sellaisiksi, että niistä joka tapauksessa ilmenevät OK 5:2 §:ssä säädetyt asiat. Haastehakemusten tulisi olla sellaisia, että kärjäoikeus voisi tarvittaessa niiden perusteella antaa tuomion tai yksipuolisen tuomion, mikäli kanne myönnetään oikeaksi tai kanteeseen ei lainkaan vastata. Haastehakemusta tulee täydennyttää, jos se on pitkä tapahtumatietojen, oikeustositseikkojen ja argumentoinnin sekoitus, jotta vastaaja pystyisi siihen vastaamaan. Nykyisin on vielä melko yleinen se tilanne, että tuomari kirjoittaa kantajan vaatimukset ja niiden perusteet sellaiseen muotoon kuin kantajan olisi tullut ne kirjoittaa. Tällaisesta tulisi päästä eroon. Työryhmän mielestä yhtenä tärkeänä keinona muutoksen aikaansaamiseksi olisi haastehakemuksia laativille lakimiehille aiheesta annettava koulutus.

4.3.3 Kirjallinen lausuma

Kirjallisen lausuman pyytämistä koskevaan uuteen OK 5:15 a §:ään on vanhaan säännökseen verrattuna tullut kaksi muutosta. Toinen mahdollistaa kirjallisen lausuman pyytämisen missä prosessin vaiheessa tahansa ennen pääkäsittelyä eikä pyytämistä ole kytketty valmisteluistuntoon tai sen pitämiseen. Lausuma voidaan pyytää, vaikka valmisteluistuntoa ei pidettäisikään. Toisaalta lausuma voidaan pyytää myös

valmisteluistunnon jälkeenkin, jos tämä osoittautuu tarkoituksenmukaisimmaksi tavaksi saattaa valmistelu päätökseen.

Toinen muutos kieltää asianosaisen kehottamisen toimittamaan kirjallista lausumaa useammin kuin kerran, ellei siihen ole erityistä syytä. Pääsääntönä on pidettävä, että vastauksen saapumisen jälkeen valmistelua jatketaan valmisteluistunnossa. Kirjallinen lausuma tulisi pyytää vain, mikäli se edistää valmistelun tavoitteiden saavuttamista tehokkaammin ja tarkoituksenmukaisemmin kuin viemällä asia suoraan valmisteluistuntoon ja selvittämällä avoimet kysymykset siellä. Mahdollisuus useamman kuin yhden kirjallisen lausuman pyytämiseen erityisestä syystä on säilytetty laissa, koska on haluttu turvata käytettävissä olevien menettelytapojen monipuolisuus huomioon ottaen erityyppiset asiat ja asioiden erityispiirteet.

Työryhmän mielestä erityisinä syinä lisäkirjelmän pyytämiseksi voidaan pitää seuraavia seikkoja: pyytämällä saavutetaan oikeudenkäyntikustannusten säästöä asianosaisille, se auttaa valmisteluistunnon viemistä keskitetysti läpi, asia sisältää lukuisia esimerkiksi teknisiä, lääketieteellisiä tai taloudellisia yksityiskohtia taikka on muutoin tosiseikastoiltaan poikkeuksellisen laaja, jolloin asian esittäminen kirjallisesti on jäsentyneempää ja helpommin omaksuttavaa kuin suullisesti esitettynä. Erityinen syy voi olla myös silloin, kun lisäkirjelmän pyytäminen on istunnon järjestämisestä selvästi tarkoituksenmukaisempi tapa saattaa valmistelu päätökseen tai asian voidaan otaksua olevan lisäkirjelmien jälkeen ratkaistavissa kirjallisen valmistelun perusteella. Kirjallisen valmistelun jatkamiseen lisäkirjelmillä voi olla syytä myös silloin, kun asia on saanut ensimmäisissä lausumissa esitettyjen uusien tosiseikkojen johdosta uuden suunnan niin, että asianosaisten uudet kirjalliset kannanotot ovat tarpeellisia. Uusi kirjallinen lausuma voidaan pyytää esimerkiksi yksinkertaisessa asiassa, jossa on jäänyt selvittämättä jokin yksittäinen kysymys tai jos riita koskee tosiseikkojen oikeudellista arviointia eikä asiassa lainkaan tarjota todistelua.

Lain sisältö on pysynyt ennallaan sen suhteen, että tuomioistuimen on kirjallista lausumaa pyytäessään määrättävä, mistä kysymyksestä asianosaisen on lausuttava. Lausuman tarkoi-

tuksena pitää olla valmistelun eteenpäin vieminen ja asian selkiyttäminen. Työryhmä pitää tärkeänä, että tuomari tässä vaiheessa tuntee jutun niin hyvin, että hän voi esittää täsmällisiä kysymyksiä oikeista asioista.

4.3.4 Yhteenvedo

Uuden OK 5:24 §:n mukaan kirjallinen yhteenvedo asianosaisten vaatimuksista, niiden perusteista sekä tarvittaessa todisteista ja todistusteemoista on tehtävä jo ennen valmisteluistuntoa, jos se edistää suullisen valmistelun toimittamista. Tämä merkitsee käytännössä sitä, että yhteenvedon laatiminen pitää aloittaa jo haastehakemuksen perusteella. Joka tapauksessa yhteenvedon tekeminen on hyvä aloittaa viimeistään vastauksen saapumisen jälkeen. Toisaalta vuosien mittaan aiheutuu varmasti paljon turhaa työtä siitä, että yhteenvedon tekeminen aloitetaan liian aikaisin. Turhaa työtä vältetään, jos yhteenvedo tehdään vastauksen saapumisen jälkeen, 1-2 viikkoa ennen valmisteluistuntoa. Kun yhteenvedo toimitetaan mahdollisimman aikaisessa vaiheessa tiedoksi asianosaisille, se on työväline, jonka avulla valmistelua viedään eteenpäin. Yhteenvedon laatiminen edistää oikeusvarmuutta, selkiinntää prosessia ja jättevöittää asian myöhempää käsittelyä.

Kun asia ratkaistaan valmistelussa yksipuolisella tuomiolla, myöntämiseen, luopumiseen tai selvään perusteettomuuteen perustuvalla tuomiolla, sovinnon vahvistamisella tai tutkimatta jättämisspäätöksellä, yhteenvedoa ei tarvitse laatia muulloin kuin erityisestä syystä.

Työryhmän käsityksen mukaan yhteenvedon laatimisen aloittaminen ja laatiminen ovat jo kirjallisen valmistelun alkuvaiheessa yksi tärkeimmistä keinoista saada prosessi oikeisiin uomiin. Jos haasteessa on vastaajalle esitetty täsmennettyjä kysymyksiä, yhteenvedon tulisi haastehakemuksta koskevin osin olla tehtynä jo haastetta annettaessa. Yhteenvedo elää prosessin kulun aikana. Aluksi se sisältää keskitetysti tiedon siitä, miten tuomioistuim on asianosaisten esitykset ymmärtänyt ja onko vedottu oikeustositseikasto puolin ja toisin tullut kokonaisuudessaan asianmukaisesti huomioiduksi. Yhteenvedon tekemistä helpottaa, kun haastehakemukset ovat OK 5:2

§:n mukaisia ja vastaaja on asianmukaisesti kyennyt vastaamaan kanteeseen. Näin ollen nykyisen kirjallisen valmistelun vaikeudet eivät siirtyisi yhteenvedoon ja valmisteluistuntoon sekä sitä kautta valmisteluistunnon pöytäkirjaan ja pääkäsittelyn kautta tuomioon. Yhteenvedoon tulee ottaa se, mikä riidan kohteen täsmentämiseksi on ehdottoman välttämätöntä ja karsia kaikki muu pois.

Työryhmän käsityksen mukaan asianosaisille hyvissä ajoin lähetetty yhteenvedoasiakirja, joka sisältää tuomarin käsityksen asianosaisten vaatimuksista perusteineen sekä riidattomat ja riitaiset seikat, saattaa jo tässä vaiheessa edistää sovinnon syntymistä. Jos asianosaisille varataan mahdollisuus lausua käsityksensä yhteenvedosta, saattavat nämä hyväksyä yhteenvedon eikä asiaa tarvitse viedä valmisteluistuntoon lainkaan, jos pääkäsittelyn voidaan olettaa onnistuvan ilman valmisteluistuntoa. Yhteenvedon lähettäminen asianosaisille kommentoitavaksi saattaa havahduttaa asianosaisen niin, että asiassa on tarpeen pyytää uudet kirjalliset lausumat

4.3.5 Asian siirtäminen kirjallisesta valmistelusta suoraan pääkäsittelyyn

Uusi OK 5:15 b § tuo mahdollisuuden, että asia voidaan siirtää kirjallisen valmistelun jälkeen suoraan pääkäsittelyyn, jos valmistelun tavoitteet on saavutettu jo kirjallisessa valmistelussa niin, ettei valmistelua ole enää tarkoituksenmukaista jatkaa valmisteluistunnossa. Asianosaisille on varattava tilaisuus lausua käsityksensä valmisteluistunnon tarpeettomuudesta. Asianosaisten käsitys voidaan selvittää esimerkiksi siinä yhteydessä, kun yhteenvedo lähetetään heidän kommentoitavakseen. Asian on oltava kirjallisen valmistelun jälkeen pääkäsittelykunnossa, eli asia on voitava pääkäsittelyssä käsitellä keskitetysti. Asianosaisten vaatimukset perusteineen, heidän suhtautumisensa vastapuolensa väitteisiin sekä esitettävä todistelu ja todistusteemat on oltava selvitetty.

Työryhmän käsityksen mukaan menettely tulee käytännössä kysymykseen suhteellisen yksinkertaisissa asioissa, joissa sovintoratkaisu ei ole mahdollista. Pääsääntönä on edelleenkin, että kirjallisen valmistelun jälkeen pidetään valmis-

teluistunto ennen asian siirtämistä pääkäsitteilyyn. Valmisteluistunto tulee järjestää, jos asianosaisten voidaan otaksua kykenevän esittämään asiansa suullisesti kirjallista esitystä paremmin. Tämä saattaa tulla kysymykseen maallikon ajaessa asiaansa. Päätösvalta menettelystä on tuomioistuimella, mutta asianosaisten yhteistä käsitystä lienee syytä noudattaa.

4.3.6 Riitaisen asian ratkaiseminen kirjallisessa valmistelussa

Uuden OK 5:27 a § mukaan riitainen asia on ratkaistavissa yksin kirjallisen valmistelun perusteella, jos asian laatu ei edellytä pääkäsitteilyn toimittamista eikä kukaan asianosaisista vastusta asian ratkaisemista kirjallisessa menettelyssä.

Pääkäsitteilyn järjestäminen voi olla tarpeetonta, jos jutun tosiasiapuoli on käynyt riidattomaksi eikä pääkäsitteilyä tarvitse todisteiden vastaanottamiseksi järjestää. Vaikka näytöstä olisi riitaa, asia voidaan ratkaista valmistelussa myös, jos jutussa esitetään vain kirjallisia todisteita. Mainittu säännös siis mahdollistaa näytön vastaanottamisen ja arvioinnin kirjallisessa valmistelussa, mutta myös asettaa sille rajat. Suullisen todistelun vastaanottamista varten on aina järjestettävä pääkäsitteily.

Puheena oleva säännöstö on epälooginen ja sen soveltaminen on Juha Lappalaisen mukaan ongelmallista. Lakitekstissä ei näy suullisen ja kirjallisen todistelun erilainen asema suhteessa pääkäsitteilyn järjestämistarpeeseen, vaan tästä lausutaan vain hallituksen esityksen perusteluissa (Lappalainen: Siviilijutun käsittely käräjäoikeudessa vuoden 2002 uudistuksen mukaan, s. 104).

Työryhmän mielestä kirjallisen näytön vastaanottamiseen ja arviointiin valmistelussa tulee suhtautua kriittisesti. Näytökysymyksen ratkaisu edellyttää, että asianosaisille varataan tilaisuus kommentoida näyttöä, jolloin kirjallinen valmistelu lähenee sisällöltään pääkäsitteilyä. Menettelyä tulisikin käyttää vain, kun tosiasiapuoli on käynyt riidattomaksi ja riitaisuus kohdistuu suppeahkoon oikeuskysymykseen, jonka selvittelyn ei katsota edellyttävän pääkäsitteilyä.

Pääsääntönä on, että kirjallisen valmistelun jälkeen pidetään valmisteluistunto, jonka jälkeen asia siirretään pääkäsittelyyn. Pääkäsittely tulisi järjestää faktojen riidattomuudesta huolimatta, jos oikeuskysymys on mutkikas. Se, että säännöksen soveltaminen edellyttää, etteivät asianosaiset saa vastustaa asian ratkaisemista kirjallisessa valmistelussa, johtuu ihmisoikeuspohjaisista oikeusturvasyistä. Asianosaisella tulee olla oikeus ajaa riitaista asiaa suullisesti ainakin ensiasteen tuomioistuimessa. Ratkaistaessa asia kirjallisessa valmistelussa asianosaisille on tullut joka tapauksessa toimittaa yhteenveto kirjallisena. Asianosaisilta voitaisiin vielä yhteenvedon toimitamisen jälkeen pyytää kirjallinen lausuma. Tällöin asianosaisten suostumuksella tai toivomuksesta voitaisiin ratkaista oikeudellisesti vaikeakin juttu kirjallisessa valmistelussa.

Säännöksen mukaan tuomio voidaan antaa vain kirjallisen valmisteluvaiheen aikana, mutta ei enää sen jälkeen kun asia on siirretty suulliseen valmisteluun. Tämä saatetaan käytännössä kokea puutteeksi ja mahdollisia säännöksen kiertotapoja tulneen miettimään. Kaiken kaikkiaan asian ratkaiseminen kirjallisessa valmistelussa tulee olemaan aika harvinainen laajan riita-asian päättymismuoto.

4.4 Valmisteluistunto

4.4.1 Tuomioistuimen selostamisvelvollisuus

Uuden OK 5:15c §:n mukaan valmisteluistunnossa asian käsittelyä jatketaan suullisesti siitä, mihin kirjallisessa valmistelussa on päädytty. Näin uudistuksessa on pyritty eroon jo kirjallisessa valmistelussa tehdyn työn päällekkäisyydestä suullisessa valmistelussa. Tuomioistuimen velvollisuuksia prosessinjohtossa on lisätty, kun on määrätty, että sen on valmisteluistunnon alussa selostettava, mistä asiassa on kysymys ja mihin kirjallisessa valmistelussa on päädytty. Puheenjohtaja esittelee lyhyesti sen, mistä asiassa näyttäisi kirjallisen valmistelun pohjalta olevan pääpiirteissään kysymys. Tarkoituksena on niveltää kirjallisen valmistelun vaihe suullisen käsittelyn luontevaksi taustaksi. Jos kirjallinen yhteenveto on laadittu, kirjallisen valmistelun tulokset voidaan todeta sitä hyväksikäyttäen, ei kuitenkaan pelkästään viittaamalla siihen.

Edelleen tuomarin roolia prosessinjohtajana on korostettu, kun asiaan johdattelun jälkeen tuomioistuimen on tehtävä valmistelun tavoitteiden saavuttamiseksi tarpeelliset kysymykset. Tuomioistuimen on selvitettävä asianosaisten vaatimukset ja niiden perusteet, mistä asianosaiset ovat erimielisiä, asiassa esitettävä todistelu todistusteemoineen sekä edellytykset sovintoratkaisulle. Luettelo toistaa pitkälti samaa, mitä asianosaisten edellytetään esittävän jo haastehakemuksessa ja siihen pyydettyvässä vastauksessa. Tiiviisti tapahtuvan vaatimusten ja perusteiden läpikäymisen jälkeen käsittelyn tulisi painottua asianosaisten esityksiä rasittavien epäselvyyksien ja puutteiden selvittämiseen sekä riitaisten tosiseikkojen seulomiseen riidattomista todistelutarpeen kartoittamiseksi samoin kuin esitettävän todistelun yksilöintiin ja sovintomahdollisuuksien etsimiseen.

4.4.2 Oikeustositseikkaan vetoaminen, kyselyvelvollisuuden käyttäminen sekä rajoittava prosessinjohto

Valmistelustuntoa koskevat tärkeimmät prosessinjohtosäännöt ovat uuden OK:n 5:21 §:ssä, vetoamistaakan selvittäminen sen 1 momentissa, kyselyoikeuden käyttäminen sen 2 momentissa ja rajoittava prosessinjohto sen 3 momentissa.

Uuteen lakiin on edellä todetuin tavoin otettu nimenomaiset tuomioistuimen materiaalista prosessinjohtoa valmistelussa koskevat säännökset. Tuomioistuimen velvollisuus selvittää asiaa materiaallisen prosessinjohdon keinoin kuuluu myös valmisteluun. Käytännössä materiaalisella prosessinjohdolla voi valmistelussa olla jopa suurempi merkitys kuin pääkäsittelyssä. Säännöksen mukaan valmistelun 19 §:n mukaisiin tavoitteisiin on pyrittävä prosessinjohdon avulla. Tavoitteiden saavuttamista ei ole jätetty pelkästään asianosaisten aktiivisuuden varaan, vaan tuomarillakin on niiden osalta vastuu ja selvittämisvelvollisuus.

Valmistelussa on selvitettävä riidan kohde. Ensinnäkin on selvitettävä asianosaisten tahto ja sitten kyselyoikeutta käyttäen, mihin seikkoihin asianosaisten on tarkoitus vedota.

Uuden OK 24:3 §:n 2 momentin mukaan asiassa, jossa sovinto on sallittu, tuomiota ei saa perustaa seikkaan, johon asianosai-

nen ei ole vaatimuksensa tai vastustamisensa tueksi vedonnut. Tämän vuoksi on välttämätöntä, että valmistelussa on vedottu kaikkiin tarkoitettuihin seikkoihin.

Huolehtiessaan siitä, että kantaja ja vastaaja vetoavat kaikkiin niihin seikkoihin, joihin he haluavat vedota, tuomarin on selvitettävä nimenomaisesti, mihin kaikkiin seikkoihin asianosaisen on tarkoitus vedota ja mihin he haluavat vedota. Tuomioistuimen on huolehdittava siitä, ettei asianosainen tietämättömyydestään tai erehdyksestä ole jättänyt lisävaatimusta esittämättä, uuteen oikeustositseikkaan vetoamatta tai ilmoittamatta jotakin todistetta. Kun uuden oikeudenkäyntiaineiston esittäminen loppujen lopuksi riippuu asianosaisen omasta tahdosta, tuomarin aktiivinen prosessinjohto ei merkitse määräämisperiaatteen loukkausta. Määräämisperiaatteen toteutuminen oikealla tavalla kuitenkin edellyttää, että asianosainen tietää, mistä hän päättää. Tältä osin on huomattava, ettei riitä, että asianosainen vain mainitsee seikasta taikka että se ilmenee asianosaisen kuulustuttaman todistajan kertomuksesta tai hänen todisteena esittämästään asiakirjasta, vaan seikkaan on nimenomaisesti vedottava.

Tuomarin prosessinjohtolle asetetaan tässä säännöksessä melko kovat vaatimukset, kun tuomarin toiminnalta vaaditaan ehdodonta puolueettomuutta. Kun dispositiivisessa asiassa asianosaiset määräävät, mistä riidellään, herää kysymys, voiko tuomioistuin tutkinnassaan mennä asianosaisten vaatimusten ja heidän esittämiensä perusteiden ulkopuolelle?

Pääsäännöksi voidaan tuomarin kyselyoikeudelle asettaa oikeudenkäyntiaineiston rajat: kysyttävän asian on ilmentävä käsillä olevasta oikeudenkäyntiaineistosta. Määräämisperiaatteesta johtuu, ettei tuomari saa ryhtyä mihinkään tutkimuksiin, vaan kysymyksen tulee kummuta oikeudenkäyntiaineiston sisältä. Asianosaisten tahdon selvittäminen aineiston puitteissa sekä kontrollointi, ettei vetoamatta jättäminen johdu erehdyksestä, ovat ratkaisevia.

Työryhmän käsityksen mukaan uuden säännöksen johdosta valmisteluistunnon painoarvo kasvaa huomattavasti. Jos valmistelusta vastaava tuomari on huolehtinut asian selvittämisen velvollisuudesta jo valmistelussa, pääkäsittelyssä materiaali-

seen prosessinjohtoon voi olla enää vähemmän aihetta. Eri-tyisesti tulkinnanvaraisiin ja epäselviin seikkoihin on puututtava ja selvitettävä, mitä asianosainen tarkoittaa. Uuteen seikkaan vetoamisen on johdettava keskusteluun, jossa vastapuolta on kuultava. Kun todisteet eivät ole vielä valmistelussa laillista oikeudenkäyntiaineistoa, tuomari ei saa selvittää vedottavia seikkoja todisteista.

Työryhmä pitää tarpeellisena, että ne käsitellyt seikat, joihin asianosainen ei ole valmistelussa halunnut vedota, merkitään valmisteluistunnon pöytäkirjaan. Näin asianosainen ei pääsääntöisesti enää pääkäsittelyssä voi pätevästäkään syystä vedota kyseiseen seikkaan. Oikeus-, normi- ja todistustaakakakysymysten selvittäminen kuuluu valmisteluistuntoon siten, että niistä on keskusteltava ja asianosaisten sekä tuomarin saatava lausua käsityksensä.

Pykälän 2 momentissa säädetty kyselyvelvollisuuden käyttäminen tarkoittaa aineellisen prosessinjohton täydentävää käyttöä. Valmistelua koskevana säännös on uusi ja vastaa sitä, mitä pääkäsittelyn osalta on jo OK 6:2 a §:n 2 momentissa säädetty. Tarkoituksena on saada asianosainen tarkentamaan epäselvää tai epätäydellistä lausumaansa. Asianosaisten esityksissä olevat epäselvyydet, ristiriitaisuudet ja tulkinnanvaraisuudet saattavat koskea vaatimuksia, tosiseikkoja ja todisteita. Työryhmän käsityksen mukaan lakiin on nyt kirjattu suullisten valmisteluistuntojen osalta aikaisemmin vallinnut käytäntö.

Kyselyvelvollisuuden käyttämisessä tarkoitus on, että tuomari pääsee selville, mistä asiassa on kysymys. Tuomarin on kyseltävä ja harjoitettava jopa ääneen pohdiskelua, jotta asianosaiset voivat kontrolloida tuomarin näkemyksen oikeellisuuden. Koska asiassa annettava tuomio ei saa yllättää asianosaisia, tuomarin on saatava viimeistään valmisteluistunnossa juttu hallintaansa.

Pykälän 3 momentissa oleva oikeudenkäyntiaineiston rajoittamista tarkoittava säännös on nyt myös valmisteluun sovellettavana uusi. Materiaaliseen prosessinjohtoon kuuluu huolehtiminen siitä, että asianosaiset ilmoittavat jo mahdollisimman aikaisessa vaiheessa ne todisteet, joihin he aikovat vedota. Näin pitäisi tehdä jo haastehakemuksessa ja vastauksessa.

Tuomioistuimen tulee valmistelussa huolehtia siitä, että kaikki todisteet on ilmoitettu. Valmistelun päättymisen jälkeen uutta todistetta ei voi nimetä muuta kuin pätevistä syistä tai asianosaisten suostumuksella.

Jotta tarpeettomia todisteita ei tuotaisi pääkäsittelyyn, niiden epäämisestä on jo valmistelussa tehtävä ratkaisu. Tuomioistuin ratkaisee lopullisesti yhtäältä, onko tarjottu todiste jutussa tarpeellinen, ja toisaalta, onko se tarkoitukseensa sopiva ja käyttökelpoinen. Tämäkin osoittaa lainsäätäjän haluaman muutoksen suunnan. Rajoittavaan prosessinjohtoon on tarkoituksenmukaista turvautua mahdollisimman aikaisessa prosessinvaiheessa. Tarpeeton oikeudenkäyntiaineisto pitkittää usein valmistelua, minkä lisäksi se aiheuttaa asianosaisille lisäkustannuksia. Turhien todisteiden karsimisella pyritään osaltaan siihen, ettei asiaan sekoiteta mitään siihen kuulumatonta. Selvää on, että tuomioistuimelle tarjottu aineisto on torjuttava silloin, kun sen esittäminen on kielletty laissa, sitä esitetään riidattomiksi tulleista seikoista tai oikeuskysymyksistä sekä kun sen esittäminen on selvästi jutun ratkaisemisen kannalta tarpeetonta. Käytännössä puheenjohtaja ottaa kantaa todisteen epäämisperusteeseen, jolloin asianosainen yleensä itse luopuu todisteesta. Valmistelussa rajoittavan prosessinjohton päämäärään on kuitenkin pyrittävä tuomarin kyselyoikeuden avulla, ja kyselyoikeutta käyttäen saamaan asianosainen itse luopumaan tarpeettoman oikeudenkäyntiaineiston esittämisestä. Joka tapauksessa tuomarin ja asianosaisten välinen keskustelu ja tuomarin informatorinen prosessinjohto ovat todistelua kartoitettaessa keskeisessä asemassa. Näin on mahdollista sekä saada esiin vielä asianosaiselta mainitsematta jääneitä todisteita että karsituksi pois turhaa todistelua.

Työryhmän käsityksen mukaan uusi säännös vastaa pitkälti jo noudatettua käytäntöä. Todistelun rajoittamista koskeva säännös on tärkeä ja sen soveltamista käytäntöön pohditaan hyvin usein riita-asian valmistelussa todistelun kartoittamisvaiheessa.

4.4.3 Tuomioistuimen määrättävissä olevat todistelukeinot

Todistusaineiston hankinnassa noudatettavaa työnjakoa koskeva säännös on OK 17:8 §:ssä. Sen mukaan asianosaisten

tehtävänä on hankkia asiassa tarpeelliset todisteet. Tuomioistuimellakin on valta määrätä hankittavaksi näyttöä, mutta tuomioistuimen rooli on tarkoitettu toissijaiseksi. Asianosaiset itse ovat yleensä parhaiten selvillä siitä, mitä näyttöä jutussa on saatavilla. Tuomioistuimen aloiteoikeus on kuitenkin periaatteessa tärkeä varakeino faktapuolen selvittämiseksi. Dispositiivisissa jutuissa tuomioistuimen aloiteoikeus on kuitenkin rajoitettu niin, ettei tuomioistuin voi määrätä näissä asioissa uutta todistajaa kuultavaksi tai asiakirjaa esitettäväksi vastoin asianosaisten yhteistä tahtoa.

Työryhmän mielestä tuomioistuimen aloiteoikeus ja valta määrätä hankittavaksi uusia todisteita toteutuvat käytännössä harvoin. Tuomioistuin ei yleensä tunne juttua niin, että voisi määrätä uusia todisteita esitettäväksi.

Tuomioistuimella on lisäksi vapaa aloiteoikeus ja määräämisvalta käyttää todistuskeinona katselmusta ja asiantuntijalausuntoa. Oikeus voi päättää näiden todistuskeinojen käytöstä, vaikka juttuun olisi saatavissa muutakin selvitystä, esimerkiksi todistajia tai kirjallisia todisteita. Todistelukeinoja kokonaisuudessaan arvioitaessa voidaan käytännön perusteella todeta, että tuomioistuimen aloiteoikeus on useimmiten luonteeltaan asianosaistoimintoisuutta täydentävää. Sen vuoksi työryhmän mielestä mainittuja todistuskeinoja onkin yleensä syytä käyttää vain asianosaisten itsensä hankkimien todistusmateriaalin täydentämiseksi. Useimmiten sanotut todistuskeinot tulevat harkittaviksi asianosaisten itsensä aloitteesta. Joka tapauksessa asianosaisia on informoitava ja kuultava tuomioistuimen suunnittelemista uusista todistuskeinoista. Asiassa on kysymys myös kustannuksista, sillä asianosaiset vastaavat pääsääntöisesti todistelukeinosta aiheutuvista kustannuksista. Asianosaisten kuuleminen on tarpeen myös sen vuoksi, että näiden tiedossa voi olla aiotun todistuskeinon käyttöön liittyviä seikkoja, joilla on merkitystä tuomioistuimen harkitessa kysymystä todistuskeinon käyttämisestä. Tuomioistuin voi määrätä todistuskeinon käyttämisestä, vaikka asianosaiset eivät pitäisi sitä tarpeellisena.

Käytännössä tässä kohdassa tarkoitettuja asiantuntijalausuntoja voivat olla tuomioistuimen muun muassa terveydenhuol-

lon oikeusturvakeskukselta, potilasvahinkolautakunnalta tai työneuvostolta hankkimat lausunnot.

Tuomioistuimella on OK 17:44 §:n nojalla oikeus määrätä asiantuntija, kun se voi uskoa lausunnon antamisen yhdelle tai useammalle rehelliseksi ja taitavaksi tunnetulle saman alan tuntijalle. Nykyisin molemmat asianosaiset nimeävät riita-asiassa aika usein myös niin sanottuja asiantuntevia todistajia, jotka saattavat päätyä toisilleen täysin vastakkaisiin kannanottoihin. Työryhmässä oltiin eri mieltä sen seikan suhteen, määrääkö asiantuntevat todistajat tuomioistuin, vai kuullaanko kaikki asianosaisten nimeämät asiantuntevat todistajat aikaisemman käytännön mukaisesti. Osa työryhmän jäsenistä näki tärkeänä, että asianosainen voi itse nimetä asiantuntevaksi todistajaksi sen henkilön, jonka puoleen hän on ennen oikeudenkäyntiä kääntynyt ja joka on tutkinut ensimmäisenä esimerkiksi homevaurion, joka on johtanut oikeudenkäyntiin. Yleensä asianosaiset tuntevat epäluottamusta muita kuin itse nimeämiään asiantuntevia todistajia kohtaan. Tämän näkökannan mukaan kaikki asianosaisten nimeämät asiantuntevat todistajat kuullaan. Osa työryhmän jäsenistä oli puolestaan sitä mieltä, että tuomioistuin määrää asiantuntevat todistajat. Ihanteellisinta tietenkin olisi, jos asianosaiset kykenisivät vaikuttaa tuomarin avustuksella sopimaan asiantuntevien todistajien henkilöstä ja lukumäärästä.

4.4.4 Asianosaisten toimimisvelvollisuus

Asianosaisten toimimisvelvollisuutta valmistelussa on tehostettu erityyppisin sanktioin, joita ovat uhkasakko, asian ratkaiseminen passiivisen asianosaisen vahingoksi ja preklusio.

OK 12:6 ja 7 § sisältävät säännökset asianosaisen tai hänen lakimääräisen edustajansa velvollisuudesta saapua asian selvittämistä varten henkilökohtaisesti sakon uhalla valmisteluistuntoon, mikäli hänen läsnäolonsa katsotaan edistävän asian valmistelua. Uhka asetetaan niin dispositiivisissa kuin indispositiivisissakin jutuissa. Indispositiivisen riita-asian vastaaja on kutsuttava tuomioistuimeen aina sakon uhalla. Uhkasakko on tarkoitettu tehostamaan asianosaisen

läsnäolovelvollisuutta istunnossa, mutta ei kirjallisen vastauksen tai lausuman toimittamista.

Käytännössä asianosaiset kutsutaan olemaan läsnä riita-asian valmisteluistunnossa henkilökohtaisesti suhteellisen usein, mutta kutsua ei läheskään aina tehosteta sakon uhalla. Yleensä riittää, että asianosaiset kutsutaan olemaan läsnä henkilökohtaisesti ilman sakon uhkaa. Työryhmän mielestä asianosaisten kutsuminen olemaan läsnä henkilökohtaisesti valmistelussa pitäisikin olla pääsääntö, koska asianosaiset ovat oman asiansa parhaita asiantuntijoita. Lisäksi asianosaisten henkilökohtainen läsnäolo edesauttaa usein sovinnon aikaansaamista riidassa tai osassa sitä. Melko harvinaista on, että riita-asiassa asetettuja uhkasakkoja tuomitaan, sillä läsnäolovelvoite voi raueta, kun asia jää sillensä, asia ratkaistaan yksipuolisella tuomiolla, asianosainen saadaan noudetuksi samaan valmisteluistuntoon tai asianosaisella on laillinen este. Henkilökohtaisesta läsnäolovelvollisuudesta voidaan luopuakin, jos läsnäolon ei katsota edistävän asian valmistelua.

4.4.5 Asianosaiselle annettu kehoitus täyttää velvollisuutensa

OK 5:22 §:n mukaan tuomarilla on valtuus tarvittaessa kehoittaa asianosaista täyttämään määräajassa saman luvun 21 §:ssä tarkoitetun velvollisuutensa uhalla, ettei hän määräajan jälkeen saa vedota uuteen vaatimukseen tai seikkaan taikka ilmoittaa uutta todistetta muuten kuin pätevistä syistä.

Asianosaisten tulee noudattaa tuomioistuimen asettamia määräaikoja. He ovat velvollisia suorittamaan tietyt prosessitoimet tietyinä aikana tai tietyn ajan kuluessa uhalla, ettei myöhästynyt prosessointia ja sen avulla esitettyä aineistoa oteta huomioon. Preklusio on tullut alioikeusmenettelyyn vuoden 1993 prosessi uudistuksen yhteydessä, kun keskitettyyn pääkäsittelyyn tähtäävässä valmistelussa alettiin vaatia, että relevantti oikeudenkäyntiaineisto on käsillä valmisteluistunnossa niin tyhjentävästi, ettei pääkäsittelyssä enää esitetä sellaista uutta materiaalia, jota ei valmistelussa ole ilmoitettu. Tämän tavoitteen saavuttamiseksi OK 6:9 §:ään

otettiin preklusiosanktio: asianosainen ei saa enää pääkäsittelyssä vapaasti laajentaa oikeudenkäyntiaineistoa yli sen, minkä laajuiseksi se on valmistelussa kartoitettu.

Preklusiosanktio on voimassa dispositiivisissa, mutta ei indospositiivisissa riita-asioissa. Viimeksi mainituissa asioissa totuuspyrkimystä ei ole vaarannettu preklusiosäännöksiin. Preklusiota ei ole säädetty kategoriseksi eikä ehdottomaksi seuraukseksi prosessitoimen myöhästymisestä, vaan pätevistä syistä uuteen materiaaliin vetoaminen sallitaan määräajan jälkeenkin. Preklusiosäännös pyrkii vaikuttamaan asianosaisten aktiivisuuteen valmistelussa ja estämään yllätykset pääkäsittelyssä. Säännös on tarkoitettu taktikoivien oikeudenkäynnin pitkittäjien torjuntaan. Rehellisissä aikeissa olevaa asianosaista ei preklusiolla ole tarkoitus rangaista.

Työryhmän käsityksen mukaan tällaista preklusiouhkaista kehotusta on käytetty melko harvoin. Keino on kuitenkin tarvittaessa hyvin käyttökelpoinen ja sitä olisi käytettävä.

4.4.6 Yhteenvedo

Yhteenvedon tekeminen jatkuu valmisteluistunnossa, jolloin aiemmin laadittuun yhteenvedoon tehdään muutokset ja korjaukset. Asiallisesti yhteenvedo valmistuu lopulliseen muotoonsa valmisteluistunnossa. Asianosaisille on varattava tilaisuus lausua käsityksensä yhteenvedosta. Yhteenvedoasiakirja on asianosaisten kontrollointiväline, jonka avulla he voivat tarkistaa vetoamistensa, riidattomien seikkojen sekä riitakysymysten niitä koskevina todistuskeinoineen ja -teemoineen tulleen oikein kirjatuiksi ja ymmärretyiksi. Lausuessaan yhteenvedosta asianosaiset voivat oikaista mahdolliset väärinkäsitykset ja täsmentää aikaisempia lausumiaan. Yhteenvedolla on merkitystä preklusion soveltamista koskevan kysymyksen noustessa esiin. Yhteenvedoa käytetään pääkäsittelyssä asian käsittelyn pohjana. Yhteenvedoa voidaan käyttää hyväksi laadittaessa tuomioon sisällytettävää selostusta asianosaisten vaatimuksista ja vastauksista perusteineen.

Työryhmän mielestä asianosaisten käsitys siitä, kummalla on velvollisuus todistaa riitainen seikka, on kirjattava yhteenvedoon. Vakiintuneet todistustaakat merkitään yhteenvedoon eikä

niistä yleensä synny riitaa. Jos todistustaakka on riitainen, se on yksi riitakysymys ja se voidaan, kuten muutkin riitakysymykset, merkitä yhteenvetoon. Tällöin asianosaiset voivat varautua paremmin todistelun esittämiseen. Tuomari voi valmisteluistunnossa esittää käsityksensä todistustaakkakysymyksestä, mutta ei voi lopullisesti ratkaista kysymystä.

Yhteenveto saattaa edistää asianosaisvalmistelua ja sovinnon syntymistä.

Työryhmän mielestä vielä valmisteluistunnon päätyttyäkin yhteenvetoon voidaan tehdä teknisiä muutoksia ja korjauksia. Näiden takia asianosaiset käytännössä usein pyytävät vielä jatkettua valmisteluistuntoa. Muutokset ja korjaukset eivät kuitenkaan edellytä valmisteluistunnon jatkamista.

4.4.7 Asianosaisen totuudessapysymisvelvollisuus

Prosessinjohdon selventävän funktion täyttämistä muun muassa valmistelussa sääntelee OK 14:1 §:n 1 momentti, jonka mukaan riita-asiassa asianosaisen on tehdessään selkoa niistä seikoista, joihin hän vetoaa jutussa, ja lausueessaan mielensä vastapuolen esittämistä seikoista sekä vastatessaan tehtyihin kysymyksiin, pysyttävä totuudessa.

Kun tuomioistuimen on tarvittaessa kyselyoikeuttaan käyttämällä selvitettävä, mitä asianosaiset prosessissa itse asiassa tahtovat ja mihin he prosessitoimillaan oikeastaan tähtäävät, tuomioistuimella on mahdollisuus arvostella vaatimusten asianmukaisuutta sekä tosiseikkojen ja väitteiden paikkansapitävyyttä ja täydellisyyttä. Tällöin vältetään vaara siitä, että asiassa annettava ratkaisu perustuu vaikkapa väärinymmärrettyyn tosiseikastoon, joka ei tarjoa oikeaa pohjaa oikeudellista arviointia varten.

4.4.8 Valmisteluistunnon päättäminen

Ennallaan säilyneen OK 5:28 §:n 1 momentin mukaan tuomioistuimen on todettava valmistelu päättyneeksi ja siirrettävä asia pääkäsittelyyn, kun valmistelussa on selvitetty 19 §:ssä tarkoitetut seikat tai kun sitä ei muusta syystä ole enää tarkoituksenmukaista jatkaa.

Valmistelun toteamisella päättyneeksi asiassa tulee voimaan preklusio OK 6:9 §:n mukaisesti. Asianosainen ei saa dispositiivisessa asiassa pääkäsittelyssä vedota uuteen seikkaan tai todisteseen, johon ei ole vedottu valmistelussa, muutoin kuin pätevästä syytä.

4.5 Pääkäsittely

Oikeudenkäymiskaaren uudistuksessa tuomioistuimen materiaalin prosessinjohto on tullut entistä merkittävämmäksi ja tuomarin prosessinjohtorooli on korostunut. Nimenomaan valmistelussa materiaalin prosessinjohto on keskeisessä asemassa ja prosessinjohdon painopiste onkin selvästi jutun valmisteluvaiheessa. Sen sijaan pääkäsittelyssä, joka on valmistelua muodollisempi oikeudenkäynnin vaihe, muodollisen prosessinjohdon toimet tulevat enemmän näkyviin kuin materiaalin prosessinjohdon toimet.

4.5.1 Pääkäsittelyn toimittamista koskeva prosessinjohto

Uudistetussa OK 6:2 §:n 1 momentissa on säännös pääkäsittelyn etenemisen jakaantumisesta kolmeen vaiheeseen: alkukeskusteluun, todisteluun ja loppukeskusteluun. Alkukeskustelussa selvitetään asianosaisten vaatimusten ja niiden perusteiden sisältö sekä vastapuolen kannanotot niihin, sen jälkeen otetaan vastaan todistelu, minkä jälkeen asianosaiset esittävät loppulausuntonsa. Säännös tukee oikeudenkäynnin johtamista ja turvaa käsittelyn johdonmukaisen etenemisen. Poikkeamiskäynnistä etenemisjärjestyksestä on lain muutoksella alennettu. Poikkeamiseen ei enää vaadita erityistä syytä. Tarkoituksenmukaista saattaisi olla edetä kutakin teemaa koskevan todistelun osalta loppukeskusteluun ennen kuin seuraavasta teemasta otetaan vastaan todistelu.

Työryhmän mielestä uusi säännös korostaa tuomarin roolia. Tuomioistuimen on istunnon alussa yhteenvedon avulla tehtävä lyhyt selostus siitä, mihin asian valmistelussa on päädytty, sekä tiedusteltava, vastaavatko esitetyt vaatimukset edelleen asianosaisten kantaa. Säännös tuo kirjallisen yhteenvedon myös pääkäsittelyn yhdeksi keskeiseksi apuvälineeksi. Yhteenvedon tärkeä asema pääkäsittelyssä näkyy myös uudessa OK 6:3 §:n 3 momentissa, jonka mukaan

yhteenvedon voidaan pääkäsittelyssä tukeutua tarkoituksemukaisella tavalla. Joka tapauksessa valmistelussa syntynyt yhteenvedo saadaan näin pääkäsittelyssä asianmukaiseen käyttöön ja oikeudenkäyntiaineisto siirrettyksi pääkäsittelyyn. On kuitenkin varottava pääkäsittelyn alkukeskustelun korvaamista vain viittaamalla yleisesti yhteenvedoasiakirjaan. Asianosaisten kanta oikeudenkäyntiaineistoon on kyselyoikeutta käyttämällä varmistettava. Ei riitä, että asianosaisilta tiedustellaan vain epäselvistä lausumista. Asianosaisten on tiedettävä tarkkaan, mikä on laillinen oikeudenkäyntiaineisto. Kun asian käsittely on suullista ja kun asianosaiset ovat ilmoittaneet vaatimustensa pitävän paikkansa sekä perustelleet kantansa ja lausuneet vastapuolen perusteluista, myös pääkäsittelyssä voimassaolevat vaatimis- ja väittämistaakka toteutuvat. Jos asiaa käsitellään kolmen tuomarin kokoonpanossa, tällöin toteutuu myös muiden tuomareiden kuin valmistelusta vastanneen tuomarin informoiminen. Alkukeskuskelu tulee jäntevämmäksi, turha rönsyily estyy eikä jo valmistelussa tehtyä työtä tarvitse tehdä uudelleen.

Puheenjohtajan on huolehdittava siitä, että alkukeskustelussa pidättäytyään vaatimuksissa ja niiden perusteluissa. Vaatimuksia perusteltaessa viitataan relevantteihin oikeustoiseikkoihin ja juridisiin argumentteihin. Alkukeskustelun tulee olla myös johdatusta todisteluun, mutta todistelun esittämistä tai sen arviointia ei tule sallia. Juridinen argumentointikaan ei yleensä kuulu alkukeskusteluun. Joskus sitä voi olla syytä esittää ennen todistelua, kun esimerkiksi on olemassa riitakysymykseen soveltuvia ennakkopäätöksiä ja niiden avulla tuomioistuin saa selville, miten sen tulisi arvioida todistelua.

Preklusio on tullut käsiteltävässä asiassa voimaan, kun valmistelu on todettu päättyneeksi. OK 6:9 § mahdollistaa kuitenkin uuteen seikkaan ja todisteeseen vetoamisen pätevästä syystä. Uusi todiste voidaan ottaa vastaan myös siinä tapauksessa, että asianosaiset siihen suostuvat. Säännös uudessa muodossaan lieventää aikaisemman lain vastaavan säännöksen vaatimuksia uuden todisteen esittämisen osalta.

4.5.2 Selvittämis- ja kyselyvelvollisuus

Yleissäännös tuomioistuimen materiaalisesta prosessinjohdosta on OK 6:2 a §:n 2 momentissa. Säännös velvoittaa tuomioistuimen valvomaan, että asia tulee perusteellisesti käsitellyksi ja ettei asiaan sekoiteta mitään siihen kuulumatonta. Jos asianosaisen esitys havaitaan epäselväksi tai epätäydelliseksi, tuomioistuimen on tehtävä hänelle riitakysymysten selvittämistä varten tarpeelliset kysymykset.

Työryhmän mielestä puheenjohtajan on käytettävä kyselyoikeuttaan ainakin, jos pääkäsittelyssä esitetty poikkeaa valmistelussa esitetystä. Lisäksi selventävien kysymysten esittäminen on tärkeää. Tuomarin kyselyoikeudella on erityisen merkittävä rooli asioissa, joissa sovinto ei ole sallittu. Pääkäsittelyssä tuomarin olisi pidättäydyttävä kysymysten esittämisestä, kunnes asianosaiset ovat saaneet esitetyiksi omat kantansa, ja vasta viimeisenä esittää omat kysymyksensä. Tuomarin on kiinnitettävä erityisesti huomiota kysymysten muotoiluun ja kysymyksiä esittäessään säilytettävä puolueettomuutensa.

4.5.3 Asianosaisen totuudessapysymisvelvollisuus

Materiaalisen prosessinjohdon selventävän funktion täyttämistä myös pääkäsittelyssä tarkoittaa OK 14:1 §:n 1 momentin säännös, jonka mukaan riita-asiassa asianosaisen on tehdesään selkoa niistä seikoista, joihin hän vetoaa jutussa, ja lausessaan vastapuolen esittämistä seikoista sekä vastatessaan tehtyihin kysymyksiin, pysyttävä totuudessa.

4.5.4 Asianosaisten toimimisvelvollisuus

Asianosaisten toimimisvelvollisuutta pääkäsittelyssä voidaan tehostaa uhkasakolla. OK 12:6 ja 7 § sisältävät säännökset asianosaisen tai hänen lakimääräisen edustajansa velvollisuudesta saapua asian selvittämistä varten henkilökohtaisesti sakon uhalla pääkäsittelyyn, jollei katsota, että hänen henkilökohtainen läsnäolonsa asian selvittämiseksi ei ole tarpeen. Asianosaisen kuuleminen henkilökohtaisesti asian selvittämiseksi merkitsee useimmiten hänen kuulemistaan todistelu-tarkoituksessa. Kun henkilötodistelu otetaan vastaan pääkäsittelyssä, kuultavaksi nimetty asianosainen on velvoitettava

saapumaan paikalle sakon uhalla. Jos asianosaisen henkilökohtaista läsnäoloa ei enää pidetä tarpeellisena, sakon tuomitsemisesta voidaan luopua. Tietyin edellytyksin asia voidaan tällöin ratkaista myös poissaolijan vahingoksi.

4.5.5 Todistelun rajoittaminen

OK 17:7 § antaa tuomioistuimelle keinot tarpeettoman todistelun epäämiseen ja todistelun rajoittamiseen pääkäsittelyssä. Säännös sisältää niin sanotun “parhaan todistusaineiston periaatteen”.

Materiaaliseen prosessinjohtoon kuuluu huolehtiminen siitä, että asianosaiset ilmoittavat jo mahdollisimman aikaisessa vaiheessa ne todisteet, joihin he aikovat vedota. Tältä osin viitataan siihen, mitä edellä valmisteluistunnon kohdalla (4.4.2) on esitetty. Tuomioistuimen ei tule pääkäsittelyssä sallia asiaan vaikuttamattoman tai jo selvitettyyn seikkaan kohdistuvan todisteen esittämistä. Jos todistettavasta seikasta on saatavissa muuta näyttöä huomattavasti vähemmällä vaivalla tai kustannuksella, tuomioistuimen ei tule sallia todisteen esittämistä. Myös erällä muilla kuin edellä mainitussa säännöksessä mainituilla perusteilla tuomioistuimella on harkintansa mukaan mahdollisuus evätä tarjottu todistelu. Tällaista todistelua on esimerkiksi alle 15 -vuotiaan kuuleminen todistajana. Tuomioistuimen on myös huolehdittava, ettei henkilöitä kuulla todistajina todistamiskieltojen vastaisesti ja että vaitiolo-oikeutetuille varataan tilaisuus kieltäytyä todistamasta tietyistä seikoista.

Työryhmän käsityksen mukaan todistelun epäamisessä ja rajoittamisessa olisi harjoitettava pidättyvyyttä varsinkin silloin, kun kysymys on näytön riittävydestä tai vähemmällä vaivalla tai halvemmalla saatavasta todistelusta. Todistelun rajoittaminen riittävyden perusteella voisi tulla kysymykseen, kun asianosainen on nimennyt samasta riitakysymyksestä useita todistajia ja jo parin todistajan kuulemisen jälkeen seikka on tullut näytetyksi toteen. Todisteen epäamisessä on kuitenkin otettava huomioon mahdollisesti nimetyn vastaanäytön vaikutus ja otettava vastaanäyttö vastaan, ennen kuin toisen asianosaisen todistelua rajoitetaan. Tarvittaessa tuo-

mioistuimen tulisi tehdä käsittelyratkaisu todisteen epäämistä. Pääsääntöisesti pitäisi kuitenkin pyrkiä asianosaisen kanssa yhteisymmärrykseen todisteen epäamisestä.

4.5.6 Prosessinjohto todistelun vastaanottamisessa

Materiaalista prosessinjohtoa todistelussa on sen vaiheistamisesta huolehtiminen, kiellettyjen kysymysten epäminen ja tuomarin kyselyoikeuden käyttäminen. Viimeistään täydentävässä kuulustelussa tuomari voi esittää todistajalle haluamansa kysymykset. Kuulustellessaan asianosaisen nimeämää todistajaa tuomari voi tehdä hänelle kysymyksiä todistusteeman ulkopuoleltakin, jos se on tarpeen asian selvittämiseksi. Todistusteemaa koskevia täydentäviä kysymyksiä tuomarin on joka tapauksessa tarvittaessa esitettävä. Todistajan luotettavuutta koskevien kysymysten tekeminen tuomarin toimesta saattaa myös olla tarpeen.

4.5.7 Asian palauttaminen pääkäsittelystä takaisin valmisteluun

OK 6:13 §:n mukaan tuomioistuin voi määrätä, että asiaa tai sen osaa on uudelleen valmisteltava pääkäsittelyä varten. Palauttaminen tulee työryhmän käsityksen mukaan kysymykseen lähinnä silloin, kun pääkäsittelystä on esitetty uusia tai muutettuja vaatimuksia tai seikkoja, joihin on pätevästä syystä voitu vedota. Asia saattaa osoittautua pääkäsittelystä esitetyn todistelun tai muun syyn takia siinä määrin sekavaksi, että valmistelua on syytä jatkaa.

4.6 Sovintoon tähtäävät toimet prosessinjohtossa

Materiaaliseen prosessinjohtoon liittyy läheisesti tuomarin toiminta sovinnon aikaansaamiseksi oikeudenkäynnissä. Sovintoedellytysten selvittely on oikeastaan osa niin sanottua informatiivista materiaalista prosessinjohtoa. OK 5:19 §:n 4-kohdan mukaan valmistelussa on selvitettävä, onko asiassa edellytykset sovinnolle. Varsinainen sovintoa koskeva prosessinjohtosäännös sisältyy OK 5:26 §:ään. Sen 1 momentin mukaan tuomioistuimen tulee sopimusvapauden piiriin kuuluvassa asiassa pyrkiä samaan asianosaiset sopimaan asia. Pykälän 2 momentissa säädetään tuomarin sovintoehdotuk-

sesta: katsoessaan sen sovinnon edistämiseksi aiheelliseksi tuomioistuin voi, huomioon ottaen asianosaisten tahdon, asian laadun ja muut seikat, myös tehdä asianosaisille ehdotuksensa asian sovinnolliseksi ratkaisuksi. OK 5:19 § on yleissäännös, joka koskee kaikkia riita-asioita. Vaikka asianosaiset eivät voikaan vapaasti disponoida jutun lopputuloksesta asioissa, joissa sovinto ei ole sallittu, tuomioistuin voi sovittaa asianosaisten välisiä erimielisyyksiä. OK 5:26 § koskee vain dispositiivisia riita-asioita.

Milloin sovintokysymys olisi otettava asiassa esille? Työryhmän käsityksen mukaan se olisi otettava esille mahdollisimman aikaisessa prosessinvaiheessa. Alustavasti sovinnosta voidaan keskustella asianosaisten kanssa jo kirjallisen valmistelun aikana. Parhaiten sovintoedellytysten selvittäminen voi tapahtua suullisessa valmistelussa, etenkin sen loppuvaiheessa. Tällöin asianosaisille on muodostunut kuva riitakysymysten laajuudesta. Asianosaiset pystyvät vertailemaan jatkoprosessin riskejä ja kustannuksia siihen, mitä sovinnolla mahdollisesti saavutettaisiin. Tuomarin antama informaatio käsityksistään jutun ongelmista ja todistustaakan jaosta auttavat asianosaisia kartoittamaan sovintomahdollisuuksia. Asianosaisten sovintoneuvotteluille on annettava aikaa.

Tuomarin tehtävä ei ole keinolla millä hyvänsä saada asianosaisia sopimaan asiaa, vaan asianosaisilla on oikeus saada riitansa ratkaistuksi tuomiolla. Edellytyksenä sille, että tuomari tekee konkreettisen sovintoesityksen, on se, että molemmat osapuolet ovat sitä pyytäneet. Jos toinen asianosainen vastustaa esityksen tekemistä, esitystä ei tule tehdä, vaan asian käsittelyä on jatkettava normaalissa järjestyksessä.

Tuomarin sovittelutoimessa pitäisi näkyä oikeussuojan antamistehtävä. Esillä tulisi olla samat oikeudelliset perusteet, jotka olisivat ratkaisevia tuomiotakin annettaessa. Annettavan tuomion sisällön ennakoiminen oikeudellisilla perusteilla on kuitenkin käytännössä valmisteluvaiheessa hyvin vaikeaa, koska todistelua ei ole esitetty. Sitä paitsi suuri osa riidoista koskee näyttöä. Usein tällaisissa tilanteissa sovinnon tarkoitus voisi olla asianosaisten välisen riidan ratkaiseminen asianosaisten oikeaksi kokemalla tavalla. Vaikka riitakysymysten

ulkopuolisten näkökohtien suhteen tulisi olla varovainen siitä huolimatta, että asianosaiset saavat sopimusvapautensa turvin tehdä sen sisältöisen sovinnon kuin haluavat, näitä asianosaisten tahdosta otetaan ja joudutaan ottamaan mukaan vahvistettaviin sovintoihin. Harvoin sovinnon vahvistaminen jää toteutumatta siitä syystä, että tuomari kieltäytyy ottamasta jotakin riidan ulkopuolista asiaa kokonaissovintoon mukaan, jos asianosaiset sellaista ehdottomasti vaativat. Vaikka käytännössä tällaiseen joskus joudutaan, oikeaoppisempaa olisi tuomarin prosessinjohtotoimin tähdätä mahdollisen tuomion sisältöiseen sovintoon.

Tuomioistuimen tulee edistää sovinnon syntymistä myös valmisteluistunnon jälkeen ja pääkäsittelyn kuluessa.

4.7 Tiivistelmä

Vuodelle 2002 asetettavat laatutavoitteet

Kirjallinen valmistelu

- haastehakemusta on täydennytettävä, jos se on välttämätöntä hakemuksen sekavuuden vuoksi, ja täydennyttämisen tehosteeksi on asetettava tarvittaessa uhka

- kirjallinen lausuma pyydetään ainoastaan pakottavasta tarpeesta, ja useampi kuin yksi lausuma vain erityisestä syystä

- lausumapyynnöstä tulee ilmetä, mistä kysymyksestä lausuma tulee antaa (täsmäkysymys)

- yhteenveto kirjallisen valmistelun pohjalta tehdään yleensä kirjallisena ja toimitetaan asianosaisille hyvissä ajoin, viimeistään 1-2 viikkoa ennen valmisteluistuntoa

- siirtyminen kirjallisesta valmistelusta suoraan pääkäsitteilyyn tulee olemaan harvinaista

- kun kirjallinen yhteenveto toimitetaan asianosaisten kommentoitavaksi, samassa yhteydessä voidaan tiedustella heidän mielipidettä siirtymisestä kirjallisesta valmistelusta suoraan pääkäsitteilyyn

- asian ratkaiseminen kirjallisessa valmistelussa on yleensä mahdollista vain silloin, kun riitaisuus kohdistuu ainoastaan oikeuskysymykseen

Valmisteluistunto

- tuomarin tulee valmisteluistunnon alussa selostaa, mistä asiassa on kysymys, ja esittää asianosaisille tarvittavat kysymykset

- tuomarin tulee informoida asianosaista hänellä olevasta vetoamistaakasta

- tuomarin kyselyoikeuden käyttäminen tapahtuu oikeudenkäyntiaineiston rajoissa

- oikeudenkäyntiaineiston rajoittamisessa on pyrittävä siihen, että se tapahtuu yhteisymmärryksessä asianosaisten kanssa

- pääsääntö on, että asianosainen on henkilökohtaisesti läsnä valmisteluistunnossa (sakon uhalla tai ilman)
- OK 5:22 §:ssä tarkoitettua preklusiouhkaa tulee käyttää ilmeisen taktikoinnin torjumiseksi
- kysymys todistustaakan jakautumisesta voidaan riitakysymyksenä merkitä yhteenvetoon
- tuomioistuimen aloitteesta tapahtuvan katselmuksen toimittamisen sekä asiantuntijan ja asiantuntevan todistajan nimeämisen tulee pääsääntöisesti tapahtua yhteisymmärryksessä asianosaisten kanssa

Pääkäsittely

- tuomarin tulee pääkäsittelyn alussa lyhyesti selostaa, mihin valmistelussa on päädytty
- tuomarin on kyselyoikeuttaan käyttäen varmistettava asianosaisten kanta oikeudenkäyntiaineistoon
- todistelua pääkäsittelyssä voidaan rajoittaa, kun seikka on tullut muulla todistelulla toteennäytetyksi
- todistelun epäämisestä tulee tarvittaessa tehdä käsittelyratkaisu
- tuomari voi tehdä todistajalle selventäviä kysymyksiä muistakin kuin teemoiksi ilmoitetuista asiaan vaikuttavista seikoista
- asian palauttaminen pääkäsittelystä valmisteluun tulee kysymykseen lähinnä silloin, kun pääkäsittelyssä on pätevistä syistä esitetty uusia tai muutettuja vaatimuksia tai seikkoja

Sovinto

- sovinnon edistämiseen tähtäävät toimenpiteet tulee aloittaa jo kirjallisen valmistelun aikana
- asianosaisille tulee antaa mahdollisuus tehdä asiassa sovinto ja tuomioistuimen tulee edistää sovinnon syntymistä myös valmisteluistunnon jälkeen ja pääkäsittelyn aikana

Summary

Finland's northernmost court of appeal jurisdiction, consisting of the Rovaniemi Court of Appeal as a higher court and six district courts as lower courts, launched a quality project for the administration of justice in 1999. The aim of this quality project is to improve the quality of the work of the courts so that they can respond more effectively and with better results to the expectations of the citizens and the society concerning the protection of law.

The quality project in the Rovaniemi Court of Appeal jurisdiction has and will be based on a new practice of discussion in which all the judges in the jurisdiction participate. Since the beginning of 2003 other parties to the administration of justice, i.e. prosecutors, attorneys, legal aid counsels and others have been invited to participate in the discussion more extensively in those cases where the quality considerations affect their work. The representatives of the Ministry of Justice have contributed to the success of the quality project by ensuring that the project and the courts in the jurisdiction have sufficient resources.

The quality project has progressed by selecting a few quality themes each year. In selecting the themes special attention has been paid both to their feasibility and topicality. After the selection the themes have been worked on in quality teams consisting of all the justices of the district courts in the jurisdiction as well as representatives of the members and the rapporteurs of the Court of Appeal. At the annual quality seminar arranged in October or November the work of the quality teams has been taken up, and after a debate the judges have drafted their own opinion on the quality goals to be set for the following year. In November the Court of Appeal, the district courts and the Ministry of Justice have arranged result negotiations where these quality goals have been recorded as part of the agreement on result oriented management.

The implementation of the quality goals has been followed up by reporting the results in the quality seminar the following year as well as in the result negotiations. Already when working on the quality themes plans have been made for the practi-

cal implementation of the follow-up and assessment. In practice the follow-up has been based on the self-assessment of the judges and on hearing the various interest groups concerned with the administration of justice. The Court of Appeal has also monitored the implementation of its quality goals and, if necessary, has given feedback in its decisions and on its website, in informal contacts and first and foremost by participating in the quality discussions of the jurisdiction.

The independence of the judges, also relative to court instances, has been guaranteed in the quality work. The judges themselves select the quality themes to be discussed and make suggestions for improvement of the quality goals. No outside forces can influence the choice of the quality themes nor the goals set. The discussion between the judges is general and voluntary.

In the publication at hand you will find the final reports of four quality teams working in 2002. The reports were presented at the quality seminar of the Court of Appeal jurisdiction in the autumn of 2002. The themes of the quality teams were: 1) follow-up of the implementation of the 2001 quality goals on the theme of material process management by the judge in criminal cases 2) follow-up of the implementation of the 2001 quality goals on the theme of case management in extensive civil cases 3) case management in the arrangement of debts and 4) material process management by the judge in civil cases.

The publication also includes an abridged version of an article on developing a quality measurement system for the Dutch judiciary produced by the Dutch Council for the Judiciary. This measurement system was presented at the quality seminar by project leader F. C. (Frits) Lauwaars from the Netherlands. Also included are the main topics of the paper presented at the quality seminar by quality manager Petri Nieminen on the quality conceptions at the Oulu plant of Stora Enso Plc. In the publication there is also an updated version of the chart of recommended sanctions in drunken driving cases.

LIITTEET

Liite 1: Lyhennelmä Hollannin Oikeusneuvoston tuottamasta Hollannin oikeuslaitoksen laadunmittausjärjestelmän kehittämistä koskevasta selvityksestä

Liite 2: Stora Enso Oyj:n Oulun tehtaan laatujohtaja Petri Niemisen laatupäivillä Oulussa 31.10.2002 pitämään alustukseen liittyvien kalvojen keskeisin sisältö

Liite 3: Rattijuopumusrikosten seuraamussuosituksitaulukon päivitetty versio

Lyhennelmä Hollannin oikeusneuvoston tuottamasta Hollannin oikeuslaitoksen laadunmittausjärjestelmän kehittämistä koskevasta selvityksestä, jota laatupäivillä Oulussa 31.10.2002 esitteli projektipäällikkö F. C. (Frits) Lauwaars. Selvitys on lyhennelmä kohtien 1, 2.2 ja 2.3 osalta. Alkuperäinen englanninkielinen selvitys on "Quality measuring system for the judiciary". Käännös Maija Myllylä.

Oikeuslaitoksen laadunmittausjärjestelmä

Osat ja normatiiviset puitteet

Oikeusneuvosto Haag, Kesäkuu 2002

1. Johdanto

Oikeusneuvosto on käynnistänyt Integraalisen laatuprojektin yhtenäisen ja kattavan laatujohtamisjärjestelmän kehittämiseksi ja käyttöönottamiseksi tuomioistuimissa. Tavoitteena on saada tietoa laadusta tuomioistuintasolla ja pidemmällä tähtäimellä luoda mahdollisuudet raportoida laadusta tuomioistuimissa.

Tulevaisuudessa on yhä enenevässä määrin "normaalialia" kyetä vertaamaan tuomioistuimia toisiinsa; ja on suositeltavaa voida tehdä vertailuja myös laatuksymyksissä määrällisen vertailun lisäksi.

Tuomioistuinten tarjoaman palvelun kokonaislaadun määrittelevät tietenkin kaikki oikeuslaitoksessa työskentelevät, eivät ainoastaan tuomarit. Lisäksi useimmat tuomioistuimet tekevät jo laatutyötä niin kutsutun INK-mallin¹⁸ pohjalta, ja saavat tähän tukea Prisma-toimistolta (pieni ryhmä konsultteja, jotka auttavat Hollannin oikeusjärjestelmään kuuluvia organisaatioita ottamaan käyttöön hallinnon laatujohtamisjärjestelmiä). Tässä toiminnassa on kuitenkin keskitytty operationaaliseen johtamiseen ja yleensä vältetty juridista työtä.

¹⁸ INK-mallia voidaan verrata Euroopan laatuhallintosäätiön EFQM:n.

Oikeuslaitoksen laatu -projektissa kehitettyjen välineiden avulla voidaan täyttää tätä aukkoa samalla säilyttäen yhteys INK-malliin niin pitkälle kuin mahdollista. Projektiryhmä toivoo tällä tavalla voivansa antaa rakennuspalikoita järjestelmään, josta lopulta tulee yksi, yhtenäinen tuomioistuinten laatuhalinnon järjestelmä.

Osassa 2 kuvataan ensiksi mittausjärjestelmää ja annetaan kattava katsaus yksittäisiin osatekijöihin. Osassa 3 kuvataan normatiivisia puitteita, jotka ovat mittauksen metodologian ydin.

2. Mittausjärjestelmän elementit

2.1. Mittausjärjestelmän kehittäminen

Tässä kuvattu mittausjärjestelmä luotiin aluksi Oikeusorganisaation vahvistaminen -projektin puitteissa (Project Versterking Rechterlijke Organisatie, PVRO). Projektiryhmä otti mallia Yhdysvalloissa kehitetyistä tuomioistuinten tehokkuusstandardeista. Muita mittausjärjestelmiä ei ilmeisesti ole saatavilla. Alkuperäistä suunnitelmaa testattiin kahdessa asiantuntijatapauksessa, joiden osanottajista useimmilla oli juridinen tausta. Suunnitelmaa kehitettiin tapaamisten tuloksena.

Tämä mittausjärjestelmä on testattu kokonaisuudessaan Roermondin alioikeudessa vuonna 2001, ja arvioitu vuoden 2002 alussa.¹⁹ Tästä pilottijärjestelmästä saatujen kokemusten tuloksena mittausjärjestelmää, samoin kuin kaikkia indikaattoreita ja mittausvälineitä on korjattu.²⁰ Nykyistä versiota testataan Maastrichtin alioikeudessa ja Amsterdamin alioikeuden rikossektorilla. Näistä kahdesta paikasta saatujen kokemusten perusteella järjestelmää parannetaan edelleen. Piakkoin saatetaan käynnistää pilottiprojekti Leeuwardenin alioikeudessa.

¹⁹ Tulokset löytyvät raportissa Uitkomsten pilot project Kwaliteit rechtbank Roermond. Bereshot, Utrecht, 28 maart 2002 (saatavilla vain hollanniksi).

²⁰ Tätä tarkistettua versiota kuvataan käsikirjassa, niin kutsutussa Klapper Kwaliteit voor het Rechterlijk Functioneren (Laatukansio oikeuslaitoksen toiminnasta), Oikeusneuvosto, Haag huhtikuu 2002. Tämän asiakirjan teksti on osa kyseistä käsikirjaa.

2.2. Mittaaminen, parannukset ja raportointi

Oikeusistuimien toiminnan mittaaminen ja sen myötä kehittäminen mitattujen tulosten pohjalta vaatii joukon selkeästi erillisiä askelia.

Ensi vaiheessa mitatut tulokset toimivat merkinä sen harkitsemiselle, onko parantaminen mahdollista ja tarpeen. Jatko-tutkimukset voivat olla tarpeen, jotta tuloksia voitaisiin tulkita ja taustalla olevia erityisiä syitä nostaa esiin.

Parantamisen lisäksi mittaustuloksia voidaan käyttää myös raportointitarkoituksiin. Tällä tavoin laadusta tulee tosiseikka, joka yhdessä esimerkiksi työtaakkaa ja käsittelyaikoja koskevan kvantitatiivisen aineiston kanssa voi vaikuttaa tuomioistuinten rahoitukseen ja raportointivelvollisuuteen suhteessa resurssien jakamiseen.

2.3. Ennakkoehdot

Välineitä kehitettäessä sovellettiin useita ennakkoehtoja, jotka ovat tarpeellisia myös välineiden käyttämisessä.

Toiminta-alue

Välineiden käyttäminen ei välttämättä johda minkäänlaiseen puuttumiseen yksittäisten tuomareiden riippumattomuuteen. Näillä välineillä ei myöskään ole tarkoitus mitata sitä tapaa, jolla yksittäinen tuomari toimii, vielä vähemmän arvioida hänen toimintaansa.

Laatuprojekti keskittyy ennen kaikkea siihen tapaan, jolla "tuomarit" tuomioistuimessa X toimivat, eikä siihen tapaan, jolla yksittäiset tuomarit toimivat, ei myöskään siihen tapaan, jolla tuomarit toimivat Hollannissa yleensä. Jos on tarpeen, voidaan tehdä ero yhden tuomioistuimen eri sektoreiden välillä.

Käyttökelpoisuus

Mittausjärjestelmän käyttökelpoisuus tarkoittaa toisaalta sitä, että järjestelmä tarjoaa käyttökelpoista ja luotettavaa tietoa, ja toisaalta siitä, että järjestelmä voidaan saada toimintakyvyiseksi ja sitä voidaan ylläpitää hyväksyttävillä ponnistuksilla.

Yksi järjestelmä

Jotta välineitä voitaisiin käyttää mahdollisimman hyvin, niiden täytyy olla täysin yhdistettyjä toisiinsa. Eri mittausvälineiden tulee täydentää toinen toisiaan. Tästä seuraa, että tulee olla mahdollista esittää mitatut tulokset ja niiden keskinäiset suhteet ilman liian monia laskutoimituksia.

Keskinäinen vertailtavuus

On tärkeää, että organisaatiot voivat vaihtaa mittaustuloksia keskenään, jos niiden halutaan ottavan oppia toinen toisiltaan.

2.4. Mittausjärjestelmän kuvaus

Mittausjärjestelmä koostuu

- normatiivisista puitteista, jotka perustuvat mitta-alueisiin ja tehokkuusindikaattoreihin
- mittausvälineistä (esim. mallista asiakaskyselyille, mallista tarkastusten tekemiselle, sekä rekisteröintijärjestelmistä)
- "Ohjaamosta" (hollanniksi "Stuurhut"), joka on väline mittaustulosten esittämiseksi

Nyt seuraa lyhyt kuvaus kustakin osiosta.

2.4.1. Normatiiviset puitteet

Mitta-alueet

Kun mitataan jotain asiaa, on tärkeää määritellä ensin tarkasti mitä halutaan mitata. Oikeuslaitoksen toiminnan laatu on liian laaja ja liian abstrakti käsite ymmärrettäväksi. Tästä syystä aluksi jaetaan oikeuslaitoksen toiminnot tekijöiksi, jotka määrittelevät kunkin toiminnan onnistumisen. Nämä onnistumista määrittelevät tekijät täytyy sen jälkeen kartoittaa, jotta voidaan selvittää, missä määrin ne myötävaikuttavat onnistumiseen; tästä syystä näitä tekijöitä usein kutsutaan myös "mitta-alueiksi".

Tuomioistuimen toiminnan eri mittausalueet ovat:²¹

- tuomareiden puolueettomuus ja rehellisyys
- tuomareiden asiantuntemus
- kohtelu ja tuomareiden asenne
- lainkäytön yhtenäisyys ja tasapuolisuus
- nopeus ja aikatauluissa pysyminen

Tehokkuusindikaattorit

Mittausalueita mitataan niin kutsuttujen tehokkuusindikaattoreiden avulla. Nämä ovat ne mittausalueen ominaispiirteet, joista voidaan koota tietoa suhteellisen yksinkertaisella ja edullisella tavalla. Nämä ovat objektiivisia tietoja ja subjektiivisia mielipiteitä, jotka kootaan rajoitetusta määrästä tehokkuusindikaattoreita, jotka on valittu pääasiassa niiden käyttökelpoisuuden perusteella. Nämä tiedot käsitellään automaattisesti, ja sen jälkeen ne muodostavat, toisistaan riippuvaisessa suhteessa ja yhdenmukaisesti, kuvan tuomioistuimen tehokkuudesta kyseisellä mittausalueella. Näyttää olevan hyvin tärkeää, että kaikki tiedot voidaan käsitellä automaattisesti. Manuaalinen käsittely ja tulkinta - tämä kävi selväksi myös Yhdysvalloissa - vaatii liikaa työaikaa ja se on liian haavoittuvainen toimiakseen kovin pitkään.

Mittausjärjestelmän täytyy osoittautua erinomaiseksi erityisesti käytännön hyödyllisyydessä. Kokemus Yhdysvalloista on osoittanut, että indikaattorien määrä tulee yrittää supistaa mahdollisimman pieneksi. Tämä tarkoittaa, että halu saada täydellinen kuva siitä tavasta, jolla oikeuslaitos toimii, täytyy uhrata

²¹ Aluksi järjestelmään sisällytettiin myös mittausalue "saavutettavuus ja avoimuus", vaikka se onkin laajalti oikeuslaitoksen toiminnan vaikutusvalan ulkopuolella. Tähän oli käytännön syy, eli tätä oikeuslaitoksen toiminnan laadun tärkeää tekijää ei muuten erikseen kartoitettaisi. Pitkän keskustelun jälkeen, osin monien asiantuntijoiden vaatimuksesta ja Yhdysvaltain kokemukset huomioon ottaen päätettiin jättää tämä mittausalue nykyisen järjestelmän ulkopuolelle, pääasiassa siksi, että alue on niin laaja, että se kääntäisi huomion pois aiheesta, joka todella tarvitsisi mittaamista: oikeuslaitoksen toiminnasta.

pyrittäessä käyttökelpoisen kuvan muodostamiseen. Tämä ei tarjoa enempää eikä vähempää kuin karkean kuvan jonkun tuomioistuimen tai sektorin juridisen toiminnan laadusta tuomioistuimen hallinnon avuksi. Jos tämä karkea kuva herättää huolestumista, tarvitaan yleensä lisäanalyysseja. Jos esimerkiksi mittausjärjestelmä osoittaa, että joku on onnistunut haastamaan tuomarın puolueettomuuden (yksi tehokkuusindikaattoreista) tämä ei välttämättä tarkoita, että toimenpiteisiin täytyisi ryhtyä. Se on merkki, joka tulee todeta ja jota tuomioistuimen hallinnon on tutkittava tarkemmin.

Standardisointi

Automaattinen tietojenkäsittely ei onnistu, ellei ensin laadita standardeja sille, mitä pidetään hyvänä tai huonona. Tässä järjestelmässä käytetään viisnumeroista asteikkoa, jossa 1 on alaraja ja 5 yläraja. Ohjaamossa - välineessä, jota käytetään tulosten esittämiseen (katso kappale 2.4.3) arvosanat 1 ja 2 esitetään punaisella, 3 keltaisella ja 4 ja 5 vihreällä. Olettamuksena on, että organisaatio pyrkii arvosanaan 5. Osio 3 kuvaa erillisten indikaattoreiden standardisointia yksityiskohtaisesti.

Painottaminen

Järjestelmän ensimmäisessä versiossa kullekin indikaattorille annettiin painotettu arvo. Tämä painottaminen edusti taustalla olevaa indikaattorin tärkeyttä mittausalueella. Roermondissa tehdyn pilottitutkimuksen jälkeen painottamisesta päätettiin luopua toistaiseksi. Painottaminen on hyödyllistä vain silloin, jos on selvää, että joku indikaattori on "painavampi" kuin joku toinen. Näin ei ollut, ja painottaminen johti vain sekaannuksiin. Laajempi käsitys indikaattoreiden todellisesta painoarvosta voi tulevaisuudessa johtaa painottamisen hienosäätöön.

2.4.2. Mittausvälineet

Tieto kerätään rekisteröintijärjestelmillä, tarkastuksilla ja asiakaskyselyillä.

Rekisteröiminen

Tämä tarkoittaa pääasiassa sitä, että jonkin verran tietoa on jo saatavilla olemassa olevissa tietojärjestelmissä, ja se tehdään mittausjärjestelmän käyttöön sopivaksi erityisesti tähän tarkoitukseen kehitettyjen tietokonesovellusten avulla.

Tarkastukset

Tarkastukset ovat tarkkailemalla tehtyjä riippumattomia johtopäätöksiä. Yksi asioista, joita (vuosittaisilla) tarkastuksilla tutkitaan, on se, missä määrin tuomioistuin pystyy käyttämään (julkisia) sivutoimirekistereitä, (julkisia) menettelysäännöksiä juttujen jakamisesta tuomareille ja (julkista) valitusmenettelyä. Tarkastuksia varten on laadittu tarkastuslista. Tarkastaja ei anna minkäänlaista arviota aiheiden sisällöstä.

Asiakaskysely

Asiakastutkimus on väline, joka tarjoaa tuomioistuimille mahdollisuuden mitata eri asiakasryhmien tyytyväisyyttä suhteessa tuomioistuinten (tai sektoreiden) tarjoamiin palveluihin ja tuotteisiin. Asiakaskyselyitä on kehitetty sektoreittain, mutta niitä voidaan toteuttaa myös "koko tuomioistuimen laajuisina". Asiakasryhmissä on erotettu toisistaan riitajuttujen asianosaiset (tai siviilit) ja ammattilaiset. Ammattilaisia ovat syyttäjänviraston edustajat, henkilöt, jotka ovat mukana tapauksissa, kuten asiantuntijat, tulkit, notaarit, pesänhoitajat, lastensuojeluviranomaiset sekä asianajajat, haastemiehet ja ammattialan edustajat. Asiakaskysely kattaa paljon enemmän kuin vain sen tavan, jolla oikeuslaitos toimii: se palvelee myös mittausvälineenä avoimuuden ja saavutettavuuden alojen indikaattoreille ja muille - enemmän hallintoon liittyville - tehokkuusindikaattoreille.

Erilaiset aineistot täydentävät toisiaan ja varmistavat täydellemmän kuvan. Tästä syystä jotkut indikaattorit alla kuvatussa "ohjaamossa" on yhdistetty useampaan kuin yhteen mittausvälineeseen. Rekisteröinti tarjoaa objektiivista tietoa, tarkastus pääasiassa objektiivista tietoa, kun taas asiakaskyselyt tarjoavat subjektiivista tietoa. Jotkut indikaattorit - esimerkiksi yhden tuomarin ja kolmen tuomarin juttujen keskinäinen

suhde - sopivat sekä objektiivisemmän että subjektiivisemmän tiedon/mittaustulosten keräämiseen.

2.4.3. "Ohjaamo"

Jotta voisimme tarjota paremman yleiskatsauksen oikeuslaitoksen toiminnan laatuun, piti etsiä automatisoitu tietokonesovellus, joka sopii yhteen tällä hetkellä käytössä olevien oikeudellisten standardien kanssa. Valinta osui sellaisen välineen käyttöönottoon, jota jo kehitetään tuomioistuimia varten, niin kutsuttuun "tuomioistuinten ohjaamoon".

"Ohjaamo" tuomioistuimia varten kehitettiin seitsemässä niin kutsutussa "kalibrointialioikeudessa" (Dordrechtin, Roermondin, Groningenin, Zutphen, Almelon, Alkmaarin ja Leeuwardenin alioikeuksien keskinäinen yhteistyöhanke). Nykyinen "Ohjaamo" rakennettiin Oraclen Balanced Scorecard järjestelmään (BSC). BSC on aktiivinen johtamisen väline, joka kääntää organisaation tavoitteet ja strategian tehokkuuskriteereiksi. Tämä strateginen sovellus tarjoaa paikalliselle johdolle suhteellisen yksinkertaisen tavan tarkastella vallitsevaa tilannetta, mitä tarvitaan organisaation johtamisessa ja ohjaamisessa. Se koostui kolmesta tehokkuusmittausten ryhmästä. "Ohjaamon" alkuperäiseen rakenteeseen on lisätty vielä neljäs osa, joka koostuu laatuun liittyvistä mittauksista.

"Ohjaamon" ansiosta kaikki eri mittausvälineillä saadut tiedot voidaan käsitellä automaattisesti ja tietoja voidaan punnita ja tehdä johtopäätöksiä ennalta määriteltujen arvojen perusteella. Automatisoitu ohjelma "ohjaamon" taustalla mahdollistaa tarkentamisen yleisemmistä tuloksista pohjalla olevien tietojen tasolle niin, että ohjaaminen ja kehittämistoimet voidaan tehdä yksityiskohtaisempien tietojen perusteella.

2.5. Vertaisryhmäarviointi ja haastattelut

Koska vertaisryhmäarviointi ja haastattelut ovat luonteeltaan luottamuksellisia, ne eivät sovi tietojen keräämiseen, joten vertaisryhmäkeskustelu ei kuulu mittausvälineisiin. Sillä pyritään lähinnä kehittämään sitä tapaa, jolla yksittäinen tuomari toimii, päinvastoin kuin niillä välineillä, joita on kehitetty Oikeuslaitoksen laatu -projektissa, joka keskittyy nimenomaan mittaa-

maan sitä tapaa, jolla oikeuslaitos toimii tuomioistuintasolla. Vertaisryhmäarviointi keskittyy tuomareihin itseensä eikä tuomioistuimen hallintoon niinkuin muut mittausvälineet.

Sitä on kehitetty, vauhditettu ja toteutettu erillisenä projektina. Kuitenkin se liittyy tiiviisti Oikeuslaitoksen laatuprojektiin, koska se lisää mitattavien tietojen käyttökelpoisuutta.

Tuloksia "ohjaamosta" voidaan käyttää sisältönä vertaisryhmätapaamisissa. Lisäksi vertaisryhmäarviointi varmistaa, että laatu ja tuomareiden henkilökohtainen toiminta nousevat keskustelunaiheiksi.

2.6. Mittausjärjestelmän seuranta ja ylläpito

Mittausjärjestelmän ensimmäistä versiota kokeiltiin pilottiprojektissa Roermondin alioikeudessa. Tuo pilotti kesti vuoden 2001 toukokuun 1. päivästä joulukuun loppuun. Mittausjärjestelmän ensimmäistä versiota korjattiin maaliskuussa 2002 julkistetun arviointiraportin pohjalta. Sen tuloksena syntyi Tarkastettu Versio, jota kuvataan yksityiskohtaisesti käsikirjassa. Kuvaus projekteista ja mittausjärjestelmästä löytyy myös tuomioistuinten sisäisestä verkosta, Introsta. Ensimmäisen pilottiprojektin käsikirja ja arviointiraportti ovat myös ladattavissa intranetin kotisivuilta.

Huhtikuussa 2002 käynnistettiin kaksi uutta pilottiprojektia: toinen Maastrichtin alioikeudessa ja toinen Amsterdamin alioikeuden rikososastolla. Tavoitteena on aloittaa uusi pilotti jossain hovioikeudessa. Tarkoituksena on tehdä mittausjärjestelmä sellaiseksi, että se soveltuu käytettäväksi myös hovioikeuksissa. Tätä saatetaan kokeilla Leeuwardenin tuomioistuimessa; päätös asiasta tehdään elokuussa 2002. Mittausjärjestelmää hiotaan edelleen uusissa pilottiprojekteissa. Tämä antaa myös paremman käsityksen siitä, miten käyttäjäystävällisiä mittausvälineet ja niiden organisatoriset vaikutukset ovat. Kaikki tämä todennäköisesti johtaa muutoksiin kehitetyissä välineissä. Nykyinen mittausjärjestelmä hiotaan täydellisemmäksi niin kutsutuissa pilottitapaamisissa. Pilottituomioistuinten (Roermond, Maastricht ja Amsterdam) projektipäälliköt ja -koordinaattorit ja kansallinen projektiryhmä pitävät sään-

nöllisiä kokouksia ja voivat päättää kaikista järjestelmän mahdollisesti tarvitsemista muutoksista.

Näiden pilottiprojektien jälkeen Oikeudenkäytön laatukäsikirja päivitetään edistyneempien näkemysten ja käyttäjiltä saadun palautteen pohjalta. Kaikki lisäykset pyritään mahdollisuuksien mukaan tuomaan saataville digitaalisessa muodossa Intron kautta. Sillä välin näkemyksiä piloteista ja niiden kuvia levitetään ainoastaan Intron kautta.

Laatuprojekti kestää vuoden 2003 loppuun. Siihen mennessä mittausjärjestelmät ovat muotoutuneet siinä määrin, että kansallinen sovellus on mahdollinen. Ottaen huomioon, että jopa järjestelmän kansallisen käyttöönoton jälkeen silloin käytössä olevaa järjestelmää on edelleen kehitettävä ja tarvittaessa laajennettava, on tarpeen sopia yhteisestä kontaktipaikasta (mahdollisesti Oikeusneuvosto) sekä käyttäjien kansallisesta keskustelufoorumista. Näissä puitteissa muotoutuu myös vastuu käsikirjan ylläpidosta ja tiedon välittämisestä Intron kautta. Mittausjärjestelmän turvallisuus on tärkeä seikka projektiryhmän huomioonotettavaksi.

3. Normatiiviset puitteet

Kuten edeltävässä osiossa kuvattiin, mittausjärjestelmä koostuu mittausalueista, indikaattoreista ja standardeista, joita voidaan käyttää määrittelemään tuomioistuimen ja myös jonkun sen sektorin juridisen toiminnan laatua. Normatiiviset puitteet muodostuvat standardisoimalla eri tehokkuusindikaattorit yksittäisillä mittausalueilla.

Tämän osion kappale 3.1. kuvaa yleistä standardisointijärjestelmää. Sen jälkeen kappaleissa 3.2 - 3.6. kuvataan mittausalueittain ne perusteet, joiden pohjalta standardisointi tehtiin kunkin tehokkuusindikaattorin osalta. Tämän asiakirjan mukana on liite, jossa konkreettinen standardi määrittellään kunkin indikaattorin osana, sellaisina miksi ne on tällä hetkellä määriteltä.

3.1. Standardisointijärjestelmä

Mittausalueita on viisi:

- 1) Tuomareiden puolueettomuus ja rehellisyys
- 2) Tuomareiden asiantuntemus
- 3) Kohtelu ja tuomareiden asenne
- 4) Lainkäytön yhtenäisyys ja tasapuolisuus
- 5) Nopeus ja aikatauluissa pysyminen

Alueet on saatu mitattaviksi muotoilemalla tehokkuusindikaattorit. Kuitenkin indikaattoria voidaan arvioida vain, jos se liittyy määritelyihin standardiarvoihin.

Se mitä pitää määritellä on milloin tuomioistuin toimii hyvin tai huonosti. Tämän takia järjestelmällä on viisinumeroinen asteikko, jossa 1 on alaraja ja 5 yläraja. Ohjaamossa arvosanat 1 ja 2 esitetään punaisella, 3 keltaisella ja 4 ja 5 vihreällä. Olettamuksena on, että organisaatio pyrkii arvosanaan 5.

Useimmat standardeista laati Roermondin projektiryhmä. Lähtökohta projektiryhmällä oli nolla, eikä heillä ollut mitään tausta-aineistoa. Niinpä useimmat standardeista perustuvat mittauksen todellisiin tuloksiin. Vuoden 2000 lukuja käytettiin lähtökohtana rekisterien indikaattoreille. Tarkastukset ja asiakaskyselyt tapahtuivat vuonna 2001. Nämä tulokset päätettiin luokitella arvosanaksi 3. Mittauksen tulos asetettiin keski-kohtaan, ja asteikon muut arvosanat määriteltiin sillä tavoin, että ne ovat kohtuullisen realistisia. Loppujen lopuksi kaikkien tuloksissa tapahtuvien merkittävien muutosten täytyy johtaa myös eri arvosanaan asteikolla.

Jatkokehityksessä pyritään siihen, että indikaattorien keskiarvo kaikkien tuomioistuinten osalta osuisi mahdollisimman suurelta osin asteikon keskivaiheille.

3.2. Tuomareiden puolueettomuus ja rehellisyys

Mittausalue Puolueettomuus ja rehellisyys on katettu käyttämällä seuraavia tehokkuusindikaattoreita:

A. Sivutoimet

B. Puolueettomuuden kyseenalaistamiset ja vapaaehtoiset jäävämmiset

C. Tapausten jakamismenettely

D. Valitusmenettely

E. Sijaistuomareiden käyttämismenettely

F. Sijaistuomareiden käyttäminen verrattuna tuomareiden kokonaismäärään

G. Vaikutelma puolueettomuudesta

A. Sivutoimet

Tämän indikaattorin osalta käytetään tarkastusta selvittämään, onko tuomioistuimella sivutoimirekisteriä, onko rekisteri ajan tasalla, onko se täydellinen, ja tehdäänkö sen toiminnasta vuosiraportti. Standardin taustalla on ajatus siitä, että rekisterin päivittäminen kerran vuodessa ei riitä. Asianosaisen täytyy aina päästä tutkimaan mahdollisimman ajankohtaista rekisteriä tuomareiden sivutoimista

Toukokuussa 2002 otettiin käyttöön kansallinen järjestelmä sivutoimien rekisteröimiseksi. Tuon ajankohdan jälkeen kaikki tuomioistuimet voivat rekisteröidä tuomareiden ja viransijaisten sivutoimet yhdenmukaisella ja yksinkertaisella tavalla. Tuomioistuin voi tehdä muutoksia rekisteriin milloin vain. Näin tekniikka tukee tätä tehokkuusindikaattoria.

B. Puolueettomuuden kyseenalaistamiset ja vapaaehtoiset jäävämmiset

Kyseenalaistamiset

Tämä indikaattori perustuu vain kahteen normiin: onko virkaan nimitetyn tuomarin puolueettomuus onnistuttu kyseenalaistamaan vai ei. Tämä kirjataan rekisteröintijärjestelmään. Lähtökohdana tälle indikaattorille on se, että onnistunut kyseenalaistaminen tarkoittaa, että tuomari on epäonnistunut puolueettomuuden ja rehellisyyden alueella. Jokainen onnistunut kyseenalaistaminen on hallinnolle merkki tutkia asian taustaa. On aiheellista mainita, että Hollannin Oikeusyhdistys on laatinut protokollan puolueettomuuden kyseenalaistamisesta.

Jääväminen

Vapaaehtoinen jääväminen sen jälkeen, kun puolueettomuus on kyseenalaistettu, voi viitata siihen, että kyseenalaistamiseen on ollut aiheutta. Kyseenalaistamisprotokolla toteaa, että tuomari jäävää itsensä vasta keskusteltuaan asiasta sektorin puheenjohtajan kanssa. Tällainen jääväminen voidaan tulkita merkinä siitä, että on havaittu liian myöhään, ettei tuomari sopinut oikeuden puheenjohtajaksi kyseisessä asiassa. Tietysti tuomari voi jäävätä itsensä myös käytännön syistä. Usein tapahtuvien jäävämisten tulisi olla merkinä tuomioistuimen hallinnolle siitä, että taustalla olevista syistä täytyy hankkia lisää tietoa. Tämän indikaattorin standardeja kehitetään edelleen pilottituomioistuimissa. Standardin arvot voivat perustua joko absoluuttisille tai relatiivisille luvuille (suhde kyseenalaistamisten määrään). Tämä edellyttää rekisteröintijärjestelmää.

C. Menettelytapa juttujen jakamisessa

Tämä indikaattori, jota mitataan tarkastuksilla, aiheutti melkoisen yllätyksen. Tuomioistuimilla on tietysti joku menettelytapa juttujen jakamiseksi, mutta usein nuo tavat eivät täysin täytä asetettuja ehtoja (menettelyn tulee olla julkinen, sitä tulee tarkkailla ja sitä tulee järjestelmällisesti ajoittain testata sen selvittämiseksi, että se toimii riittävän hyvin, ja menettelystä tulee laatia vuosiraportti). Kansainvälisessä konferenssissa kävi ilmi, että ulkomailla juttujen jakamisen järjestelmä on tärkeä tekijä suuren yleisön luottamuksen saamiseksi ja säilyttämiseksi. Tämä ei tarkoita, että nyt kehitettäisiin yhdenmukainen järjestelmä koko maalle. Jokainen tuomioistuin voi vapaasti laatia oman jakojärjestelmänsä kuten parhaaksi näkee, mutta jotta sitä voitaisiin arvioida, sen täytyy täyttää asetetut ehdot.

D. Valitusmenettely

Tämä indikaattori on itse asiassa tärkeä kaikilla mittausalueilla. Koska monet tuomioistuimen toiminnasta tehdyt valitukset voidaan helposti jäljittää perustuviksi puolueellisuuteen, tehtiin (mielivaltainen) päätös sisällyttää valitusmenettely tähän. Useimmat tuomioistuimet ovat ottaneet käyttöön kansallisen

valitusmenettelyn (enemmän tästä osassa 7 liitteessä 3). Kuitenkin tämä koskee paitsi sitä, onko valitusmenettely olemassa, myös sitä, testataanko sääntöjä aika ajoin ja järjestelmällisesti sen selvittämiseksi, toimiiko se asianmukaisesti, ja tehdäänkö sen toiminnasta vuosiraportti. Kansallinen yhdenmukainen valitusmenettely koskee vain kirjallisia valituksia. Tämä indikaattori pyrkii heijastamaan myös puhelimesta esitettyjä valituksia. Mittausvälineenä on tarkastus.

E. Sijaistuomareiden käyttämismenettely

Tämä indikaattori on otettu mukaan, koska kunniavirkkaa hoitavilla sijaistuomareilla on usein oma päävirka, mikä - ainakin suuren yleisön silmissä - voi johtaa eturistiriitoihin. Tämä indikaattori on otettu mukaan sillä ajatuksella, että sektorin täytyy miettiä, miten se suhtautuu sijaistuomarien käyttöön. Sen ei pidä olla pelkästään kapasiteettiongelmiensa sanelemaa. Tarkastusta käytetään mittaamaan, onko sovittua menettelyä vai ei, noudatetaanko sitä, testataanko sitä aika ajoin ja järjestelmällisesti sen selvittämiseksi, toimiiko se asianmukaisesti, ja tehdäänkö sen toiminnasta vuosiraportti.

F. Sijaistuomarien käyttäminen verrattuna tuomareiden kokonaismäärään

Tämä indikaattori, jota voidaan mitata rekisterien pohjalta, liittyy edellisessä kappaleessa kuvattuun indikaattoriin. Oletuksena on, että pelkän sovitun menettelystrategian olemassaolo ei riitä. Sijaistuomareiden osallistuminen oikeudenkäyttöön tuomioistuimissa ei saa ylittää tiettyjä rajoja, jotka tuomioistuimen tulisi itsensä määritellä. Tämä kriittinen raja voidaan johtaa yllämainitusta menettelystä.

G. Vaikutelma puolueettomuudesta

Tämä indikaattori on otettu mukaan, koska tärkeää ei ole pelkästään se, että tuomioistuin täyttää puolueettomuuden objektiiviset kriteerit. Tärkeää on myös se, kokevatko osapuolet ja ammattilaiset, että tuomarit ovat puolueettomia ja rehellisiä (subjektiivinen puolueettomuus). Asiakaskyselyiden perusteella mitataan seuraavia asioita: 1) miten suuri osa asianosaisista on tyytyväisiä tai erittäin tyytyväisiä tuomarin

puolueettomuuteen, ja 2) miten suuri osa ammattilaisista on tyytyväisiä tai erittäin tyytyväisiä tuomarin puolueettomuuteen.

3.3. Tuomareiden asiantuntemus

Tässä tehokkuusindikaattoreita ovat:

H. Vaikutelma asiantuntemuksesta

I. Tuomarin valmistautuminen

J. Valitusten määrä verrattuna tuomioiden kokonaismäärään

K. Anteeksiantamattomien päätösten kumoamisten prosenttiosuus

L. Tapausten jakaminen yhden ja kolmen tuomarin istuntoihin

M. Kolmen ja yhden tuomarin ratkaisemien juttujen välinen suhde

N. Yksin puheenjohtajina toimivien tuomareiden asiantuntemusta ja kokemusta koskevat säännöt

O. Vertaisryhmäarvioinnin tai haastattelujen käyttö

A. Vaikutelma asiantuntemuksesta

Tämä on subjektiivinen indikaattori. Asiakaskyselyn avulla mitataan, mikä prosenttiosuus asianosaisista on tyytyväisiä tai erittäin tyytyväisiä tuomarin asiantuntemukseen, ja mikä prosenttiosuus ammattilaisista on samalla tavoin tyytyväisiä.

B. Tuomarin valmistautuminen

Tätä indikaattoria mitataan myös asiakaskyselyllä asianosaisen ja ammattilaisten keskuudessa. Oletuksena on, että tuomarin valmistautuminen on yhdenmukaista hänen asiantuntemuksensa kanssa.

C. Valitusten määrä verrattuna tuomioiden kokonaismäärään

Päätöksestä valitetaan usein siksi, että osapuolet eivät pitäneet tuomarin asenteesta. Tämä indikaattori voitaisiin sisällyttää

myös Kohtelu ja asenne -osuuteen. Se, että se on sijoitettu asiantuntemuksen alle, on mielivaltainen valinta. Lisäksi indikaattori itsessään ei kerro paljoakaan asiantuntemuksesta tai asenteesta. Siitä huolimatta se on tärkeä indikaattori mukaan otettavaksi, koska tuomioistuimen hallinnon täytyy ottaa selvät poikkeamat prosenttiosuuksissa esille tarkempaa tutkimusta varten. Tämän indikaattorin standardit päätettiin laatia sektoreittain, koska valitusprosesteissa on suuria eroja. Ei olisi realistista määrätä varoitussignaalin rajaa samalle prosenttiosuudelle kaikilla sektoreilla.

D. Anteeksiantamattomien kumoamisten prosenttiosuus

Tämä indikaattori vaatii analyysia (millaisia seuraavassa oikeusasteessa kumottuja päätöksiä ei voida hyväksyä) ja ensisilmäyksellä se vaikuttaa liian työläältä, niin tärkeä kuin se saatinkin olla. Amsterdamin alioikeus teettää tämän analyysin tuomareilla itsellään, standardisoidulla tavalla, ja sen jälkeen kokoaa tulokset. Kokemus on osoittanut, että tämä on järkevää. Amsterdamin alioikeus on kehittänyt tähän tarkoitukseen oman lomakkeen. Roermond etsi pidemmälle kehitettyä järjestelmää. He loivat sektoreittain omat menetöt. Suurin keskustelu käytiin siitä, miten voidaan päättää, milloin kumottua päätöstä ei voida puolustella, ja kuka tuon päätöksen tekee. Lisäksi he pyrkivät seuraamaan paitsi anteeksiantamattomuutta, myös oppia siitä, mitä ylempi oikeusaste sanoo päätöksestä. Tässä vaiheessa on dokumentoitu ne menetöt, jotka on laadittu siviili- ja hallintosektoreilla.

E. Tapausten jakaminen yhden ja kolmen tuomarin istuntoihin

Jos käsittelyn hoitaa kolme tuomaria, se parantaa laatua, kun taas yhden tuomarin istunto on tehokkaampi. Tämän indikaattorin mukaan ottamisessa on ollut ajatuksena, että sektorin on syytä pohtia tarkoin - Asiantuntemus-mittausalueen valossa - pitäisikö jutut antaa yhden vai kolmen tuomarin käsiteltäviksi. Tämä politiikka liittyy myös kunniavirkaa hoitavien sijais-tuomareiden käyttämistä koskevaan menettelyyn sekä yksin istuvien tuomareiden asiantuntemukseen. Hallintosektorin johtavien tuomareiden kansallisessa tapaamisessa kirjattiin sa-

mantyyppinen strategia vuonna 1998. Tarkastuksella selvitetään, onko tuomioistuimella tällaista strategiaa vai ei, noudatetaanko sitä, testataanko sitä aika ajoin järjestelmällisesti sen asianmukaisen toimivuuden selvittämiseksi, ja tehdäänkö sen toiminnasta vuosiraportti.

F. Kolmen ja yhden tuomarin ratkaisemien juttujen välinen suhde

Osa politiikkaa on, että sektorien on päätettävä, mikä tulisi olla yhden tuomarin istunnoissa ratkaistavien juttujen vähimmäisosuus verrattuna kolmen tuomarin juttuihin. On tärkeää seurata näiden välistä suhdetta, koska tehokkuutta ei pidä saavuttaa laadun hinnalla. Kun otetaan huomioon, että suhdeluvussa on suuria eroja sektoreittain, myös standardisointi sektoreittain vaihtelee. Roermondin pilottialioikeudessa pohdittiin, sopiiko tämä indikaattori lainkaan rikossektorille, ottaen huomioon, että syyttäjänvirasto ratkaisee, tuodaanko juttu poliisituomioistuimeen vai kolmen tuomarin käsittelyyn. Sektorilla on jonkin verran vaikutusvaltaa keskusteluissa, mutta tilanne on erilainen kuin muilla sektoreilla. Indikaattori on kuitenkin päätetty säilyttää, koska suhdeluku antaa jonkinlaisen käsityksen asiantuntemuksesta. Myös rikossektorilla on niin, että suurempi kolmen tuomarin päättämien juttujen osuus liittyy asiantuntemuksen tasoon. Uusissa piloteissa voidaan toki tutkia, olisiko poliisituomioistuimesta kolmen tuomarin osastolle siirrettyjen juttujen määrä parempi indikaattori asiantuntemuksesta ja asiantuntemukseen kiinnitetystä huomiosta.

G. Yksin puheenjohtajina toimivien tuomareiden asiantuntemusta ja kokemusta koskeva politiikka

Useimmilla sektoreilla ei ole selkeää politiikkaa yksin istuvien tuomareiden asiantuntemuksesta ja kokemuksesta. Poliitiikka on usein rajoitettu kokemattomien tuomareiden kouluttamiseen. Tämän indikaattorin osalta sektoreiden oletetaan kuitenkin noudattavan selkeää strategiaa siitä, milloin toiselta sektorilta siirtynyt tuomari voi käsitellä jonkun jutun yksin. Indikaattoria mitataan tarkastuksella, jossa selvitetään, onko politiikka olemassa vai ei, noudatetaanko sitä, testataanko sitä

aika ajoin järjestelmällisesti sen asianmukaisen toimivuuden selvittämiseksi, ja tehdäänkö sen toiminnasta vuosiraportti.

H. Vertaisryhmäarvioinnin tai haastattelujen käyttö

Vertaisryhmäarviointi jätettiin alunperin tarkoituksella pois mittausjärjestelmästä, koska kaikkia yhteyksiä henkilökohtaisiin arvioihin piti välttää. Samaan aikaan useimmilla tuomioistuimilla on kuitenkin kiire luoda vertaisryhmäarviointia, ja sellaisen käyttöönotosta on enenevässä määrin tulossa tuomioistuimille itsestäänselvyys. Kokemus tuomioistuimista osoittaa, että vertaisryhmäarviointi ei todella lähde liikkeelle, ellei johto aktiivisesti vauhdita sen käyttöönottoa. Toiveena on, että tämä indikaattori auttaa saamaan asioita liikkeelle. Indikaattorin tarkoituksena ei ole arvioida arviointiprosessin sisältöä, vaan mitata tarkastuksen kautta, onko vertaisryhmäarvioinnin järjestelmää olemassa. Standardit tälle indikaattorille kehitetään uusissa pilottituomioistuimissa.

3.4. Kohtelu ja tuomareiden asenne

Asennemittausalueella voidaan erottaa seuraavat tehokkuusindikaattorit:

- A. Oikeudellinen toiminta
- B. Tuomari sallii ihmisten sanoa sanottavansa
- C. Tuomari kuuntelee eri näkökannat
- D. Tuomari pystyy suhtautumaan tilanteeseen empaattisesti
- E. Selittää tapauksen
- F. Selittää menettelyn
- G. Selittää, miten tapauksen käsittely tapahtuu jatkossa
- H. Päätöksen eri puolet
- I. Päätöksen selittäminen ja perustelu
- J. Päätöksen ymmärrettävyys ja luettavuus

Kaikki kohteluun ja asenteeseen liittyvät indikaattorit mitataan asiakaskyselyjen perusteella, jotka toteutetaan sekä 1) asianosaisten että 2) ammattilaisosapuolten keskuudessa.

Indikaattori F (käsittelyjärjestyksen selittäminen istunnon aikana), on ainoa, jota mitataan kysymällä asiaa vain juttujen asianosaisilta. Ammattilaisille menettelyn voidaan olettaa olevan tuttua. Standardisointi perustuu tyytyväisten tai hyvin tyytyväisten asianosaisten ja/tai ammattilaisten prosenttiosuuteen suhteessa tiettyyn asennetta koskevaan näkökohtaan. Useimmat indikaattorit perustuvat tuloksiin yhdestä ainoasta kysymyksestä asiakaskyselyssä, lukuun ottamatta indikaattoreita A ja H. Indikaattori A (oikeudellinen toiminta) on asianosaisille ja ammattilaisille ja H (päätös) ainoastaan ammattilaisille. Analyysien (faktorianalyysien) perusteella näyttää siltä, että useiden muuttujien tulokset liittyvät toisiinsa ja selvästikin mittaavat yhtenäistä aluetta. Indikaattori H, joka koskee tuomarin päätöstä, on koottu kolmesta eri kysymyksestä: päätöksen tiiviys, luettavuus ja se, miten päätös on perusteltu. Indikaattori A koostuu suuresta osasta tekijöitä, jotka jo useimmiten toimivat indikaattoreina mittausalueella Kohtelu ja asenne, Asiantuntemus, Puolueettomuus ja rehellisyys sekä Lainkäytön yhtenäisyys. Lisäksi indikaattori on koottu asianosaisten osalta eri tavoin kuin ammattilaisten osalta. Kokeilun vuoksi yhdistetyt indikaattorit A ja H otetaan huomioon yhdessä asiakaskyselyn yksittäisten muuttujien kanssa. Pilottien jälkeen laaditaan arvio Asenne-indikaattoreista ja siitä, onko järkevää käyttää yhdistettyjä indikaattoreita verrattuna yksittäisiin indikaattoreihin.

Standardit perustuvat tuloksiin asiakaskyselystä Roermondin alioikeudessa. Koko tuomioistuimen tulokset tulkittiin useimmiten arvosanaksi 3. Ainoastaan ammattilaisten tyytyväisyyttä päätöksen perusteluihin ja luettavuuteen mittaavat indikaattorit poikkesivat, koska arvosanat olivat alhaisemmat. Roermondin alioikeus olettaa, että ammattilaiset yleensäkin ovat kriittisempiä päätöksen kuin tuomarin asenteen suhteen niin, että korkeampaa arvosanaa ei odoteta. Niinpä standardi määriteltiin alhaisemmalle tasolle.

Lienee selvää, että Kohtelua ja asennetta koskevat standardit on määritelty varsin mielivaltaisesti. Ilman mitään taustaineistoa on vaikea määrittellä realistisia normeja. On tärkeää, että tulevissa piloteissa tutkitaan, miten realistisia normit ovat. Roermondin alioikeuden tulokset ja standardit voidaan asettaa

paremmin perspektiiviin vertaamalla asiakaskyselyjen tuloksia muissa tuomioistuimissa. Prisma-toimisto toimii tässä konsultoivassa roolissa.

Asiakaskyselyn kysymysten standardisointi perustuu tyytyväisten ja hyvin tyytyväisten asiakkaiden prosenttiosuuteen. Tavoitteena on tietysti saada niin paljon tyytyväisiä asiakkaita kuin mahdollista. Kuitenkin parantamisen näkökulmasta voisi olla kiinnostavaa keskittyä sen sijaan tyytymättömiin asiakkaisiin. Standardien vertaaminen tuloksiin muissa (kalibrointi) tuomioistuimissa tulevalla kaudella antaa paremman käsityksen siitä, missä määrin standardit ovat oikeanlaiset.

3.5. Lainkäytön yhtenäisyys ja tasapuolisuus

Lainkäytön yhtenäisyyttä koskee kolme indikaattoria:

A. Lainkäytön yhtenäisyys sellaisena kuin ammattilaisosa-puolet sen näkevät

B. Lainkäytön yhtenäisyyttä edesauttavien välineiden käyttö

C. Lainkäytön yhtenäisyyttä edesauttavien strategioiden käyttö

Lainkäytön yhtenäisyyttä on vaikea määritellä objektiivisesti ja nopeasti. Vie liikaa aikaa asettaa kaikki yhdellä sektorilla annetut tuomiot rinnakkain ja arvioida ne. Tästä syystä tälle mitta-alueelle on sisällytetty epäsuorempia indikaattoreita. Kohta A koskee subjektiivista vaikutelmaa lainkäytön yhtenäisyydestä. Kohdissa B ja C oletetaan, että mikäli nämä organisaatioon liittyvät ehdot täyttyvät, lainkäytön yhtenäisyys seuraa siitä luonnostaan.

A. Lainkäytön yhtenäisyys sellaisena kuin ammattilaisosa-puolet sen näkevät

Osapuolilta, jotka ovat aina läsnä käsittelyissä, kysyttiin asiakaskyselyssä, mitä mieltä he ovat lainkäytön yhtenäisyydestä. Oletuksena on, että ammattilaisilla, jotka säännöllisesti osallistuvat tuomioistuinkäsittelyihin, on tästä jonkinlainen näkemys. Standardit perustuvat Roermondin alioikeuden tuloksiin. Tästä standardista voidaan esittää samat kommentit kuin muis-takin asiakaskyselyihin perustuvista standardeista: uudet pilotit

ja asiakaskyselyt osoittavat, miten perusteltuja nämä standardit ovat.

B. Lainkäytön yhtenäisyyttä edesauttavien välineiden käyttö

Tätä indikaattoria mittaa tarkastaja, joka selvittää, mitä välineitä sektori käyttää lainkäytön yhtenäisyyden parantamiseksi. Kaikista seuraavista lainkäytön yhtenäisyyttä edesauttavista välineistä saa yhden pisteen: tiedotekansion kierrättäminen, sisäinen juridiikkajärjestelmä, aktiiviset ja säännölliset oikeusopilliset keskustelut, keskustelut muiden tuomioistuinten kanssa sekä sopimukset selkeän politiikan soveltamisesta tiettyjen tapausten ratkaisemisessa.

C. Lainkäytön yhtenäisyyttä edesauttavien strategioiden käyttö

Tämän indikaattorin osalta perusajatuksena on, että sektori aktiivisesti etsii aiheita, joista voidaan tehdä sopimuksia lainkäytön yhtenäisyyden edistämiseksi. Sen jälkeen tarkastaja tutkii, järjestetäänkö aiheesta ohjattu keskustelu vähintään kuusi kertaa vuodessa, laaditaanko strategiasopimukset järjestelmällisesti ja pidetäänkö niitä yllä, noudatetaanko sopimuksia ja päivitetäänkö ne säännöllisesti.

3.6. Nopeus ja aikatauluissa pysyminen

Oli vaikea valita niiden monien mahdollisuuksien välillä, joita on tarjolla nopeuden ja aikatauluissa pysymisen laadun ilmaistamiseen. Valintoja tehtäessä projektiryhmä keskittyi indikaattoreihin, jotka suurelta osin riippuvat oikeusmenettelystä. He etsivät myös indikaattoreita, joita ei mitata muissa "Ohjauksen" osissa, koska monet prosessointiajat on jo rekisteröity johdon toiminnan indikaattorein.

Alunperin projektiryhmä valitsi yhden (kriittisen) indikaattorin kultakin sektorilta. Roermondin alioikeudessa etsittiin toisenkin indikaattori kultakin sektorilta. Valinta osui kunkin sektorin "kirjoitusajan" mittaamiseen. Lisäksi kutakin lainaluetta kohti määriteltiin toimintatapa, johon sisältyi se mahdollisuus, että juttuja "jäi hyllylle" ja mahdollisuus nopeuttaa

toimintaa aktiivisella organisoinnilla ja ripeällä oikeudellisen vallan käytöllä.

Kunkin sektorin "kirjoitusajan" mittaaminen parantaa niiden keskinäistä verrattavuutta, ja laajentaminen mahdollistaa sen, että indikaattorit voidaan paremmin hyväksyä sektoreilla. Lisäksi (suhteellisen helposti mitattavien) indikaattorien lisääminen lisää mahdollisuuksia niiden mukauttamiseen. Standardit perustuvat mahdollisimman pitkälle laissa tai kansallisissa säännöksissä määriteltyihin käsittelyaikoihin.

- A. Kaupallisten juttujen käsittelynopeus
- B. Hallinnollisten juttujen käsittelynopeus
- C. Rikosjuttujen käsittelynopeus, kolmen tuomarin osastot
- D. Siviilijuttujen käsittelynopeus, alin oikeusaste
- E. Perhejuttujen käsittelynopeus
- F. Tuomareiden tuottavuus sektoreittain
- G. Käsittelyn aloittaminen aikataulussa

A. Kaupalliset jutut

1. Siviilijutuissa "kirjoitusaika" koostuu siitä jaksosta, joka kestää päätöksen pyytämisestä ratkaisuun.
2. Toinen jakso, jonka aikana tuomari käyttää vaikutusvaltaansa ja joka on tärkeä käsittelyajan kannalta, on ajan kuluminen siitä, kun tuomioistuinkäsittely on katsottu tarpeelliseksi siihen, kun käsittely pidetään. Yksinkertaisuussyistä jaksoksi on valittu aika siitä, kun on päätetty, että tarvitaan oikeuskäsittely, jossa molemmat (ratkaisuun pyrkivät) osapuolet ovat paikalla, siihen, kun istunto järjestetään. Oletuksena on, että tämä jakso kertoo käsittelynopeudesta kaikissa käsittelyissä.

B. Hallinnolliset jutut

1. Hallintosektorilla "kirjoitusajaksi" on määritelty keskimääräinen aika, joka kuluu istunnon ja päätöksen ratkaisun (ei siis välipäätöksen) välillä.

2. Toinen indikaattori koskee jaksoa siitä hetkestä, kun juttu on valmis tuotavaksi oikeuden käsittelyyn siihen hetkeen, kun juttu todella on tuomioistuimen työjärjestyksessä.

C. Rikosjutut, kolmen tuomarin osastot

1. "Kirjoitusaika" rikososastolla määritellään siksi ajaksi, joka kuluu siitä, kun alioikeuden antamasta tuomiosta on valitettu, siihen kun tuomiolauselmä on laadittu ja lähetetty ylempään oikeusasteeseen.

2. Toista indikaattoria, lykättyjen käsittelyjen prosenttiosuutta, vastustettiin pilottialioikeudessa. Tuomarien ei katsottu voivan vaikuttaa prosenttiosuuteen. Indikaattori kuitenkin säilytettiin, koska projektiryhmä on vakuuttunut siitä, että rikossektori voi supistaa lykkäysten osuutta. Lisäksi vuosisuunnitelmissaan Roermondin rikossektori kiinnitti huomiota tähän supistukseen. Tämä kertoo tietynasteisesta tuesta.

D. Siviilijutut alimmassa oikeusasteessa

"Kirjoitusaika" alimmassa oikeusasteessa on ajanjakso siitä päivämäärästä, jolloin on päätetty, että seuraava askel on päätös, siihen kun päätös annetaan alimmassa oikeusasteessa esille otettavassa siviilijutussa.

2. Lisäksi kriittiseksi indikaattoriksi on määritelty se ajanjakso, joka kuluu siitä, kun tapaus on ensimmäisen kerran otettu juttulistalle, siihen, kun siviilijutusta annetaan lopullinen ratkaisu.

E. Perhejutut

1. "Kirjoitusajaksi" on määritelty keskimääräinen aika suunnitellusta päätöspäivämäärästä lopulliseen ratkaisuun avioerojutuissa.

2. Toinen indikaattori avioerojutuissa on jakso siitä hetkestä, kun juttu on valmis tuotavaksi oikeuteen siihen, kun ensimmäinen suunniteltu istunto pidetään.

F. Tuomareiden tuottavuus sektoreittain

Tälle indikaattorille kullakin normilla on alaraja ja yläraja. Prosenttiosuuksia 100-110 % pidetään optimaalisina. Muut osuudet voivat olla tulosta joko alituottavuudesta tai ylituottavuudesta. Niinpä tuomioistuimien saa arvosanaksi 1 jos tuottavuus on alle 85 % tai yli 125 %. Taustalla on ajatus siitä, että myös ylituottavuutta pitää mitata, koska se väistämättä lähettää hallinnolle merkin tutkia sen syitä: tekevätkö ihmiset liikaa töitä tai ovatko työskentelyprosessit äärimmäisen tehokkaita? Varjopuolena "ohjaamon" käytössä on se, että ensisilmäyksellä ei käy selväksi, onko kyse ali- vai ylituottavuudesta. Taustalla olevat tiedot täytyy ensin tutkia. Pyrimme yhä löytämään selkeämmän rekisteröintitavan.

G. Käsittelyn aloittaminen aikataulussa

Tämä indikaattori mittaa sekä objektiivisesti - rekisteröimällä aloittamisajan - että myös subjektiivisesti - ammattilaisten ja asianosaisten keskuudessa tehdyllä asiakaskyselyllä. Rekisteröinnissä lähtökohtana on se, että käsittely alkaa aikataulussa jos istunto alkaa suunniteltuun aikaan tai enintään kymmenen minuuttia myöhässä. Subjektiiviseen mittaukseen Roermondin alioikeus pyrkii saamaan 80 prosenttia tyytyväisiä tai hyvin tyytyväisiä vastaajia. Muut arvosanat on johdettu näistä. Syynä sekä subjektiiviselle mittaukselle että objektiiviselle rekisteröinnille on se, että on tärkeää tietää, minkälainen viivästys on vielä asiakkaan kannalta tyydyttävä. Tällä tavoin on mahdollista selvittää, onko kymmenen minuutin normi asiakkaan silmissä hyväksyttävää.

**Stora Enso Oyj:n Oulun tehtaan laatujohtaja Petri Niemi-
sen laatupäivillä Oulussa 31.10.2002 pitämään alustukseen
liittyvien kalvojen keskeisin sisältö**

Oulun tehtaan visio

Olemme maailman johtava päällystettyjä taidepainopapereita tuottava tehdas

Visiomme toteutuu, kun

Kuljemme alamme kehityksen kärjessä
 Tarjoamme asiakkaillemme parhaat tuotteet ja palvelut
 Toimintamme on kannattavaa ja toteutamme tavoitteemme
 Olemme ylpeitä työstämme ja tehtaastamme
 Olemme toimittajillemme haluttu yhteistyökumppani

Oulun tehtaan arvot

Asiakas

Osaamisemme vuoksi asiakkaamme valitsevat meidät

Tuloksellisuus

Saavutamme tavoitteemme

Vastuu

Noudatamme kestävän kehityksen periaatteita

Ihmiset

Luomme onnistumisen edellytykset innostamalla ihmisiä työssään

Tulevaisuus

Olemme aloitteentekijä

Arvojen muodostuminen

huhtikuu 1999

konsernin arvot, kansainvälinen työryhmä

toukokuu 1999

Oulun tehtaan henkilöstön työryhmät

kesäkuu 1999

konsernin arvot julkaistaan

elo – syyskuu 1999

Oulun tehtaan arvojen muodostaminen työryhmissä

joulukuu 1999

Oulun tehtaan arvot hyväksytään johtoryhmän kokouksessa

Oulun tehtaan arvot – ASIAKAS

Osaamisemme vuoksi asiakkaamme valitsevat meidät

Tiedän, mitä asiakkaani - sisäiset ja ulkoiset - tarvitsevat ja minulta odottavat. Huomioin tämän asettaessani toiminnalleni tavoitteita.

Sitoudun toimittamaan asiakkailleni vain sovitunmukaisia tuotteita ja palveluja, jotta asiakkaani tiedostaisivat, että työskentelen heidän hyväkseen.

Olen vastuussa asiakkailleni ja pidän lupaukseni; tunnen myös vastuuta heidän menestyksestään.

Oulun tehtaan arvot - IHMISET

Luomme onnistumisen edellytykset innostamalla ihmisiä työhönsään

Olen avoin ja keskustelen asioista avoimesti - niiden oikeilla nimillä. Muistan, että kaikki ideat ovat yhtä arvokkaita.

Otan vastaan ja annan tunnustusta hyvin tehdystä työstä. Opin saamastani palautteesta - positiivisesta tai kriittisestä. Opin myös virheistä.

Koska teen työtä yhdessä muiden kanssa, arvostan toisten työtä kuten omaani. Arvostan ihmisten erilaisuutta.

Arvojen merkitys

Arvot ovat liiketoiminnan tahtotilan kuvaus = me tahdomme olla tällaisia !

A-T-V-I-T (**asiakas – tulos – vastuu – ihmiset – tulevaisuus**)

Arvot on synnyttävä yhdessä

yhdessä = sitoutunut johto + motivoitunut henkilöstö

Arvot ovat myös yhteinen lupaus parempaan pyrkimisestä

Arvot ovat esillä jokapäiväisessä työssä!

Arvot käytännössä

Tavoitetila

koko henkilöstö jakaa johdon näkemyksen liiketoiminnan tavoitteellisuudesta = millaisia meidän pitäisi olla, jotta visio saavutetaan
 arvot ohjaavat ajattelua ja päätöksentekoa
 ”tarkista aina, toimimmeko arvojen mukaisesti!”

Arvojen käyttöönotto

hämmennys => kieltäminen => keskustelu => ymmärrys => sisäistäminen

=> tuloksena on yhteinen pohja kehitymiselle

Arvojen jalkauttaminen

Koko henkilöstön koulutus / tiedottaminen

konsernin arvot
 Oulun tehtaan arvot
 merkitys, mitä tavoitellaan

Osastojen työryhmät syventävät arvoja
 mitä arvot merkitsevät juuri minun työssäni

Arvojen esilletuonti päivittäisessä työssä

kokousten esityslistat
 koulutusten runko
 päätöksen teon pohja

”tarkista aina, toteutuvatko arvot, toimimmeko arvojen mukaan”

Kehitystyö vaatii aikaa ja resursseja

aloita heti, kun aika on kypsä
=laatutyöhön sitoutunut johto

varaa aikaa – vuosia !!!

=”Roomaakaan ei rakennettu seitsemässä päivässä ...”

=”Jumalan mylly jauhaa hitaasti, mutta se jauhaa hienoa viljaa ...”

etene askeleittain

=”Tuleen ei saa jäädä makaamaan ...”

mieti, millaiseksi haluat tulla

=asetatavoitteet, päämäärät, ihannetila, visio, ...

Oma tie täytyy löytää

valmiita malleja ei ole

opi parhailta

benchmarking = steal with pride

älä niksahda ”aatteisiin”

tutki, vertaile, kokeile

sovelta parasta

kyseenalaista nykyiset menetelmät

entäpä, jos ...

paras ”oppi” on se, ettei ole ”oppeja” ...

Itsearviointit

toiminnan kuvaus – elävä dokumentti
paperilla ja päivittyy vuosittain (vrt. laatukäsikirja)

koko liiketoiminta tarkastelun alla

systemaattinen arviointimenetelmä
menetelmät – soveltaminen – parantaminen – tulokset TAI
RADAR (TUTKA) TAI P-D-C-A

esille nousevat
vahvuudet, erinomaisuudet
kehittämiskohteet, parantamisalueet

suuri osa henkilöstöstä mukana
erinomainen tiedottamisen väline

Johtajuus

1.Sitoutunut johto

2.Sitoutunut johto

3.Sitoutunut johto

....

”Alaisen laatuinnostus ei saa koskaan ylittää esimiehen laatuinnostusta!”

Strategia

luo selvä ketju nykytilasta tavoitettiin

mitä tavoitellaan

miksi tavoitellaan

millä tavoitellaan

milloin tavoitellaan

pidä huolta siitä, että jokainen

tuntee strategian

tietää, mitä häneltä henkilökohtaisesti odotetaan

Asiakas

Polku todelliseen asiakkaan ymmärtämiseen:

Asiakas = tuotannon määrä

Asiakas = tuotteen sisäinen laatu

Asiakas = toimintoketjun suorituskyky

Asiakas = maksava, palveltava asiakas

Asiakas = tuotevaatimusten asettaja

Asiakas = partneri, osa verkostoa

Paras asiakas on sellainen, joka ostaa meidän tuotteitamme, koska ne palvelevat kannattavimmalla tavalla juuri hänen liiketoimintaansa.

Ihmiset

”Ei selkänahasta, vaan korvien välistä!”

”Jokainen tekee sitä, minkä osaa!”

luo menestyksen edellytykset työyhteisölle

vastuun kantaminen

moniosaaminen

viihtyminen, jaksaminen, ”me”

palkitseminen, tunnustukset

”Säkenöivästä voimasta ...”

tavoitteellisuus

missio, visio

arvot

”lupaus” paremmasta

kaikkien mukaan ottaminen, myös suunnitteluun

sitoutuminen

avoimuus

tiedon jakaminen

pitkäjänteinen työ

vuosien projekti, prosessi, ...

”Opiksi ja ojennukseksi ...”

Jokaisen
konsernin
yrityksen
yksikön
osaston/toiminnon/prosessin
ihmisen

on löydettävä oma tapansa
toimia
kehittyä
tavoitella erinomaisuutta

Johdon on johdettava tätä prosessia!

SEURAAAMUSTEN MÄÄRÄÄMINEN RATTIJUOPUMUSRIKOKSISSA

Laatuhankkeen kehittämisyöryhmä 25.10.2001 (Harri Mäkinen, Esko Oikarinen, Seppo Karvonen, Kauko Kempainen, Antti Savela ja Kari Turtiainen)

Taulukko päivitetty 5.2.2003 (Harri Mäkinen, Keijo Siljander, Juha Tervo ja Kari Turtiainen)

SEURAAAMUSSUOSITUSTAULUKKO NS. TYYPPITAPAUKSESSA**Rattijuopumus (RL 23:3; rangaistusasteikko sakkoa - 6 kk)**

Veren alkoholipitoisuus (promillea)	Alkoholia litrassa uloshengitysilmaa (milligrammaa)	Rangaistus tyyppitapauksessa	Ajokielto tyyppitapauksessa
0,50	0,22	30 ps	2 kk
0,60	0,27	35 ps	
0,70	0,31	40 ps	3 kk
0,80	0,36	45 ps	
0,90	0,40	50 ps	4 kk
1,00	0,44	55 ps	5 kk
1,10	0,49	60 ps	
1,19	0,52	65 ps	6 kk

Törkeä rattijuopumus (RL 23:4; rangaistusasteikko 60 ps - 2 v)

Veren alkoholipitoisuus (promillea)	Alkoholia litrassa uloshengitysilmaa (milligrammaa)	Rangaistus tyyppitapauksessa	Ajokielto tyyppitapauksessa
1,20	0,53	20 pv vankeutta/	6 kk-
		65 ps	
1,30	0,58	25 pv vankeutta/	
		70 ps	
1,40	0,62	30 pv vankeutta/	
		75 ps	
1,50	0,66	35 pv vankeutta/	
		80 ps	
1,60	0,71	40 pv vankeutta	
1,70	0,75	45 pv vankeutta	
1,80	0,80	50 pv vankeutta	
1,90	0,84	55 pv vankeutta	
2,00	0,88	60 pv vankeutta	
2,10	0,93	65 pv vankeutta	
2,20	0,97	70 pv vankeutta	
2,30	1,02	75 pv vankeutta	
2,40	1,06	80 pv vankeutta	
2,50	1,10	85 pv vankeutta	
2,60	1,15	3 kk vankeutta	
2,70	1,19	3 kk 10 pv vankeutta	
2,80	1,24	3 kk 20 pv vankeutta	
2,90	1,28	4 kk vankeutta	
3,00 -->	1,32 -->	4 kk 15 pv vankeutta -->	

TAULUKON SOVELTAMISOHJEET

Rangaistuslajin valinta ja rangaistuksen mittaaminen

Kuten taulukossa on todettu, kunkin promilleryhmän yhteydessä esitetty suositus rangaistuksen määrästä ja ajokiellon pituudesta koskee rikosta, jota voidaan pitää ns. tyyppitapauksena. Tyyppitapauksellisuutta arvioitaessa huomioon on otettava kuljetetun ajoneuvon laatu, tieosuus jolla kuljettaminen on tapahtunut (esimerkiksi pää- tai sivutie taikka piha-alue), ajomatkan pituus, muun liikenteen määrä, rikoksen tekoajankohta (viikonpäivä ja vuorokaudenaika) ja ajotapa (mahdolliset ajovirheet). Tyyppitapauksena tekoa voidaan pitää silloin, kun kuljettaminen on tapahtunut yleisellä tiellä muun liikenteen ollessa määrältään tavanomaista ja kun ajoneuvo on pysäytetty liikennevalvonnan yhteydessä.

Ks. **KKO 1999:87**, jossa A oli syyllistynyt törkeään rattijuopumukseen kuljettamalla autoa aamuyöllä yleisellä tiellä lyhyen matkan veren alkoholipitoisuuden ollessa ainakin 2,07 promillea. Kysymys rangaistuksen mittaamisesta ja erityisesti rikoslain 6 luvun 4 §:n soveltamisesta, kun vankeusrangaistuksesta saattoi olla seurauksena, että A:n omistamalle yhtiölle myönnetty taksilupa peruutettaisiin määrääjäksi tai kokonaan.

Huomionarvoista on, että mainituilla seikoilla voi olla merkitystä myös rikosnimikettä harkittaessa. Tapauksessa **KKO 1995:27** teko, jossa oli kysymys lyhyestä ajomatkasta ajoneuvoliikenteeltä suljetun olleessa pysäköintihallissa, arvioitiin veren alkoholipitoisuudesta (1,57 promillea) huolimatta rattijuopumukseksi. (Tämän ratkaisun perusteella johtopäätöksiä tehtäessä on otettava huomioon, että rikokseen sovelletun lain mukaan törkeän rattijuopumuksen alaraja oli 1,50 promillea.)

"Tavallisesta" rattijuopumuksesta tuomittava rangaistus on pääsääntöisesti sakko. Sen sijaan törkeässä rattijuopumuksessa ensisijainen seuraamus on vankeusrangaistus. Törkeissä rattijuopumuksissa sakkoa on syytä tuomita vain poikkeuksellisesti - esimerkiksi tilanteessa, jossa ensikertalaisen veren alkoholipitoisuus on alle 1,50 promillea ja teon kokonaisarvioinnissa päädytään siihen, että sakko on oikeudenmukainen rangaistus.

Rikoksen poikkeaminen tyyppitapauksesta joko vähemmän tai enemmän paheksuttavaan suuntaan otetaan huomioon mittaamalla rangaistus joko lievemmin tai ankarammin taulukkoa soveltaen.

Esimerkiksi mopoilijalle tai moottorikelkkailijalle rangaistus voidaan mitata taulukon osoittamaa lähtökohtaista rangaistusta lievemmin.

Rattijuopumusrikoksen uusijalle rangaistus mitataan taulukon osoittamaa lähtökohaltaista rangaistusta ankarammin.

Esimerkiksi uusijan veren alkoholipitoisuuden ollessa 0,70 promillea rangaistuksen määrä voisi olla lähtökohtaisesti tuomittavan 40 ps:n sijasta 50 ps.

Vankeusrangaistuksen ehdollisuus

Ensikertalaisuus

Rikoslain 2 b luvun 1 §:n 1 momentin (520/2001) mukaan määräaikainen, enintään kahden vuoden vankeusrangaistus voidaan määrätä ehdolliseksi (*ehdollinen vankeus*), jollei rikoksen vakavuus, rikoksesta ilmenevä tekijän syällisyys tai tekijän aikaisempi rikollisuus edellytä ehdottomaan vankeuteen tuomitsemista. Lain mukaan ehdollisen vankeuden tuomitseminen on pääsääntö silloin, kun sille asetetut muodolliset edellytykset täyttyvät. Pääsäännöstä poikkeaminen ankarampaan suuntaan on perusteltava (ks. myös HE 177/2000 s. 12 ja 18).

Huomattava on, että edellä mainitun pykälän 2 momentin mukaan alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta ei kuitenkaan saa tuomita ehdottomaan vankeusrangaistukseen, elleivät painavat syyt sitä vaadi.

Rattijuopumusrikoksissa lähtökohtana voidaan pitää sitä, että ainakin ensimmäisestä törkeästä rattijuopumuksesta tuomittava vankeusrangaistus on ehdollinen. Tosin jos veren alkoholipitoisuus on ollut 2,60 promillea tai enemmän, myös ensikertalaisen kohdalla tulee harkittavaksi vankeuden tuomitseminen ehdottomana (harkintakriteereinä siis rikoksen vakavuus ja rikoksesta ilmenevä tekijän syällisyys).

Uusiminen

Uusijoiden kohdalla seuraamusharkinnassa on otettava kantaa, edellä mainittujen kriteerien lisäksi, myös tekijän aikaisempaan rikollisuuteen. Tällöin lähtökohtana voidaan pitää sitä, että aikaisemmin tuomitun ehdollisen vankeuden koeajan loppupuolella tapahtuneesta toisesta (törkeästä) rattijuopumuksesta ei yleensä tuomita ehdottomaa vankeutta. Sen sijaan tilanne voi olla toinen silloin, kun toinen teko on tapahtunut aikaisemmin tuomitun ehdollisen vankeuden koeajan alkupuolella. Luonnollisesti näistä lähtökohdista voidaan poiketa, jos arvioitavana olevan rikoksen muut olosuhteet, kuten esimerkiksi rikoksen vakavuutta ilmentävä veren alkoholipitoisuus, sitä edellyttävät.

Ks. vankeusrangaistuksen ehdollisuudesta/ehdottomuudesta:

KKO 1991:112 Syytetty oli ajanut autoa nautittuaan alkoholia niin, että hänen verensä alkoholipitoisuus oli ajon aikana ollut 2,86 promillea, ja käyttänyt kaupungin keskustassa 50 kilometrin nopeusrajoitusalueella 84 kilometrin tuntinopeutta. Syytetty tuomittiin ehdottomaan vankeusrangaistukseen, vaikkei häntä ollut vastaavasta rikoksesta aikaisemmin tuomittu.

KKO 1993:72 Syytetty oli kuljettanut autoa nautittuaan alkoholia niin, että hänen verensä alkoholipitoisuus välittömästi ajon jälkeen oli ollut 2,31 promillea, ja väärää kaistaa ajamalla aiheuttanut vakavan vaaratilanteen. Hän oli vuotta aikaisemmin syöllistynyt törkeään rattijuopumukseen, josta hänet oli tuomittu ehdolliseen vankeusrangaistukseen ja oheissakkoon. Syytetty oli hakeutunut alkoholisminsa vuoksi hoitoon ja rikosten vakavuuden johdosta oli ryhtynyt irtisanomisen hoitoon ja rikosten vakavuuden johdosta oli ryhtynyt irtisanomisen hoitoon ja rikosten vakavuuden johdosta oli ryhtynyt irtisanomisen hoitoon ja rikosten vakavuuden johdosta oli ryhtynyt irtisanomisen hoitoon. Yleisen lainkuuliaisuuden ylläpitämisen katsottiin vaativan rangaistuksen tuomitsemista ehdottomana. Ään.

Aiemmin tuomitun ehdollisen vankeusrangaistuksen täytäntöönpano

Rikoslain 2 b luvun 5 §:n 1 momentin (520/2001) mukaan tuomioistuimien voi määrätä ehdollisen vankeuden pantavaksi täytäntöön, jos tuomittu tekee koeaikana rikoksen, josta tuomioistuimen harkinnan mukaan hänet olisi tuomittava *ehdottomaan vankeuteen* ja josta syyte on nostettu vuoden kuluessa koeajan päättymisestä. Pykälän 2 momentin mukaan tuomioistuimien voi myös määrätä ehdollisen vankeuden täytäntöönpantavaksi vain osaksi.

Rattijuopumusrikoksissa oikeuskäytäntö on vakiintunut sellaiseksi, että aiemmin tuomittu ehdollinen vankeusrangaistus määrätään pantavaksi täytäntöön vain poikkeuksellisesti, vaikka laissa säädetyt täytäntöönpanon edellytykset sinänsä olisivat olemassa.

Oheisseuraamukset

Rikoslain 2 b luvun 2 §:n 1 momentin (520/2001) mukaan jos ehdollista vankeutta yksinään on pidettävä riittämättömänä rangaistuksena rikoksesta, voidaan sen ohessa tuomita sakkoa tai, jos ehdollinen vankeus on vuotta pidempi, vähintään 20 ja enintään 90 tuntia yhdyskuntapalvelua.

Pykälän 2 momentin mukaan rikoksen alle 21-vuotiaana tehnyt voidaan tuomita ehdollisen vankeuden tehosteeksi koeajaksi valvontaan, milloin tätä on pidettävä perusteltuna tekijän sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi sekä uusien rikosten ehkäisemiseksi.

Oheissakkoa käytetään vakiintuneesti oheisseuraamuksena etenkin rattijuopumusrikoksissa. Oheissakon määrän osalta peukalosääntö on se, että päiväsakkojen lukumäärä on noin puolet vankeusrangaistuksen pituudesta päivinä (esimerkiksi 60 pv ja 30 ps).

Yhdyskuntapalvelun määrääminen oheisseuraamuksena rattijuopumusrikoksissa ajankohtaistuu vain poikkeuksellisissa tapauksissa rangaistuksen pituutta koskevan lisäedellytyksen (vuotta pidempi vankeus) vuoksi.

Ajokielto

Ajokiellon määrääminen

Tuomioistuimen on määrättävä rattijuopumukseen tai törkeään rattijuopumukseen syyllistynyt henkilö ajokieltoon tieliikennelain 75 §:n 1 momentissa ja 78 §:ssä säädetyllä tavalla. Tieliikennelain 78 §:n 1 momentin mukaan ajokielto määrätään olemaan voimassa enintään viisi vuotta. Tuomioistuimen päätöksessä on mainittava ajokiellon viimeinen voimassaolopäivä.

Viimeksi mainitun pykälän 3 momentin mukaan ajokiellon kestosta määrättäessä on otettava huomioon ne vaikutukset, jotka toimenpiteellä on ajokieltoon määrättävän toimeentuloon ja muihin olosuhteisiin. Ajokiellon kestosta määrättäessä on vähennyksenä otettava huomioon aika, jonka kuljettaja on ajokieltoon johtaneen teon vuoksi ollut ilman ajo-oikeutta, taikka katsottava ajokielto väliaikaisen ajokiellon pituuden vuoksi kokonaan kärsityksi.

Tosin tieliikennelain 78 §:n 4 momentin mukaan jos moottorikäyttöisen ajoneuvon kuljettajaa ei 75 §:n 1 momentissa tarkoitettussa ta-

pauksessa tuomita teostaan rangaistukseen, ajokieltokin voidaan jättää määräämättä.

Käsillä olevassa taulukossa kunkin promilleryhmän yhteydessä esitetty suositus ajokiellon pituudesta koskee - edellä jo selostetulla tavalla - rikosta, jota voidaan pitää ns. tyyppitapauksena. Rikoksen poikkeaminen tyyppitapauksesta joko vähemmän tai enemmän paheksuttavaan suuntaan vaikuttaa myös ajokiellon pituuteen. Uusijoille määrättävä ajokiello mitataan taulukon osoittamaa määrää pidemmäksi.

Ajokiellon ehdollisuus

Tieliikennelain 79 §:n 1 momentin mukaan tuomioistuin voi, jollei yleinen etu muuta vaadi, määrätä ajokiellon ehdollisena, jos ajo-oikeus on ajokieltoon määrättävälle ammatin takia välttämätön tai jos siihen on muu erityisen painava syy, eikä teosta ole aiheutunut vaaraa toisten turvallisuudelle. Ajokiellon tai väliaikaisen ajokiellon aikana taikka 2 momentissa tarkoitettuna koetusaikana tehdystä teosta ei voida määrätä ajokieltoa ehdollisena.

Pykälän 2 momentin mukaan ajokiello on ehdollinen tuomioistuimen asettaman määräjän (*koetusaika*), jonka pituus on vähintään vuosi ja enintään kolme vuotta. Koetusaika alkaa ehdollisen ajokiellon sisältävän päätöksen julistamisesta tai antamisesta. Tuomioistuimen päätöksessä on määrättävä ehdollisen ajokiellon koetusajan päättämispäivä.

Ajokiellon määrääminen ehdollisena edellyttää luotettavan selvityksen esittämistä ehdollisen ajokiellon edellytyksistä. Esimerkiksi työnantajan kirjallisiin todistuksiin on aihetta suhtautua kriittisesti.

Viimeksi mainitun pykälän 3 momentin mukaan tuomioistuimen on määrättävä ehdollisena määrätty ajokiello pantavaksi täytäntöön, jos ajokieltoon määrätty syyllysty koetusaikana törkeään liikenneturvallisuuden vaarantamiseen, rattijuopumukseen tai törkeään rattijuopumukseen. Lainkohdan sanamuodon ("on määrättävä") mukaan tuomioistuimella ei ole harkintavaltaa aiemmin tuomitun ehdollisen ajokiellon täytäntöönpanemisen suhteen (vrt. aiemmin tuomitun ehdollisen vankeusrangaistuksen täytäntöönpanosta säädetyn rikoslain 2 b luvun 5 §:n 1 momentin sanamuoto "voi määrätä", joka jättää tuomioistuimelle harkintavaltaa).

Tosin tieliikennelain 79 §:n 3 momentin toisen virkkeen mukaan ehdollisena määrätty ajokiello voidaan jättää määräämättä pantavaksi täytäntöön, jos kuljettajaa ei tuomita rangaistukseen.